

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

FAKULTETI I DREJTËSISË
ПРАВЕH ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF LAW

PROGRAMI STUDIMOR E DREJTA CIVILE- CIKLI I DYTË (PASDIPLOMIKE)

TEMA:

**“E DREJTA E AUTORIT NË LEGJISLACIONIN E REPUBLIKËS SË KOSOVËS DHE NË ASPEKT
KRAHASUES”**

Kandidati

Ardian Emini

Mentori:

Doc. Dr. Albana Metaj-Stojanova

Tetovë, Tetor 2023

Përmbajtja

Abstrakt.....	1
Hyrje.....	5
Struktura e punimit.....	6
Qëllimi i hulumtimit	7
Metodologjia e hulumtimit.....	7
KAPITULLI I PARË: KUPTIMI, NATYRA JURIDIKE, OBJEKTI DHE SUBJEKTET E TË DREJTËS SË AUTORIT	9
1. Kuptimi i të drejtës së autorit	9
1.1. Natyra juridike e të drejtës së autorit.....	12
1.2. Historiku i zhvillimit dhe mbrojtjes të së drejtës së autorit.....	15
1.3. Standardet ndërkombëtare dhe evropiane në fushën e pronësisë intelektuale	22
1.4. Objekti i të drejtës së autorit	26
1.4.1 Kuptimi i veprës së autorit.....	28
1.4.2. Kushtet për mbrojtje të veprës së autorit	29
1.4.3.Llojet e veprave të autorit	31
1.4.4. Veprat e prejardhura	32
1.4.5. Vepra e autorit nga marrëdhënia e punës.....	34
1.5. Subjektet dhe titullarët e të drejtës së autorit	34
1.5.1 Autori i veprës autoriale	36
1.5.2 Autori i dizajnit industrial.....	37
1.5.3 Bashkautorët.....	39
1.5.4 Bashkautorët e veprave audiovizuale.....	39

1.5.5 Autori i veprës autoriale të krijuar gjatë marrëdhënies së punës dhe në bazë të kontratës së porosisë.....	40
KAPITULLI I DYTË: PËRMBAJTJA, KOHËZGJATJA DHE KALIMI E TË DREJTËS SË AUTORIT SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS.....	41
2. Përmbajtja e të drejtës së autorit.....	41
2.1.1 Të drejtat morale të autorit.....	46
2.1.2 Të drejtat pasurore të autorit.....	47
2.1.3 Të drejtat e tjera të autorit.....	50
2.2. Kufizimet e të drejtës së autorit.....	52
2.3. Kohëzgjatja e të drejtës së autorit.....	54
2.4. Kalimi i të drejtës së autorit.....	55
2.5. Kontratat e veçanta për të drejtën e autorit.....	56
2.5.1 Kontrata e botimit.....	58
2.5.2 Kontrata e përpunimit të veprës.....	61
2.5.3 Kontrata e porosisë së veprës së autorit.....	62
2.5.4 Kontrata e veprës kolektive të autorit.....	62
2.5.5 Kontrata e përshtatjes audiovizuale të veprës së autorit.....	63
2.5.6 Kontrata e prodhimit të filmit.....	64
KAPITULLI I TRETË: ADMINISTRIMI DHE MBROJTJA JURIDIKE E TË DREJTAVE TË AUTORIT SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS.....	66
3. Administrimi individual dhe kolektiv i të drejtave të autorit.....	66
3.1. Zyra për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta.....	67
3.2. Mbrojtja juridiko-civile e të drejtës së autorit.....	71

3.2.1 Subjektet që mund të parashtrojnë padi për shkeljen e të drejtës së autorit	73
3.2.2 Llojet e padive	76
3.2.3 Masat e sigurisë	78
3.3. Mbrojtja juridiko-penale e të drejtës së autorit	79
KAPITULLI I KATËRT: ASPEKTE KRAHASUESE TË MBROJTJES TË SË DREJTËS SË AUTORIT - SIPAS LEGJISLACIONIT TË MAQEDONISË SË VERIUT, SHQIPËRISË DHE SIPAS DOKUMENTEVE NDËRKOMBËTARE	81
4.1. Mbrojtja juridike e të drejtës së autorit në legjislacionin e Maqedonisë së Veriut	81
4.2. Mbrojtja juridike e të drejtës së autorit në legjislacionin e Shqipërisë	86
4.3. Konventa e Bernës për mbrojtjen e veprave artistike dhe letrare	89
4.4. Konventa Universale për të drejtën e autorit	92
4.5. Marrëveshja e Organizatës Botërore për Pronësi Intellektuale për të drejtat e autorit ...	95
Përfundimi	99
Bibliografia	101

Abstrakt

Sfida kryesore e këtij punimi master ishte paraqitja e një pasqyre gjithëpërfshirëse mbi aktet juridike normative me të cilat mbrohet e drejta e autorit sot në botën bashkëkohore me thek të veçantë në Republikën e Kosovës. Për të dhëne këtë panoramë, janë mbledhur dhe shqyrtuar të dhëna për dispozitat juridike, instrumentet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtës së autorit në veçanti në Kosovës, Maqedoninë Veriore dhe Republikën e Shqipërisë.

Punimin e kemi filluar duke marrë në konsideratë fazat e procesit të hulumtimit dhe metodat kryesore të studimit.

Kërkimi është përqendruar në studimin analitik të legjislacionit juridik civil, normave të së drejtës ndërkombëtare, dhe legjislacionit të Kosovës mbi të drejtën e autorit, në mënyrë që të kemi një pasqyrë gjithëpërfshirëse për normat me të cilat garantohet mbrojtja e të drejtës së autorit sot si dhe për gjenerimin e ideve lidhur me forcimin e njohurive shkencore në këtë fushë.

Ky punim synon të hedhë dritë për legjislacionin e Kosovës mbi çështjen e të drejtës së autorit dhe, se çfarë mund të bëhet më mirë në të ardhmen në kuadrin kushtetues dhe ligjor lidhur me mbrojtjen juridike të drejtës së autorit në vendin tonë.

Gjatë shtjellimit të punimit jemi konsultuar studimet e autorëve më të njohur të fushës në Kosovës, Shqipëri e më gjerë.

Një nga synimet e këtij punimi është e dhe hapja e debatit shkencor në vendin tonë, në lidhje me mbrojtjen e të drejtës së autorit, dhe relevancës ndërkombëtare në funksion të së ardhmes së afërt Evropiane të Kosovës.

Fjalë kyçe: *e drejta e autorit, pronësi intelektuale, legjislacion, mbrojtje juridike, etj.*

ABSTRACT

The main challenge of this master's thesis was to present a comprehensive overview of the normative legal acts that protect copyright today in the contemporary world with special emphasis on the Republic of Kosovo. In order to provide this overview, data have been collected and reviewed on the legal provisions, international instruments for the protection of copyright in particular in Kosovo, North Macedonia and the Republic of Albania. We started the work by considering the stages of the research process and the main study methods. The research is focused on the analytical study of civil legal legislation, norms of international law, and legislation of Kosovo on copyright, in order to have a comprehensive overview of the norms with which copyright protection is guaranteed today as well as for the generation of ideas related to the strengthening of scientific knowledge in this field. This paper aims to shed light on the legislation of Kosovo on the issue of copyright and what can be done better in the future in the constitutional and legal framework regarding the legal protection of copyright in our country. During the elaboration of the paper, we have consulted the studies of the most well-known authors in the field in Kosovo, Albania and beyond. One of the goals of this paper is to open the scientific debate in our country, regarding the protection of copyright, and international relevance in view of the near European future of Kosovo.

Keywords: *copyright, intellectual property, legislation, legal protection, etc.*

АПСТРАКТ

Главниот предизвик на овој магистерски труд беше да се претстави сеопфатен преглед на нормативните правни акти кои ги штитат авторските права денес во современиот свет со посебен акцент на Република Косово. Со цел да се обезбеди овој преглед, собрани се и прегледани податоци за законските одредби, меѓународните инструменти за заштита на авторските права особено во Косово, Северна Македонија и Република Албанија. Работата ја започнавме со разгледување на фазите на истражувачкиот процес и главните методи на проучување. Истражувањето е фокусирано на аналитичко проучување на граѓанско-правното законодавство, нормите на меѓународното право и законодавството на Косово за авторските права, со цел да се има сеопфатен преглед на нормите со кои денес се гарантира заштитата на авторските права како и за генерирање идеи, поврзани со зајакнувањето на научните сознанија од оваа област. Овој труд има за цел да ја расветли легислативата на Косово за прашањето на авторските права и што може подобро да се направи во иднина во уставната и законската рамка во однос на правната заштита на авторските права кај нас. Во текот на изработката на трудот ги консултиравме студиите на најпознатите автори од областа во Косово, Албанија и пошироко. Една од целите на овој труд е да се отвори научната дебата кај нас за заштитата на авторските права и меѓународната релевантност во поглед на блиската европска иднина на Косово.

Клучни зборови: *авторско право, интелектуална сопственост, законодавство, правна заштита итн.*

DEKLARATA E AUTORËSISË

Nën përgjegjësinë time personale, deklaroj se përmbajtja e temës së magjistraturës së paraqitur është punë origjinale e shkruar prej meje, e cila nuk është prezantuar asnjëherë para ndonjë institucioni tjetër për vlerësim dhe nuk është botuar e tërë ose në pjesë të veçanta të saj. Të gjitha referencat dhe citimet në tekst janë bërë në bazë të burimeve të paraqitura në fusnota.

Me respekt

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Ardian Emini', with a stylized flourish at the end.

(Ardian Emini)

Hyrje

E drejta e autorit është një nga fushat më pak të studiuar në vendin tonë, për këtë arsye edhe kemi shkelje të mëdha të të drejtave të mbrojtura nga legjislacioni. Duke shumë pak apo fare e studiuar dhe e zhvilluar, kjo lëmi meriton vëmendje të posaçme dhe studim bazik. Kjo edhe është arsyeja kryesore e cila me shtyri të filloi punën për përgatitjen e punimit master në të drejtën e autorit.

Në një shoqëri të bazuar në vlera dhe parime demokratike mbrojtja e së drejtës së autorit përbën një nga drejtimit parësore të integritetit të saj, si dhe garanton vazhdimësinë e e vlerave të asaj shoqërie, trashëgimisë kulturore, shkencore, etj. E drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta me të, si objekte të së drejtës civile juridike, të rregulluara posaçërisht nga normat juridike, janë relativisht të reja në Republikën e Kosovës. Ligji i parë ka hyrë në fuqi në vitin 2006. Koha e hyrjes në fuqi të këtij ligji shpjegon edhe se kjo lëmi është shumë e re dhe pak e zhvilluar. Ligji i ri është miratuar dhe ka hyrë në fuqi në vitin 2011 dhe në përgjithësi i plotëson standardet ndërkombëtare për të drejtën e autorit dhe të drejtat tjera të përafërta dhe legjislacionin e Unionit Evropian.

Kur e analizojmë me vëmendje, rezulton se e drejta e autorit vjen nga një nocion i thjeshtë: njerëzit që krijojnë, prodhojnë ose investojnë në vepra krijuese, janë të vetmit që vendosin nëse, si dhe kur kjo vepër mund të vihet në dispozicion të publikut, me të gjitha format e përdorimit të saj.

E drejta e autorit mbron kulturën dhe edukon integritetin artistik të njerëzimit. E drejta e autorit siguron, që mbajtësit e të drejtës të përcaktojnë nëse dhe si të kopjojnë, shpërndajnë, transmetojnë veprat e tyre. Kjo u jep njerëzve të talentuar stimul për të krijuar vepra të mëdha dhe sipërmarrësve, arsye ekonomike për të investuar në to.

Në këtë punim është trajtuar legjislacioni i Kosovës që rregullon të drejtën e autorit. Jemi të vetëdijshëm se është e pamundur që një punim të tillë të sqarohet çdo dispozitë që e rregullon

këtë lëmi. Prandaj, jemi fokusuar në pika të përgjithshme në analizimin e legjislacionit kosovar që e rregullon këtë fushë.

Edhe përkundër faktit legjislacioni është i mirë për mbrojtjen të drejtës së autorit, prapë se prapë këto të drejta po shkelen më të madhe nga njerëz dhe subjekte biznesore të pandërgjegjshëm.

Struktura e punimit

Për nevoja të hulumtimit dhe për arsye metodologjike punimi masterit me titull “E drejta e autorit në legjislacionin e Republikës së Kosovës dhe në aspekte krahasues” përbëhet prej abstraktit, hyrjes, qëllimit të punimit, metodologjisë së hulumtimit, prej katër kapitujve, përfundimit si dhe literaturës së shfrytëzuar.

Në kapitullin e parë: **“KUPTIMI, NATYRA JURIDIKE, OBJEKTI DHE SUBJEKTET E TË DREJTËS SË AUTORIT”** – trajtohet kuptimi i të drejtës së autorit, vendi i të drejtës së autorit në të drejtën e pronësisë intelektuale në përgjithësi si dhe historiku i të drejtës së autorit. Në këtë pjesë kryesisht rishqyrtohet aspekti kuptimor i nocioneve dhe historiku i evoluimit të këtij instituti juridik – civil. Një rezume e shkurtër i është kushtuar standardeve dhe instrumenteve ndërkombëtare të cilat rregullojnë të drejtën e autorit.

Në kapitullin e dytë: **“PËRMBAJTJA, KOHËZGJATJA DHE KALIMI E TË DREJTËS SË AUTORIT SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS”** – kemi trajtuar bazën juridike e cila rregullon të drejtën e autorit në Republikën e Kosovës. Baza juridike fillon nga Kushtetuta e Republikës së Kosovës e cila ka hyrë në fuqi me 15.06.2008 dhe vazhdon me ligjet tjera të cilat e rregullojnë dhe parashohin mundësinë e mbrojtjes së të drejtës së autorit. Në këtë kontekst vlen në të përmendet Ligji për të drejtën e autorit dhe të drejtat tjera të përafërta dhe ligji për masat doganore për mbrojtjen e pronësisë intelektuale.

Në kapitullin e tretë: **“ADMINISTRIMI DHE MBROJTJA JURIDIKE E TË DREJTAVE TË AUTORIT SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS”** – në këtë kapitull kemi trajtuar rregullimin juridik të mbrojtjes së të drejtës së autorit si dhe masat ndëshkimore që parashihen me ligje, siç është Ligji për të drejtën e autorit dhe të drejtat tjera të përafërta dhe Kodi penal i Kosovës. Në kuadër të këtij kapitulli është paraqitur edhe roli i Zyrës për të Drejtat e Autorit e cila funksionon në kuadër të Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sporteve në Qeverinë e Republikës së Kosovës dhe roli i saj në mbrojtjen e të drejtave të autorit.

Në kapitullin e katërt: **“ASPEKTE KRAHASUESE TË MBROJTJES TË SË DREJTËS SË AUTORIT - SIPAS LEGJISLACIONIT TË MAQEDONISË SË VERIUT, SHQIPËRISË DHE SIPAS DOKUMENTEVE NDËRKOMBËTARE”** – është trajtuar qasja e legjislacionit të Republikës së Maqedonisë Veriore, Republikës së Shqipërisë duke mos lënë anash edhe Konventat ndërkombëtare dhe organizata ndërkombëtare e cila merret me rregullimit dhe standardizimin e Pronësisë Intellektuale.

Punimin përmbillet me përfundime në të cilat është paraqitur përmbledhja e të gjeturave të hulumtimit.

Qëllimi i hulumtimit

Përmes këtij punimi synojmë të vejmë në pah të avantazhet që ofron legjislacioni pozitiv për rregullimin juridik dhe mbrojtjen e pronësisë dhe mangësitë e shumta në zbatim të këtij legjislacioni, të cilat po rezultojnë me shkeljen flagrante të të drejtave të pronësisë në vendin tonë.

Metodologjia e hulumtimit

Në shtjellimin e punimit janë përdorur metoda të përgjithshme shkencore, siç janë deduksioni dhe induksioni, metoda e analizës dhe sintezës, metoda historike dhe logjike si dhe metodat juridike, ajo normative dhe dogmatike.

Një nga metodat e përdorura në punimin tim është induksioni dhe deduksioni të cilat përfaqësojnë metodat më të rëndësishme të studimit dhe kërkimit shkencor. Induksioni përfaqëson një proces arsyetimi në të cilin kalohet nga faktet e veçanta në përfundime të përgjithshme. Ndërsa deduksioni, është studimi i fenomeneve të përgjithshme për të arritur në të veçantën.

Në kuadër të shtjellimit tonë kemi përdorur edhe metodën e analizës dhe sintezës, që janë dy metoda universale të njohjes. Analiza përfaqëson ndarjen e objektit që studiohet në pjesët e tij përbërëse. Ndërkohë sinteza përfaqëson një bashkim përmbledhës të elementëve të një objekti studimi. Analiza dhe sinteza janë në unitet me njëra tjetrën. Pa analizë nuk mund të ketë sintezë, ndërsa pa sintezë analiza nuk do të kishte kuptim.

Në shtjellimin e temës janë përdorur edhe metoda historike dhe logjike, si metoda mjaft të rëndësishme. Metoda historike është një metodë sipas së cilës dukuritë shoqërore i studion në zhvillimin e tyre historik, vertikal (nga e shkuara në të tashmen). Ndryshe nga metoda historike, metoda logjike kërkon që dukuritë të shpjegohen jo nga historia e tyre por nga ligjet e zhvillimit.

Përmes metodës normative dhe dogmatike është shpjeguar legjislacioni pozitiv i cili rregullon të drejtën e autorit në Republikën e Kosovës.

KAPITULLI I PARË: KUPTIMI, NATYRA JURIDIKE, OBJEKTI DHE SUBJEKTET E TË DREJTËS SË AUTORIT

1. Kuptimi i të drejtës së autorit

E drejta e autorit është një e drejtë juridike civile që i takon pronarit të saj. Mbrojtja e saj përbën edhe një nga liritë dhe të drejtat themelore të individit. Për të drejtën e autorit janë miratuar ligje nacionale të shumta dhe janë krijuar mekanizma dhe institucione kompetente për mbrojtjen e kësaj të drejte. Për shkak të rëndësisë që ka, sot kjo lëmi rregullohet dhe mbrohet edhe me konventa dhe instrumentet tjera ndërkombëtare.

E drejta e autorit hyn në grupin e të drejtave të pronës intelektuale. Prona intelektuale është produkt i mendjes dhe shpirtit të individit.

Prona intelektuale përfshin gjitha krijimet e trurit të njeriut. Krijimet e trurit të njeriut mbrohen me ligjet e pronës intelektuale. Prona intelektuale është e ndarë në Të drejtat e autorit dhe Të drejtat e lidhura, në njërën anë, dhe Prona industriale në anën tjetër.¹

Pronësia intelektuale po zë vend gjithnjë më të madh në tregtinë ndërkombëtare dhe, duke ditur rëndësinë e krijimit të një sistemi efikas për mbrojtjen, jo vetëm të bartësve të të drejtave të pronës intelektuale, por edhe të shoqërisë në përgjithësi. E drejta në pronë përfshin të drejtën për të poseduar, shfrytëzuar, shitur dhe asgjësuar një objekt apo mall që të takon. Megjithatë, e drejta pronësore nuk kufizohet vetëm me të drejtën prë të pasur mall të luajtshëm apo patundshmëri. Kjo e drejtë përfshin edhe veprën apo rezultatin që rezulton nga puna origjinale apo produktet mendore, quhet pronë intelektuale.²

¹ Organizata Botërore e Pronës Intelektuale, 2007: “MËSONI NGA E KALUARA, KRIJONI ARDHMËRINË ARTET DHE TË DREJTAT E AUTORIT”, përkthyer në gjuhën shqipe nga Oda Ekonomike Amerikane në Maqedoni, Ambasada e SHBA-ve në Maqedoni dhe Enti Shtetëror për të Drejta Industriale i Republikës së Maqedonisë, fq. 16

² Suzana Sejdiu, “E Drejta Tregtare”, Doracaku për përgatitjen e provimit të jurisprudencës, Prishtinë, 2015, fq. 697

Pronësia Intelektuale (PI) i referohet krijimeve mendore: shpikjeve, veprave letrare dhe artistike, simboleve, emrave, imazheve, dizajneve të përdorura në afarizëm³. Titullarët e këtyre të drejtave mund t'i ndalojnë të tjerët që t'i përdorin krijimet e tyre pa autorizim paraprak, ose mund të lejojnë shfrytëzimin dhe përdorimin e tyre në shkëmbim të kompensimit material për përpjekjet dhe investimet e tyre gjate gjithë krijimtarisë.

Pronësia intelektuale ndahet në dy degë, “pronësinë industriale” dhe “të drejtën e autorit”. Për qëllime të këtij punimi, çdo referencë tek Pronësia Intelektuale duhet të nënkuptohet se bëhet fjalë edhe për pronësinë industriale edhe për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta.

Pronësia Industriale përfshinë të drejtën lidhur me Patentat, dizajnët industrial, markat tregtare dhe markat e shërbimeve, emrat tregtarë, indikacionet (treguesit) gjeografike, varietetet e reja bimore, tipografite e qarqeve të integruara, dhe mbrojtjen nga konkurrenca e padrejtë. Të drejtat e autorit janë të drejta që u njihen personave të caktuar për krijimtaritë e tyre në fushën e letërsisë, shkencës dhe artit dhe përfshijnë në mes tjerash: romanet, poezitë, kompozimet muzikore, skulpturat, pikturat, vizatimet, krijimet kinematografike, arkitekturën, koreografinë, fotografimin dhe krijimet tjera të ngjashme. Kjo degë e Pronësisë Intelektuale përfshinë edhe të ashtuquajtura të drejta të tjera të përafërta me të drejtën e autorit; e drejta e artistëve interpretues (këngëtarët, muzikantët tjerë, valltarët, aktorët dhe të tjerët të cilët interpretojnë v vepra); producentët e fonogrameve, producentët e filmave dhe organizatat transmetuese.⁴

Prona intelektuale është një pronë imateriale, por që ka shumë karakteristika të ngjashme me pronën reale. Kështu, prona intelektuale është një aset që mund të shitet, blihet, licensohet, shkëmbehet etj, si ç'do prone tjetër. Gjithashtu, pronari i pronës intelektuale ka të drejtë që të ndalojë veprimet e paautorizuara në lidhje me pronën e tij. Dallimi më i rëndësishëm midis pronës intelektuale dhe formave të tjera të pronave është se prona intelektuale, duke qenë imateriale nuk mundet të përcaktohet nëpërmjet parametrave fizikë. Ligjet për pronësinë intelektuale kanë për qëllim të mbrojnë krijuesit dhe prodhuesit e tjerë të pronës intelektuale duke u dhënë atyre të drejta të kufizuara në kohë për të kontrolluar përdorimin e pronës së

³ Organizata Botërore për Pronësi Intelektuale (WIPO): <http://www.wipo.int/about-ip/en/>

⁴ Qeveria e Kosovës, Strategjia për Pronësinë Intelektuale 2010 – 2014, Prishtinë., Maj 2010, fq. 6

tyre. Prona intelektuale mbrohet mbi baza kombëtare, prandaj objekti i mbrojtjes dhe kërkesat, që duhen përmbushur për t'u garantuar mbrojtja, variojne nga një shtet ne tjetrin. Megjithatë, ka një prirje mbarëbotërore për harmonizimin e ligjeve kombëtare.⁵

Kjo vihet re në numrin e konsiderueshëm të marrëveshjeve ndërkombëtare, që janë hartuar për mbrojtjen e pronësisë intelektuale. Harmonizimi i ligjeve të brendshme ka marrë një rëndësi të veçantë sidomos në ditët e sotme, kur vihet re një liberalizim i infrastrukturave dhe një globalizim i shërbimeve. Prandaj homogjeniteti i ligjeve përfaqëson mënyrën e vetme të mbrojtjes së pronësisë intelektuale, sidomos po të kemi parasysh shpejtësinë dhe pakontrollueshmërinë e qarkullimit të informacionit në Internet⁶.

Tabela 1/ ndarja e pronës intelektuale

PRONA INTELEKTUALE	
Të drejtat e autorit: • Mbrojnë veprat origjinale Të drejtat e lidhura: • Mbrojnë performancat, • Incizimet origjinale dhe • Transmetimet e veprave	Prona industriale • Patentat mbrojnë shpikjet. • Dizajnet industriale mbrojnë dizajnet e produkteve. • Shenjat dalluese mbrojnë shenjat përkatëse.

⁵ Uarda Albunesa: “E drejta e autorit në legjislacionin shqiptarë dhe atë evropian – përqasja mes tyre”, Disertacion Doktorature, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Drejtësisë, fq. 47

⁶ Shih, Koçi, E, «Pronësia Intelektuale», Tiranë, 2006, Erik, faqe 13.

1.1. Natyra juridike e të drejtës së autorit

Të drejtat e autorit janë ndër format më të vjetra të pronës intelektuale dhe përfshinë të drejtat mbi veprat e autorëve në lëminë e letërsisë, shkencës dhe artit. Nga të gjitha të drejtat tjera që burojnë nga prona intelektuale, të drejtat e autorit janë ato që shkelen më së shumti dhe kontrabandimi i këtij lloji të pronës tashmë ka marrë formën e krimit të organizuar në një numër të madh vendesh. Me qëllim të luftimit të kësaj dukurie dhe krijimit të infrastrukturës ligjore për mbrojtjen e këtyre të drejtave, Kuvendi i Kosovës ka miratuar Ligjin për të Drejtat e Autorit dhe të drejtat tjera të përafërta në vitin 2011.⁷

E drejta e autorit si lëmi e veçantë përfshin krijimtarinë e autorit e cila krijohet në lëminë e letërsisë, shkencës dhe artit. Autori, personi fizik i cili me krijimtarinë shpirtërore dhe intelektuale të tij, për krijimet e të cilit arrijnë formën e caktuar ligjore, e cila gëzon mbrojtje ligjore dhe si e tillë përbëhet nga krijimi origjinal në lëminë e letërsie, shkencës dhe artit.⁸ E drejta e autorit është e drejta ekskluzive e kopjimit të një vepre krijuese ose për të lejuar dikë të bëj diçka të atillë, kjo lejueshmëri varet nga normat ligjore mbi të drejtat e autorit. Për të drejtën e autorit dhe të drejta të tjera të lidhura me të“, vepër artistike është çdo krijim origjinal, intelektual i një personi fizik, i materializuar pavarësisht nga forma a mënyra e të shprehurit, që ka për qëllim të prekë ndjesitë e njeriut. Ndërsa përsa i përket së drejtës së autorit, mund të themi se kjo e fundit është një prerogativë që i atribuohet autorit të veprës (shkrime, konferenca, vepra dramatike, koreografike, fonografike etj). E drejta e autorit përmban në vetvete një të drejtë fitimprurëse dhe një të drejtë morale.⁹

Ligji i Kosovës për të drejtën e autorit e përkufizon këtë institut juridik kështu:

1. E drejta e autorit është e drejtë e pandashme e një vepre, e cila i takon autorit si subjekt i pronës intelektuale për veprën e mbrojtur.

⁷ Suzana Sejdiu, “E Drejta Tregtare”, Doracak për përgatitjen e provimit të jurisprudencës, Prishtinë, 2015, fq. 704

⁸ Abdulla Aliu, E Drejta e Autorit, Prishtinë 2014, fq. 11 - 12.

⁹ Gabriel De Broglie: Le droit d’auteur et l’internet, Rapport du groupe de travail de l’Académie des sciences morales et politiques, Paris, 2000.

2. E drejta e autorit përmban:

2.1. autorizimet ekskluzive personale për të mbrojtur pacenueshmërinë e veprës së autorit dhe personalitetin e autorit, në vijim: të drejtat morale të autorit;

2.2. autorizimet ekskluzive pasurore për të mbrojtur interesat pasurore të autorit, në vijim: të drejtat pasurore të autorit;

2.3. autorizimet tjera të autorit,”¹⁰

Autorët e punimeve letrare, shkencore dhe artistike dhe të tjera fusha të krijimtarisë kanë të drejtën ekskluzive për të përdorur ose për të autorizuar të tjerët të përdorin veprat e tyre. E drejtë e tillë e autorit, si dhe sistemi i instrumenteve ligjore që mbrojnë një të drejtë të tillë quhet e drejta e autorit.¹¹

E drejta e autorit aplikohet te të gjitha veprat origjinale letrare, shkencore dhe artistike. Këto përfshijnë: librat, muzikën, skulpturat, pikturat, fotografitë, filmat, programet radio-televizive, programet kompjuterike. Pra e drejta e autorit përfshihet edhe te subjektet e tjera, në të cilën përfshihen regjistrimi i tingujve (të tilla si regjistrimet, kasetat dhe kompakt disqet) performancat e interpretuesve dhe sinjalet e komunikimit.¹²

Drejta e Autorit i jep të drejta ekskluzive autorit të veprës së mbrojtur, përjashtimisht duke marrë parasysh kufizimet e parapara ligjore. Çdo here, kur një person i caktuar, përveç autorit të veprës së mbrojtur, dëshiron të përdor veprën e mbrojtur të autorit, është i obliguar të kërkojë leje nga autori për përdorimin e veprës.¹³

Legjislacioni vendor dhe ndërkombëtar i fushës mbron veprat e autorit, për këtë arsye një ndër çështjet me rëndësi, në të drejtën e autorit, është se çfarë është vepra e autorit, dhe cilat janë kushtet e mbrojtjes së saj.

¹⁰ Ligji Nr. 04/L-065 Për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, neni 6

¹¹ Available at :<http://www.dziv.hr/en/intellectual-property-protection/copyright/>

¹² Raymond Guillien dhe Jean Vincent: Lexique des termes juridiques, Toulouse, 2007

¹³ Valon Kashtanjeva: “Veprat e Autorit dhe Kushtet e Mbrojtjes”, Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013, Fq. 13

Në bazë të Konventës së Bernës, një ndër konventat kryesore ndërkombëtare për të drejtën e autorit, vepër e autorit, konsiderohet vepra letrare dhe artistike, që përfshin çdo prodhim të domenit shkencor, letrar dhe artistik, në çfarëdo forme të shprehjes.¹⁴ Ky përkufizim, i lejon hapësirë manovruese shteteve anëtare të Konventës, lidhur me përcaktimin se cilat janë veprat e mbrojtura, dhe kushtet të cilat duhet një vepër ti plotësoj për të gëzuar mbrojtje.

Në teori por edhe nga legjislacioni njihen edhe të drejtat të cilat janë të përafërta me të drejtën e autorit.

Të drejtat e ngjashme janë të drejtat që kanë çështjen e tyre të veçanta subjekti, i cili është kryesisht e lidhur me të drejtën e autorit. Në lidhje me lëmi të ngjashme, ato janë quajtur edhe të drejtat e lidhura me të drejtën e autorit ose të të drejtave të lidhura thjesht.¹⁵ Veprat artistike zakonisht bëhet të gatshme për publikun nëpërmjet shërbimeve të performuesve, producentëve të fonogrameve dhe transmetuesve. Mendoni, për shembull, për një këngë që lëshohet në radio. Kur autorët (tekst shkruesi dhe kompozitori i muzikës) e krijojnë këngën, atëherë ajo performohet nga këngëtarë dhe muzikantë, të incizuar nga producent i fonogrameve dhe përhapur nga transmetuesi.¹⁶ Performimi, incizimi dhe transmetimi i veprave kërkon një investim të madhe të kohës dhe parave. Për të mundësuar kthim të investimit dhe nxitje të më shumë veprave të bëhen të gatshme për publikun, qeveritë japin të drejta speciale performuesit, producentëve të fonogrameve dhe transmetuesve. Këto të drejta quhen të drejta e lidhura sepse ata janë ngushtë të lidhura me të drejtat e autorit.¹⁷ Kohëzgjatja e të drejtave e lidhura varet nga ligjet vendore të secilit shtet. Në përgjithësi, mbrojtja minimale zgjat: për performues, 50 vite nga fundi i vitit në të cilën performanca është caktuar në një fonogram; për

¹⁴ Konventa e Bernës për Mbrojtjen e Veprave Letrare

¹⁵ Available at:

http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/businesses/intellectual_property/l26032_fr.html

¹⁶ OBPI në www.wipo.int,// Këto informacione mund të gjenden në CLEA bazën me të dhëna të OBPI-së

<http://www.wipo.int/clea/en/index.jsp>

¹⁷ Ibid

producentët e fonogrameve, 50 vite nga fundi i vitit në të cilin fonogrami publikohet dhe për transmetuesit, 20 vite nga fundi i vitit në të cilin zhvillohet transmetimi.¹⁸

Në lidhje me faktin se ata janë të afërt me të drejtën e autorit ata janë quajtur edhe të drejtat fqinje për të drejtën e autorit. Sipas Autorit dhe të Drejtave të ngjashme Aktit ato përfshijnë:

- E drejta e interpretuesit
- E drejta e prodhuesve të fonogrameve
- E drejta e producentëve të filmit
- E drejta e organizatave të transmetimit
- E drejta e botuesve në edicionet e tyre
- E drejta e prodhuesve të bazave të të dhënave¹⁹

Gjatë këtij punimi do të përqendrohemi vetëm në shtjellimin e të drejtës së autorit, pa i analizuar të drejtat e përafërta me të.

1.2. Historiku i zhvillimit dhe mbrojtjes të së drejtës së autorit

Nëse kthejmë kokën pas, për të kuptuar se ku kemi arritur dhe çfarë rruge kemi përshkruar në fushën e së drejtës së autorit, do të shohim se krijimtaria në fushat letrare, muzikore, artet e bukura e të tjera kanë lindur shumë më herët se sa e drejta dhe legjislacioni i krijuar dhe i miratuar për të rregulluar mbrojtjen e saj. E drejta e autorit është një institut

¹⁸ Available at:

http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/businesses/intellectual_property/l26032_fr.html

¹⁹ Available at: <http://www.dziv.hr/en/intellectual-property-protection/copyright/>

juridik relativisht i ri krahasuar me institutet e njohura dhe të rregulluara që nga e drejta romake. E drejta e autorit nuk njihet nga e drejta romake si një e drejtë për të nxjerrë fitime pasurore²⁰. Pra, në periudhën e së drejtës romake njihet autorësia mbi një krijim vetëm në kuptimin jopasuror dhe, nga ana tjetër, njihet e drejta e pronësisë mbi krijimin. Ndërsa e drejta e autorit nuk njihet si një tërësi normash e rregullash juridikë moralë dhe ekonomikë.

Vetëm pas zbulimit të shtypit në Mesjetë, kur filluan për herë të parë të materializoheshin dhe shpërndareshin veprat e krijimtarisë intelektuale, lindi dhe ideja e nxjerrjes së përfitimeve pasurore, sepse në këtë periudhë filluan të bëheshin evidente edhe të ardhurat që krijoheshin në fushën e botimeve, kryesisht të librave dhe teksteve. Karakteristikë e kësaj periudhe ishte se të ardhurat e realizuara nga një vepër nuk u jepeshin autorëve apo krijuesve të veprave, por botuesve, librarëve dhe pronarëve të shtypshkronjave.

Në fund të shek të XVIII, autorët u ndërgjegjësuam për të drejtat pasurore të tyre si rezultat i ndërthurjes së autorësisë me komercializmin dhe për herë të parë e drejta e autorit u njoh dhe u rregullua me ligj, veçanërisht e drejta e autorëve dhe e krijuesve për të tërhequr përfitime materiale nga krijimet e tyre.

Zhvillimi i legjislacionit modern mbi të drejtën e autorit u mbështet në përpjekjet ligjore që u kushtëzuan nga interesat tregtare për të marrë kontrollin e monopolit të industrisë botuese dhe të së drejtës prodhuese.

Përveç interesit të botuesve për të patur monopolin për prodhimin e librave, zhvillimi i së drejtës së autorit u ndikua shumë nga ato forca që ishin të interesuara nga synimi për të patur nën kontroll përmbajtjen e veprave të reja të autorësisë. Subjekti më i interesuar i kësaj periudhe ishte kisha, që kërkoi të kufizonte shpërndarjen e botimeve antiklerike dhe reformuese. Megjithatë, interesimi i saj ka lënë pak trashëgimi të rëndësishme në fushën e së drejtës së autorit, më e rëndësishmja është ajo e vetë botuesve.

²⁰ Mandro A, „E drejta romake“, Botimi I, Shtëpia botuese Afërdita, Tiranë, 1998, faqe 139.

Nuk mund të thuhet se nuk ka patur asnjëherë kundërshtime lidhur me kufijtë e mbrojtjes të së drejtës së autorit për shkak të llojit të veprës së krijuar. Për shembull, në fillim mbrojtja e të drejtës së autorit është shtrirë më shumë tek shkrimet letrare. Gjithmonë ka qenë një pikë e hershme debati nëse autorësia është karakteristikë e veprave letrare apo e çdo lloj vepre. Ky debat u zgjidh shpejt kur, një nga statutet e para të së drejtës së autorit dha mbrojtjen edhe për veprat e arteve të bukura. Kur u bë e qartë se letërsia dhe veçanërisht arti i të shkruarit nuk ishte limiti i fundit për të drejtën e autorit dhe se „shkrimet“ mund të përfshinin edhe piktura, skulptura dhe punime të tjera arti, iu dha një shtysë e madhe dhe marrëdhënieve të autorësisë. Gjithashtu, u bë e qartë se „autorë“ mund të nënkuptojmë, jo vetëm artistët që shkruajnë, dhe jo vetëm mund të mos jenë shkrimtarë, por mund të mos jenë edhe artistë. Në Angli në 1710, hyri në fuqi Statuti i Anës²¹, i cili kishte qëllim të kufizonte të drejtat e mëparshme të botuesve në një numër vitesh. Ky statut përbën një nga aktet e para të plota që i dha pamjen moderne legjislacionit për të drejtën e autorit në praktikën e vendeve të Common Law-t, por edhe në praktikën ndërkombëtare në përgjithësi. Pra, e drejta e autorit si tërësi të drejtash vetjake jopasurore dhe pasurore është hartuar të paktën që në vitin 1710 me praktika gjyqësore dhe ligje që synonin të krijonin mbrojtjen e monopolit të së drejtës së autorit. Në vitin 1879, në New York u shfaq opereta „Piratët e Pesanses“ e autorit Gilbert Sullivan, e cila pati një sukses të plotë. Në atë kohë u ngrit një padi kundër autorit të veprës së mësipërme, për shkak se shumë kohë para saj ishte bërë një përshtatje për piano e botuar nën titullin „Kujtimet e Piratëve të Pesanses“ dhe rezultonte se autori i parë nuk kishte dhënë ndonjë leje për ribotimin e veprës së tij“. Gjykimi i mësipërm përfundoi në favor të autorit të parë të veprës²². E drejta amerikane e autorit bëri dallimin midis së drejtës së autorit të common law-t dhe të së drejtës së autorit statutore lidhur me faktin nëse të drejtat për një

²¹ Arthur. R. Muller, Michael H. Davis, „Intellectual Property“, 1991, West Publishing Company, P.O.BOX 64526, faqe 280

²² Rasti i këtij konflikti gjyqësor me objekt mbrojtjen e të drejtës së autorit nga kopjimet apo shkeljet përbën një nga rastet e para gjyqësore që tregoi se të drejtat që lidhen me krijimtarinë intelektuale dhe që i japin një lloj individualiteti dhe reputacioni krijuesve të tyre, mund të mbrohen në rrugë gjyqësore përsa kohë nuk respektohen nga të tjerët në masën dhe kufijtë e përcaktuar nga aktet, rregulloret apo statutet e kohës.

autor fitohen edhe për krijimet e tij të pabotuara apo mund të sigurohen vetëm pas botimit të veprës. Prandaj, deri kohët e fundit, autori kishte po ato të drejta për krijimin e tij, që përfshinin të drejtën për të vendosur kur do të botohej vepra, nëse do të bëhej një gjë e tillë ose jo. E drejta e autorit në sistemin e common law-t përfundonte pas botimit të veprës dhe, në këtë kohë, të drejtat statutore bëheshin të drejtat e vetme, për të cilat gëzohej mbrojtje nga e drejta e autorit. Ky dallim u ndryshua nga Akti i së Drejtës së Autorit i vitit 1976, (Akti i ri), që e kalonte vijën e dallimit midis rregullimit të common law-t dhe të drejtës së autorit statutore, që nga momenti i botimit deri në momentin e fiksimit të veprës në një formë të përshtatshme.

E drejta e autorit, të paktën në jurisprudencën anglo-amerikane, ka përjetuar një procedurë shqyrtimi para regjistrimit, siç bëhet edhe në të drejtën e patentës dhe atë tregtare. Në vend të kësaj, e drejta e autorit ka zhvilluar doktrinën që krijimet letrare ose krijime të tjera origjinale kanë të drejtë të mbrohen pa shqyrtim paraprak meqë, një prej qëllimeve të mbrojtjes është jeta private e autorit.

Në këndvështrimin historik, në vendet e Evropës, duhet filluar patjetër me Francën dhe Italinë që mbajtën rolin e udhërrëfyesit në fushën e të drejtës së pronësisë intelektuale në përgjithësi, dhe në atë të së drejtës së autorit në mënyrë të veçantë. Nga pikëpamja historike, sistemi i së drejtës së autorit në Francë nuk lindi me specifikimin apo njohjen e të drejtave vetjake jopasurore të autorit, por fillimet i pati me rregullimin që i bëhej shpërblimeve pasurore që i takonin autorit si rezultat i krijimtarisë së tij. Sistemi francez i të drejtës së autorit ka si karakteristikë ekzistencën e një praktike të plotë gjyqësore me raste për mbrojtjen e të drejtave të autorëve.

Faktorët kryesorë që ndikuan në zhvillimin dhe strukturimin e së drejtës së autorit në këtë vend lidheshin me disa kategori kryesore shkaqesh: Së pari, kushtet pasurore dhe sociale sollën ndikimin e tyre në zgjerimin dhe shtimin e marrëdhënieve juridike në fushën e botimeve dhe të shpërndarjes së veprave të krijuara; Së dyti, rruga dhe intensiteti në të cilën hynë marrëdhëniet tregtare, bënë që marrëdhëniet midis autorit dhe botuesit ose shtypshkronjave të shiheshin nën një këndvështrim të ri, nëpërmjet të cilit pozicioni i autorit ishte në një plan diskriminues dhe të pambrojtur; Së treti, mesjeta diktoi një zhvillim dhe lulëzim shumë të madh

të artit dhe të krijimtarisë në të gjitha degët e saj. Kjo solli rritjen e numrit të krijuesve në mënyrë të ndjeshme nga njëra anë, por solli edhe rritjen e cilësisë së krijimeve si rezultat i frymës së kohës dhe i “konkurrencës” midis autorëve dhe krijuesve; Së katërti, rritja e numrit të autorëve u shoqërua edhe me ndërgjegjësimin e tyre lidhur me pozitën diskriminuese përballë botuesve dhe pronarëve të shtypshkronjave, dhe solli zgjimin e kërkesave për mbrojtjen e të drejtave të tyre materiale dhe pasurore që buronin nga prodhimi dhe riprodhimi i veprave të tyre, e që përfundonin me shpërndarjen, tregtimin apo shfaqjen e tyre në publik.

Shtimi i mbrojtjes ligjore të botuesve ndriçoi një dallim të rëndësishëm me karakter tregtar midis autorit dhe botuesit, që ekzistonte të paktën që në fillim të shek të XVIII. Megjithëse autori kishte disa të drejta jo të hartuara mirë para botimit, pasi vepra e tij shpërndahej, këto të drejta i kalonin botuesit. Ky dallim midis të drejtave para dhe pas botimit, i cili vinte që prej dallimit të ineresave midis autorëve dhe botuesve, mbijetoi deri kohët e fundit, ndërsa erdhi duke iu përshtatur një formë në ndryshim e sipër me kalimin e viteve dhe me përsosjen e marrëdhënieve juridike të autorësisë, e cila synonte forcimin e pozitës së autorëve dhe krijuesve.

Sot në botë, rregullimi ligjor i së drejtës së autorit nuk është vetëm një aspekt i së drejtës kombëtare të çdo shteti, por ai ka marrë përmasa ndërkombëtare, duke u bërë kështu objekt i rregullimit normativ edhe nga marrëveshje ndërkombëtare ndërmjet Shteteve pjesëmarrëse në këto traktate²³. Gjithashtu në kuadër të së drejtës së Unionit Evropian e cila ndryshon nga rendi juridik i së drejtës ndërkombëtare, pasi sikundër theksohet edhe nga vetë Gjykata e Drejtësisë (ish Gj.D.K.E) « . . . traktatet kanë krijuar një rend juridik të veçantë i cili integrohet në të drejtën e brendshme të Shteteve anëtare²⁴, e drejta e autorit dhe e të drejtave të lidhura me të, është bërë pjesë e rregullimit të saj normativ, i detyrueshëm ky për legjislacionet e Shteteve anëtare. Në këtë kuadër, Shtetet evropiane candidate dhe ato që janë

²³ Konventa e Bernës « Për mbrojtjen e veprave letrare dhe artistike » (1971), Marrëveshja TRIPS „Mbi shfaqje të ndryshme të së drejtës së pronësisë intelektuale, që lidhen me tregtinë“ (1994), Traktati i OBTI „Për të drejtën e Autorit“ (1996), Konventa Universale për të Drejtën e Autorit, etj

²⁴ Çështja 6/64, faqe 1141: « Z. Flaminio COSTA kundër ENEL », vendim i Gjykatës së Drejtësisë, datë 15 korrik 1964

në proces kandidimi në familjen evropiane, kanë realizuar si detyrim apo janë në proces realizimi, përshtatjen e standardit ligjor kombëtar me atë të Bashkimit Evropian, në kuadër kjo të *acquis communautaire* dhe MSA-së.

E drejta e autorit në Francë ndryshon nga koncepti anglo-amerikane «copyright», i gjen rrënjët e tij në praktikën e shtypjes së patentave dhe privilegjet *royalty*, të cilat së pari u shfaqën në shekullin e 16 dhe u bënë të zakonshme në shekullin e 17. Privilegji kishte të bënte më tepër me të drejtat e botimit të veprave të autorëve sesa me të drejtat e vetë autorëve. Privilegji i parë i dhënë në Francë është bërë nga Henri II në vitin 1551 për Guillaume Morlay. Nëpërmjet këtij sistemi të privilegjeve mbretërore, mbreti dha monopolet për redaktorë të veçantë dhe zbatoi e implementoi një sistem të censurës. Privilegjet atëherë ishin për një periudhë shumë të shkurtër (3 deri në 10 vjet), pas së cilës puna hyri në sferën publike. Ordinanca Moulins e 1566: Pjesa e parë e legjislacionit do të vendoste për bibliotekarët dhe redaktorët kërkesën e një patente të shtypur dhe nuk bënte ndonjë përmendje të termit «autor»²⁵.

Pavarësisht nga ky regjim, i cili privilegjonte redaktorët mbi autorët, disa prej këtyre të fundit arritën në marrjen e privilegjeve për veprat e tyre. Gjatë Çështjes Muret, në 1568, avokati Marion në pretendimet e tij, argumentoi për një të drejtë të plotë dhe të pakufizuar të pronës të autorit mbi veprën e tij, dhe kështu, në jurisprudencën franceze hyri koncepti i pronësisë intelektuale. Në të njëjtën kohë, u bë e zakonshme gjatë shekullit 17, praktika e shpërblimit të autorëve me një përqindje. Dramaturgët, duke përfshirë edhe Corneille, filluan të mbrojnë të drejtat e tyre, sepse në atë kohë, pasi një lojë teatrale u botohej, çdo trupë mund ta luante atë pa paguar asgjë për krijuesit e saj. Mbreti në këto kushte ndërmjetësoi midis interesave të rivalëve (redaktorëve dhe krijuesve), duke i dhënë përparësi interesave të krijuesve. Në 1761, një vendim gjyqësor dha për mbesat e Jean de La Fontaine të drejtën e pronësisë së veprave të La Fontaine, të legjitimuar nga e drejta e trashëgimisë. Në 1777, dy

²⁵ Anne Latournerie, *Petite histoire des batailles du droit d'auteur*, Multitudes n°5, May 2001

vendime të tjera gjyqësore limituan të drejtën e botuesit, e cila ishte e kufizuar sa koha e jetëgjatësisë së autorit.²⁶

Shenjat e burimeve të ndryshme legislative nuk do të ishin të plota pa përmendur shkurtimisht edhe legjislacionin e një shteti me sistem common law, si Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Mund të thuhet, se të paktën në vija të përgjithshme, ligje të ndryshme mbi të drejtën e autorit të nxjerra në vendet europiane, përpara ndërhyrjes harmonizuese të Bashkimit Evropian, ishin mjaft të ngjashëm me njëri tjetrin, edhe pse ishte akoma larg një mbrojtjeje uniforme, si në lidhje me normat thelbësore ashtu edhe me kohëzgjatjen e mbrojtjes, e cila shtrihet gjatë gjithë jetës së autorit si dhe për një numër të caktuar vitesh pas vdekjes së tij.

Një përjashtim i dukshëm i një uniformiteti të tillë u përfaqësua nga ligji i së drejtës së autorit në fuqi në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Dy ishin ndryshimet thelbësore mes legjislacionit amerikan dhe atij të shteteve oksidentale europiane²⁷:

Në rradhë të parë, koncepti i ndryshëm i strukturës të së drejtës së autorit, e konsideruar si një e drejtë unitare me një titullar të vetëm, i cili mund të cedonte vetë të drejtën në interes të tijën, por jo t’ia transferonte te drejten e përdorimit nje te treti.

Në rradhë të dytë, kohëzgjatja e mbrojtjes, e cila nuk lidhej me periudhën kur autori ishte gjallë, por fillonte që nga data e publikimit të parë të pronësisë intelektuale.

Në vitin 1976, u miratua një ligj i ri mbi të drejtën e autorit në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, i cili përafrohej me legjislacionet në fuqi në pjesën më të madhe të vendeve të Evropës, si në lidhje me strukturën e së drejtës së autorit ashtu edhe për sa i përket kohëzgjatjes së mbrojtjes ligjore, jo më që nga data e publikimit të parë të veprës por në raport me jetëgjatësinë e autorit.

²⁶ Shih po aty

²⁷ Jarach Giorgio, Pojaghi Alberto, “Manuale del Diritto D’autore”, Mursia, Milano, 2011, fq 15-16.

1.3. Standardet ndërkombëtare dhe evropiane në fushën e pronësisë intelektuale

Mbrojtja e së drejtës së autorit është bërë disa herë objekt rregullimesh dhe debatesh edhe në planin ndërkombëtar. Krahas Konventave specifike, për të drejtën e autorit, janë realizuar dhe traktate me përmbajtje mjaft të gjerë e të ndryshme, në të cilat janë përfshirë klauzola të veçanta, që i atribuohen të drejtës së autorit.

E drejta e autorit trajtohet edhe në doktrinën, e cila merr në mbrojtje të drejtat themelore të njeriut. Në të gjitha materialet e përmendura, është vënë theksi në rregullimin juridik të kësaj fushe, mjaft të rëndësishme. Vlen të përmendet Deklarata e të Drejtave të Njeriut dhe të Qytetarit, e cila konsiderohet si një dokument i rëndësishëm ndërkombëtar, i përfshirë pas Luftës së Dytë Botërore, e deklaruar me 1 Dhjetor 1948, nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara dhe e miratuar nga 48 shtete të ndryshme të botës anëtare të hershme të OKB-së. Kjo deklaratë e përgjithshme nuk formon vetëm një lloj besimi kolektiv, në vlerat supreme të personit njerëzor, por në planin juridik formon një lloj baze për të përcaktuar të drejtat, të cilat më parë ishin konsideruar, më tepër, objekt i ligjit moral.²⁸

Në nenin 27 të kësaj Deklarate, thuhet: “E drejta për të marrë pjesë lirisht në jetën kulturore, të komunitetit njerëzor, për të gëzuar nga ato dhe pjesëmarrja, në progresin shkencor apo të të mirave, që rrjedhin prej tyre, janë të drejta të pamohueshme të njeriut, të cilat garantohen dhe mbrohen nga qeveritë e shteteve aderuese, në këtë deklaratë të përgjithshme”.

Konventa për mbrojtjen dhe respektimin e të Drejtave të Njeriut e 15 vendeve të ndryshme të Botës, që hyri në fuqi në vitin 1953, ka qenë një instrument i rëndësishëm, që sanksiononte të drejtat analoge më të përcaktuara nga Deklarata e Përgjithshme e të Drejtave të Njeriut e të Qytetarit e OKB-së. Në përmbajtjen e normave të kësaj Konvente, parashikohet themelimi i dy

²⁸ Uarda Albunesa: “E drejta e autorit në legjislacionin shqiptarë dhe atë evropian – përqasja mes tyre”, Disertacion Doktorature, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Drejtësisë, fq. 121

instituteve të rëndësishme ndërkombëtare, të cilët kishin detyrë, sigurimin e ushtrimit të të drejtave të mësipërme, ndaj shtetasve, që shkelnin këto duke u parashikuar edhe gjykata kompetente, e cila do të shqyrtonte çështjet, që mund të lindnin në kuadrin e shkeljeve të këtyre të drejtave të rëndësishme të Njeriut, ku përfshihej edhe e Drejta e Autorit.²⁹

Me rëndësi, për mbrojtjen e të Drejtës së Autorit, ka qënë edhe Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Pasurore e Shoqërore, si dhe Paktin Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike nënshkruar në vitin 1966. Neni 15 parashikon mundësinë e mbrojtjes nga ana juridike të së Drejtës së Autorit.

Si shtet i ri me aspirata që të shndërrohet në një treg të lirë dhe me nevojë për qasje në teknologjitë e reja, Republika e Kosovës ka treguar interesim të lartë të aderoj në standardet ndërkombëtare dhe Evropiane për mbrojtjen dhe eksploatimin e të drejtave të pronësisë intelektuale përmes adoptimit të ligjeve për PI konform kërkesave të cilat burojnë nga to. Standardet ndërkombëtare dhe Evropiane reflektojnë ndryshimet dhe zhvillimet më të reja në fushën e pronësisë intelektuale dhe harmonizimi i legjislacionit të Republikës së Kosovës me këto standarde ndihmon vendin që të jetë në hap me këto ndryshime në sistemet ndërkombëtare të pronësisë intelektuale me synim arritjen e standardeve më të larta të mbrojtjes së Pronësisë Intelektuale. Duke u nisur nga kjo, institucionet relevante të Republikës së Kosovës do t'i intensifikojnë përpjekjet për bashkëpunim ndërkombëtar në fushën e pronësisë intelektuale në përputhje me zhvillimet ndërkombëtare. Këto institucione duhet të përkushtohen në përforsimin e bashkëpunimit ndërkombëtar me qëllim të anëtarësimit dhe pjesëmarrjes aktive në organizatat ndërkombëtare dhe Evropiane për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të pronësisë intelektuale.³⁰

Harmonizimi i plotë i ligjeve ekzistuese të PI-së në Kosovë me standardet ndërkombëtare dhe Evropiane të kësaj fushe është një hap i rëndësishëm drejt integritit të Kosovës në BE. Harmonizimi me standardet Evropiane (acquis communautaire) do të jetë përgjigje ndaj

²⁹ Ibid

³⁰ Qeveria e Kosovës, Strategjia për Pronësinë Intelektuale 2010 – 2014, Prishtinë., Maj 2010, fq. 6 - 7

kërkesave nga procesi i integritetit në BE, duke siguruar sistemi funksional për njërin nga parimet themelore të ekonomisë së tregut dhe garantimit të investimeve siç është mbrojtja dhe respektimi i të drejtave të pronës intelektuale, ku një sistem i tillë dërgon drejt suksesit në luftën kundër piraterisë dhe falsifikimeve, fenomene me një shkallë të lartë për ndikimin e tyre negativ në treg.

Kosova duhet të ndërmerr të gjitha veprimet e nevojshme për tu anëtarësuar në Marrëveshjen për Aspektet Tregtare të Pronësisë Intelektuale (TRIPS) që administrohet nga OBT.

Në fushën e pronësisë industriale, Kosova do të aderojë në të gjitha konventat dhe traktatet ndërkombëtare të administruara nga Organizata Botërore për Pronësi Intelektuale ku disa prej tyre janë:

- Konventën që themelon Organizatën Botërore për Pronësi Intelektuale
- Konventën e Bernës për Mbrojtjen e Veprave Letrare dhe Artistike të vitit 1886
- Konventën e Romës për mbrojtjen e performuesve, prodhuesve të fonogrameve dhe organizatave të transmetimit i vitit 1961
- Traktatin për të Drejta të Autorit
- Traktatin për Performues dhe Fonograme
- Konventën e Parisit për Mbrojtjen e Pronësisë Intelektuale
- Protokollin në lidhje me Marrëveshjen e Madridit në Lidhje me Regjistrimin e Markave Tregtare
- Marrëveshjen e Hagës në Lidhje me Depozitën Ndërkombëtare të Dizajnit Industrial (Akti I Hagës 1960), dhe Akti Plotësuar i Stokholmit (1967)
- Traktati i Budapestit mbi Njohjen Ndërkombëtare të Depozitave të Mikroorganizmave për qëllime të Procedurave të Patentat
- Traktati i Kooperimit në Patenta (PCT)

Të një rëndësie të madhe krahas konventave ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtës së autor janë edhe direktivat e Unionit Evropian. Prej tyre veçojmë:

- Direktiva **93/83/KEE** datë 27 shtator 1993 “Për koordinimin e rregullave për të drejtën e autorit dhe të drejtave të lidhura me të që zbatohen në transmetimet satelitore dhe ritransmetimet kabllore – *Celex nr. 31993L0083/ Fletorja zyrtare 1993L248/15.*
- Direktiva **2001/84/KE** e Parlamentit Evropian dhe Këshillit datë 27 shtator 2001 “Për të drejtën e rishitjes në dobi të autorit të një vepre arti origjinale” – *Celex nr. 32001L0084/ Fletorja zyrtare 2001 L 272/32.*
- Direktiva **2006/115/KE** e Parlamentit Evropian dhe Këshillit datë 12 dhjetor 2006 “Për të drejtën e qirasë dhe huazimit si dhe për disa të drejta që lidhen me të drejtën e autorit në fushën e pronësisë intelektuale” (version i kodifikuar i 92/100/KEE) – *Celex nr. 32006L0115/ Fletorja zyrtare 2006 L 376/28.*
- Direktiva **2006/116/KE** e Parlamentit Evropian dhe Këshillit datë 12 dhjetor 2006 “Për mbrojtjen e të drejtës së autorit dhe të drejta të tjera të lidhura me të” (version i kodifikuar i 93/98/KE) – *Celex nr. 32006L0116/ Fletorja zyrtare 2006 L372/12.*
- Direktiva **96/9/KE** e Parlamentit Evropian dhe Këshillit datë 11 mars 1996 “Për mbrojtjen ligjore të bazave të të dhënave” – *Celex nr. 31996L0009/ Fletorja zyrtare 1996 L 77/20.*
- Direktiva **2009/24/KE** e Parlamentit Evropian dhe Këshillit datë 23 prill 2009 “Për mbrojtjen ligjore të programeve kompjuterike” – *Celex nr. 32009L0024/ Fletorja zyrtare 2009 L 111/16.*

Konventat më të njohura të kësaj fushe janë Konventën që themelon Organizatën Botërore për Pronësi Intelektuale dhe Konventën e Bernës për Mbrojtjen e Veprave Letrare dhe Artistike të vitit 1886. Për shkak të natyrës së punimit, në vijim shkurtimisht do t’i trajtojmë vetëm këto dy konventa.

1.4. Objekti i të drejtës së autorit

Koncepti i të drejtës së autorit është i lidhur ngushtë me konceptin e pronësisë intelektuale. Megjithatë prona intelektuale nuk ka formë materiale, dukuritë dhe marrëdhëniet në ekonomi dhe shoqëri që lidhen me të rregullohen me të drejtat e pronësisë intelektuale. Në të drejtën ndërkombëtare dhe atë krahasuese, termi e drejtë e pronësisë intelektuale pranohet si emërtim i përbashkët për të drejtën e pronësisë industriale dhe të drejtën e autorit. Karakteristikat e përbashkëta të së drejtës së autorit dhe pronës industriale dhe të drejtave të pronësisë intelektuale janë krijimet shpirtërore dhe e drejta e krijuesit, autorit, ndaj rezultateve të krijimit të tij intelektual, prej nga vjen edhe emri pronësi intelektuale. Vepra e autorit është një krijim origjinal shpirtëror i autorit, i shprehur në një formë të caktuar, pavarësisht nga vlera e tij artistike, shkencore ose ndonjë vlerë tjetër, qëllimi, madhësia, përmbajtja dhe mënyra e të shprehurit, si dhe lejueshmëria e komunikimit publik të përmbajtjes së tij.³¹ Mirëpo, këtij përcaktimi të veprës së autorit, i cili u vendos në legjislacionin tonë, i paraprinë ide të ndryshme dhe pikëpamje të kundërta, të cilat ndryshuan me kalimin e viteve, kështu që e drejta e autorit u zhvillua dhe mori rëndësi. Vepra e autorit përbëhet nga dy komponentë: ideja dhe forma. Vetëm ajo ide që manifestohet në formë të veçantë gëzon mbrojtje. Vetë ideja si dhe forma e vetme nuk mund të gëzojnë mbrojtje veçmas. Një nga frytet e çmuara të zhvillimit të mendimit juridiko-filozofik që nga lashtësia e deri më sot është ideja se një person fiton disa të drejta të patjetërsueshme me lindjen, njohja dhe mbrojtja e të cilave nuk janë çështje të vullnetit të ligjvënësit kombëtar, por përfaqësojnë një imperativ i të ashtuquajturit të ligjit mbiligjor, në të cilin ideali i drejtësisë mishërohet më drejtpërdrejt.³² Fryma iluministe e shekullit të 18-të i quajti këto të drejta të drejta natyrore. Kohët e fundit, ato quhen të drejta të njeriut, që nga John Locke e deri më sot, thelbi i të drejtave të njeriut është e drejta për jetë, liri, dinjitet dhe pronë. Me kalimin e kohës, këto të drejta të njeriut u përpunuan dhe u shtuan të reja. Nga pikëpamja juridiko-filozofike, e drejta e pronësisë intelektuale, e cila mbron krijimet

³¹ Eleonora Rosati, Copyright and the Court of Justice of the European Union, Oxford University Press 21 Prill 2019 fq.61.

³² Neil Weinstock Netanel, Copyright - What Everyone Needs to Know®, Oxford University Press 10 Gusht 2018 fq.45.

intelektuale, përfaqëson një lloj zhvillimi konceptual të së drejtës së njeriut për mbrojtjen e pronës, e kombinuar me të drejtat e njeriut për mbrojtjen e personit. Ky pohim vazhdon të jetë shumë efektiv në mbrojtjen e të drejtave të pronësisë intelektuale. Ai që merr një ide nga unë, merr njohuri pa e pakësuar timen, si ai që ndez qiriun e tij mbi timin, merr dritë pa më lënë në errësirë.³³ Që idetë duhet të përhapen në mbarë globin për shtimin e njohurive njerëzore dhe përmirësimin e kushteve të jetës, duket se i ka urdhëruar në mënyrë të veçantë dhe dashamirëse vetë natyra, kur i krijoi si një zjarr që përhapet kudo me fuqi të pashuar dhe si ajri të cilën ne marrim frymë, lëvizim dhe ekzistojmë fizikisht - të jemi të pakuptueshëm dhe të papërshtatshëm për përvetësim ekskluziv.³⁴

E drejta e autorit mund të ekzistojë në një numër të madh formash krijuese ose artistike, d.m.th., vepra duke përfshirë vepra letrare dhe vepra të tjera. E drejta e autorit ofron mbrojtje ligjore për autorët që i mbron ata nga kopjet e paautorizuara të punës së tyre. Termi e drejta e autorit nënkupton të drejtën e autorit objektiv dhe të drejtën e autorit subjektive ose, me fjalë të tjera, të drejtën e autorit në kuptimin objektiv dhe të drejtën e autorit në kuptimin subjektiv. E drejta objektive e autorit është një tërësi normash juridike që rregullojnë marrëdhëniet shoqërore dhe dukuritë që lidhen me krijimin dhe përdorimin e veprave të autorit nga fusha të ndryshme.³⁵ Detyra themelore e të drejtës së autorit objektiv është t'i sigurojë mbrojtje juridike autorit, si krijues intelektual, dhe veprës së tij - veprës së autorit. E drejta subjektive nënkupton të drejtën që i njihet krijuesit të një vepre letrare, artistike dhe shkencore në lidhje me një krijim shpirtëror. Krijimi shpirtëror vjen nga imagjinata, ka një pikëmbështetje në dije dhe një formë e realizimit të saj kryhet përmes veprës së autorit. Thelbi i veprës së autorit pasqyrohet në faktin se është e rëndësishme që vepra e autorit të përfaqësojë krijimin origjinal shpirtëror të autorit, që buron nga shpirti i tij. Origjinaliteti i veprës së autorit paraqet elementin e saj vlerësor sepse personaliteti i autorit është unik, pra çdo personalitet karakterizohet nga një

³³ Maurizio Borghi, Stavroula Karapapa, Copyright and Mass Digitization, Oxford University Press; 1st edition 19 Maj, 2013,fq,54.

³⁴ Ibid...

³⁵ Ibid...

individualitet unik shpirtëror, i cili paraqet originalitetin e veprës.³⁶ Në të drejtën e autorit, krijimet njerëzore nuk janë vepra autori nëse nuk kanë rëndësi shpirtërore për veten e tyre, pra kuptimi shpirtëror duhet të shprehet në vetë veprën dhe jo në ndonjë përmbajtje shoqëruese ose udhëzime jashtë veprës. Ideja si pjesë e krijimtarisë shpirtërore në epokën moderne po bëhet produkti më i paguar.

1.4.1 Kuptimi i veprës së autorit

Vepra e një autori është një krijim shpirtëror individual nga fusha e letërsisë, shkencës dhe artit, pavarësisht nga lloji, mënyra dhe forma e të shprehurit. Koncepti ligjor i "veprës së autorit", si një çështje qendrore e të drejtës së autorit, është rregulluar në një mënyrë që pasqyron si teorinë e të drejtës së autorit në tërësi, ashtu edhe ligjin krahasues dhe konvencional, duke mos dhënë një përkufizim se çfarë letërsie, arti dhe shkenca janë nga një aspekt vlerash. Vepra e autorit përkufizohet si një krijim shpirtëror origjinal, individual i autorit, i shprehur në një formë të caktuar, pavarësisht nga vlera artistike, shkencore ose të tjera, qëllimi, përmbajtja dhe mënyra e të shprehurit.³⁷ Ligji pranon konceptin e veprës së autorit, i cili përfaqëson një ndërthurje të formës dhe idesë, ndërsa vetë ideja nuk mund të jetë objekt mbrojtjeje. Ligji numëron kategori individuale tipike të veprave të autorit, si: veprat e shkruara (tekste letrare, studime, manuale, artikuj dhe shkrime të tjera, si dhe programe kompjuterike), veprat e folura (fjalimet, ligjëratat, predikimet dhe vepra të tjera të së njëjtës natyrë.), vepra dramatike, dramatike-muzikore dhe kukulla, vepra koreografike dhe pantomime, vepra muzikore me ose pa fjalë, vepra audiovizuale (vepra filmike dhe vepra të krijuara në mënyrë të ngjashme me krijimin e filmit), vepra të arteve të bukura (vizatime, piktura, grafika , statuja dhe vepra të tjera të së njëjtës natyrë), vepra të arkitekturës (skica, plane, projekte dhe objekte të ndërtuara), vepra të të gjitha degëve të aplikuara arti, dizajni grafik dhe industrial, veprat fotografike dhe veprat e prodhuara nga një proces i ngjashëm me fotografinë, punimet hartografike, prezantimet e një natyre shkencore, edukative ose teknike (skica teknike, plane, grafikë,

³⁶ Simone Schroff, The purpose of copyright—moving beyond the theory, Journal of Intellectual Property Law & Practice, Volume 16, Issue 11, November 2021, Pages 1262–1272,

³⁷ Ibid..

formularë, ekspertizë, raporte ekspertësh, prezantime në formë plastike dhe vepra të tjera të së njëjtës natyrë).³⁸ Kjo nuk do të thotë se lista e veprave të autorit është ezauruar. Koncepti themelor i mbrojtjes së të drejtës së autorit është se çdo vepër që është krijim intelektual, ka një formë të caktuar dhe që është origjinale, mund të gëzojë mbrojtje si vepër autori.

1.4.2. Kushtet për mbrojtje të veprës së autorit

Mbrojtja e origjinalit të veprës së autorit paraqet një rast të veçantë të shmangies nga absolutiteti i të drejtave të pronësisë. Ky devijim është minimal dhe i referohet detyrës së pronarit të veprës origjinale, i cili, duke pasur parasysh rrethanat, mund të supozonte se autori ka një interes të justifikuar për ta ruajtur atë origjinal nga shkatërrimi dhe se, përpara shkatërrimit të një origjinali të tillë, informon autor i atij qëllimi dhe i ofron atij një blerje sipas çmimit vlerat materiale. Nëse dorëzimi i origjinalit nuk është i mundur, pronari është i detyruar t'i mundësojë autorit të bëjë një kopje të veprës në mënyrën e duhur.³⁹ Gjithashtu, idetë, parimet, parimet dhe udhëzimet që përmban vepra e autorit, si dhe mënyra, stili dhe teknika e krijimit të veprës, nuk mbulohen nga mbrojtja e të drejtave të autorit, kryesisht për arsye ligjore dhe politike. Kjo do të thotë se veprimet e përdorimit të pjesëve jo origjinale të veprës së një autori nuk do të përbëjnë shkelje të të drejtave. Prandaj, për përcaktimin e fushës së mbrojtjes dhe ekzistencës së shkeljes së të drejtës së autorit, koncepti kryesor është origjinaliteti. Shtrirja e mbrojtjes së patentave të një shpikjeje përcaktohet nga pretendimet për patentë. Aplikimi për patentë, si përkufizim logjik i një shpikjeje, përcakton kufirin midis sjelljes së mbrojtur dhe të lirë, të lejuar dhe të palejuar të mbajtësit të patentës, por edhe të të gjithë personave të tjerë. Ajo që përfshihet në aplikimin për patentë është përgjegjësi e mbajtësit të patentës dhe gjithçka përtej kësaj i përket gjendjes së lirë të teknologjisë që palët e treta mund ta përdorin lirisht. Gjatë interpretimit të pretendimeve për patentë për të përcaktuar qëllimin e mbrojtjes

³⁸ Simone Schroff, The purpose of copyright—moving beyond the theory, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 16, Issue 11, November 2021, Pages 1262–1272,

³⁹ Ibid...

së patentës, përdoret përshkrimi dhe drafti i shpikjes.⁴⁰ Përshkrimi dhe drafti i shpikjes janë vetëm mjete ndihmëse për përcaktimin e kuptimit dhe fushëveprimit të pretendimeve për patentë. Shtrirja e mbrojtjes përfshin vetëm atë që thuhet në pretendimet për patentë, që do të thotë se nuk mund të shtrihet në elementë që mund të deklarohen në përshkrimin e shpikjes. Mbrojtja e ligjit të patentave shtrihet edhe në ekuivalentët teknikë të shpikjes. Këto janë mjete teknike të njohura që kanë të njëjtin funksion teknik si elementë të caktuar të shpikjes, dhe të cilat falë kësaj mund të zëvendësojnë disa elementë të shpikjes që renditen në aplikimin për patentë. Qëllimi i zgjerimit të fushës së mbrojtjes në ekuivalentët teknikë është të parandalojë mashtrimin ose anashkalimin e mbrojtjes së patentës. Praktika gjyqësore gjermane ka zhvilluar të ashtuquajturat testi me tre hapa për përcaktimin e ekzistencës së shkeljes së patentave sipas doktrinës së ekuivalentëve. Sipas doktrinës së ekuivalentëve, shkelje e patentës ekziston nëse gjatë zbatimit të shpikjes përdoret një element që nuk është specifikuar në mënyrë eksplicite në aplikimin për patentë, por përfaqëson një zëvendësues që kryen një funksion ekuivalent si elementi i specifikuar në aplikim. Një element zëvendësues duhet të plotësojë tre kushte. Së pari, elementi i përdorur si zëvendësues duhet të prodhojë të njëjtin efekt si elementi i shpikjes që pretendohet në aplikimin për patentë. Së dyti, zëvendësimi duhet të jetë i tillë që, për një ekspert mesatar në fushën përkatëse të teknologjisë, të rezultojë në mënyrë të dukshme nga gjendja e teknologjisë në datën e depozitimit të aplikimit. Kushti i tretë është që eksperti mesatar duhet të konsiderojë elementin zëvendësues si të barabartë me elementin e specifikuar në aplikimin për patentë.⁴¹ Tre kushtet e përmendura janë në fakt pyetje të cilave gjykata duhet të gjejë përgjigje për të vërtetuar ekzistencën e një shkelje ose shpikje të patentës. Nëse plotësohen këto kushte, i pandehuri mund të theksojë në kundërshtim se mbrojtja është dhënë për një shpikje apo autorsitet – të drejtë të autorit që tashmë është përfshirë në gjendjen e teknologjisë ose se mbrojtja nuk mund të ishte dhënë

⁴⁰ Ky rregull përcaktohet nga neni 69 i Konventës për Lëshimin e Patentave Evropiane dhe Protokollin për Interpretimin e nenit 69, i cili është gjithashtu pjesë përbërëse e Konventës. Ndër të tjera, protokollin parashikon që gjatë interpretimit të pretendimeve për patentë duhet gjetur një ekuilibër midis mbrojtjes së titullarit të patentës nga njëra anë dhe sigurisë juridike të të tretëve nga ana tjetër.

⁴¹ Alexander Harguth, Steven Carlson, Patents in Germany and Europe: Procurement, Enforcement and Defense - An International Handbook, Wolters Kluwer; 2nd edition 11 Maj, 2017, fq 211

fare.⁴² Duke pasur parasysh se doktrina e ekuivalentëve zgjeron fushën e mbrojtjes së autorsisë, gjykatat duhet t'i qasen interpretimit të pretendimeve për drejtën e autorit me kujdes të veçantë. Nëse në përshkrimin e shpikjes ka disa mundësi që arrijnë efektin teknik specifik të parashikuar nga shpikja, dhe vetëm njëra prej këtyre mundësive parashikohet shprehimisht në aplikimin për patentë, shkelja e patentës, sipas doktrinë së ekuivalentëve, ekziston vetëm nëse ekuivalenti korrespondon me zgjidhjen e specifikuar në patentë për sa i përket kërkesës për efekte specifike të saj. Prandaj, ai duhet të jetë i barabartë me elementin e parashikuar në pretendimin për patentë, dhe jo me elementin e dhënë në përshkrimin e shpikjes.

1.4.3.Llojet e veprave të autorit

Krijimtaria intelektuale për nga mënyra e krijimit mund të jetë individuale (e pavarur) dhe e krijuar në marrëdhënie pune. Produktet e pronësisë industriale krijohen kryesisht nga puna ekipore brenda kompanive apo instituteve, ndërsa krijimet e autorit në fushën e letërsisë, shkencës dhe artit, për vetë natyrën e tyre, kryesisht krijohen nga puna intelektuale individuale e individëve. Autori, si person fizik, është titullari origjinal i së drejtës subjektive të autorit me autoritetin maksimal.⁴³ Krahas tij, si mbajtës të së drejtës së autorit derivativ mund të paraqiten kategori të ndryshme subjektesh (persona fizikë ose juridikë), mbi baza të ndryshme ligjore: në bazë të kontratave, trashëgimisë ose ligjit. Korpusi i kompetencave të mbajtësve të së drejtës së autorit derivativ është gjithmonë më i vogël se ai i titullarit origjinal dhe përcaktohet nga baza e krijimit të së drejtës së tij. Kur flasim për mbajtësit e të drejtave të autorit sipas ligjit, kemi parasysh dy kategori të krijimtarisë, d.m.th. dy lloje të veprave të autorit: veprat e autorit të krijuara në marrëdhënie pune dhe veprat e autorit të krijuara me porosi. Përcaktimi i regjimit juridik të veprave me të drejtë autori të krijuara në marrëdhënien e punës në thelb ndryshon nga vendi në vend dhe kryesisht varet nga fakti nëse ligjvënësi specifik favorizon interesin e

⁴² Nicholas Pumfrey, Martin J. Adelman, Shamnad Basheer, Raj S. Dav, Peter Meier-Beck, Yukio Nagasawa, Maximilian Rospatt and Martin Sulsky, THE DOCTRINE OF EQUIVALENTS IN VARIOUS PATENT REGIMES- DOES ANYBODY HAVE IT RIGHT?, Yale Journal of Law and Technology, Vol. 11, 2009, 34-36.

⁴³ Michael D. Murray, Generative and AI Authored Artworks and Copyright Law, Hastings Communications and Entertainment Law Journal, Vol. 45, No. 1, 2023, fq.14;

punëmarrësit si autor apo interesin e punëdhënësit. Gjegjësisht, në teori dhe praktikë ka dilema të shumta lidhur me përcaktimin e veprave të autorit të krijuara në marrëdhënien e punës. Në kuadrin e një vëzhgimi të plotë të çështjes së regjimit juridik të veprave me të drejtë autori të krijuara në marrëdhënien e punës, fillimisht duhet t'i qasemi analizës së marrëdhënies së të drejtës së autorit dhe ligjit të punës si dy disiplina juridike të veçanta, më pas t'i qasemi përcaktimit të veprat me të drejtë autori të krijuara në marrëdhënien e punës, dhe në fund të respektojë pozicionin ligjor të subjekteve në këtë marrëdhënie të së drejtës së autorit.⁴⁴

1.4.4. Veprat e prejardhura

Veprat e prejardhura janë vepra të autorit (pra gëzojnë mbrojtjen e të drejtës së autorit) autori i të cilave ka përdorur modelin, idenë, kompozimin e një autori tjetër në krijimin e tyre, me kusht që të ketë futur edhe elemente origjinaliteti në vepër. Me rastin e përcaktimit të marrëdhënies midis veprës origjinale dhe asaj të prejardhur, kjo e fundit do të konsiderohet origjinale nëse ka huazuar vetëm një ide nga e para (ideja është falas dhe e disponueshme për të gjithë). Nëse krahas idesë ka huazuar edhe formën, atëherë është i ashtuquajtur një vepër relativisht origjinale (përpunim, përshtatje, grumbullim, përshtatje, përkthim, etj.), ku mbrojtja e të drejtës së autorit është e kufizuar nga autori i veprës origjinale.⁴⁵ Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta jep shembullin e veprave që mund/nuk mund t'i nënshtrohen mbrojtjes së të drejtës së autorit:

1. Në veçanti, konsiderohen vepra të autorësisë:

- vepra të shkruara (libra, broshura, artikuj, përkthime, programe kompjuterike në çfarëdo forme të shprehjes së tyre, përfshirë materialin përgatitor për krijimin e tyre dhe të tjera);
- vepra të folura (ligjërrata, fjalime, predikime etj.);

⁴⁴ Michael D. Murray, Generative and AI Authored Artworks and Copyright Law, Hastings Communications and Entertainment Law Journal, Vol. 45, No. 1, 2023

⁴⁵ Omri Rachum-Twaig, Copyright Law and Derivative Works: Regulating Creativity, Copyright Law and Derivative Works: Regulating Creativity, Routledge Press, Forthcoming 2018 fq.4.

- vepra dramatike, dramatike-muzikore, koreografike dhe pantomimike, si dhe vepra me origjinë nga folklori;
- vepra muzikore, me ose pa fjalë;
- vepra filmike (vepra kinematografike dhe televizive);
- vepra të artit figurativ (piktura, vizatime, skica, grafika, skulptura, etj.);
- vepra të arkitekturës, artit të aplikuar dhe dizajnit industrial;
- punime hartografike (harta gjeografike dhe topografike);
- plane, skica, modele dhe fotografi;
- drejtim teatri.
- si dhe të gjitha punët e tjera që plotësojnë këto dy kushte të nevojshme;
- Idetë e përgjithshme, parimet, parimet dhe udhëzimet e përfshira në veprën e autorit nuk mbulohen nga mbrojtja e të drejtës së autorit.⁴⁶

2. Nuk konsiderohen vepra të mbrojtura nga e drejta e autorit:

- ligjet, aktet nënligjore dhe rregulloret tjera;
- materialet zyrtare të organeve shtetërore dhe organeve që kryejnë funksione publike;
- përkthimet zyrtare të rregulloreve dhe materialeve zyrtare të organeve shtetërore dhe organeve që kryejnë funksione publike;
- parashtresat dhe aktet e tjera në procedurat administrative ose gjyqësore.⁴⁷

⁴⁶ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁴⁷ Ibid...

1.4.5. Vepra e autorit nga marrëdhënia e punës

Prezumimi i kalimit të të drejtave tek punëdhënësi. Kur vepra e një autori krijohet nga një punonjës në kryerjen e detyrave të tij të punës ose sipas udhëzimeve të punëdhënësit, supozimi ligjor është që të gjitha të drejtat pronësore të autorit i transferohen ekskluzivisht punëdhënësit për një periudhë prej pesë vjetësh nga data e përfundimit të punë të tillë, përveç rasteve kur përcaktohet ndryshe me kontratë ose akt tjetër.⁴⁸ Pas skadimit të periudhës pesëvjeçare, të drejtat e punëdhënësit pushojnë duke iu rikthyer autorit, përveç rastit kur punëdhënësi ka kërkuar transferimin e tyre riekskluziv, pa kufizim, përpara skadimit të kësaj periudhe.⁴⁹ Në atë rast, autori ka të drejtën e kompensimit të duhur për shfrytëzimin e mëtejshëm të veprës së tij. Dispozita të veçanta për kalimin e të drejtave. Pavarësisht nga parimi bazë i kalimit të të gjitha të drejtave pronësore të autorit tek punëdhënësi, autori ruan të drejtën ekskluzive për të përdorur veprën e krijuar në marrëdhënien e punës brenda veprave të tij të grumbulluara.

1.5. Subjektet dhe titullarët e të drejtës së autorit

Sipas Ligjit për të Drejtën e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, “autori i veprës është personi fizik që ka krijuar veprën e autorit. Autori zotëron të drejtën e autorit mbi veprën e autorit të tij me vetë aktin e krijimit të veprës së autorit. Vepra e autorit është e autorizuar të përdoret nga personi të cilit i përket e drejta e autorit dhe ky do të jetë kryesisht autori. Në sistemet juridike kontinentale evropiane që bazohen në sistemin droit d'auteur, ndër të cilët është ai kosovar, e drejta e autorit krijohet me akt real - krijimi i veprës së autorit, ipso iure nga vetë akti i krijimit dhe i përket personi që e ka krijuar atë vepër (parimi i autorësisë).⁵⁰ Meqenëse vepra e autorit është një krijim intelektual, ajo mund të krijohet vetëm nga një qenie njerëzore dhe nuk ka

⁴⁸ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁴⁹ ERGYSA IKONOMI, Challenging ownership of copyright of the employee-author, Euro-Balkan Law and Economics Review- n. 1/2022, fq. 21-44

⁵⁰ Jaime A. Teixeira da Silva, Aceil Al-Khatib, Copyright transfer in group authored scientific publications, Copyright transfer in group-authored scientific publications, Insights – 34, 2021;

asnjë formë tjetër të krijimit të së drejtës së autorit, përveçse një qenie njerëzore të krijojë një vepër origjinale letrare, shkencore ose artistike nëpërmjet veprimtarisë së tij intelektuale. Madje, ligjvënësi kosovar shprehimisht ka theksuar se autor mund të jetë vetëm personi fizik (njeri) që e ka krijuar veprën e autorit. Lidhur me veprat e autorit të krijuara nga puna e përbashkët intelektuale e disa personave në mënyrë që kontributet e tyre të mos ndahen, ekziston një e drejtë e vetme e autorit e ndarë në pjesë ideale që i takojnë secilit bashkëautor në përpjesëtim me pjesën e tij aktuale në krijimin e veprës së autorësisë. Meqenëse ata kanë një të drejtë unike, bashkëautorët duhet të bien dakord për përdorimin e punës së tyre. Nëse bashkëautorët nuk mund të arrijnë një marrëveshje, secili prej tyre është i autorizuar të kërkojë nga gjykata vendimin për botimin, përdorimin ose modifikimin e veprës së bashkëautorit. Autorët e veprave që janë kompozuar vetëm për qëllime përdorimi të përbashkët, siç ndodh shpesh me veprat muzikore në të cilat fjalët dhe një kompozim muzikor përbëhen në një vepër të vetme muzikore, ruajnë të drejtën e pavarur për veprën e autorit të tyre, duke përfshirë të gjitha kompetencat që kanë në lidhje me të. Megjithatë, duke qenë se veprat e tyre përdoren së bashku si një e tërë, ata duhet gjithashtu të arrijnë marrëveshje për përdorimin e veprave të tyre në tërësi. Është e nevojshme të merret parasysh se ndonjëherë mbajtësit e të drejtave të autorit disponojnë të drejtën e tyre për të autorizuar një palë të tretë për të ushtruar të drejtën e autorit. Një shembull popullor i autorizimit nga palët e treta është në industrinë e muzikës ku artistët dhe interpretuesit autorizojnë kompanitë e tyre diskografike të ushtrojnë të gjitha të drejtat që lidhen me performancat e regjistruara. Ne bëjmë dallimin midis dy qasjeve që lidhen me dhënien e autoritetit palëve të treta:

- Qasja e parë është që autori duhet të inkurajohet të vazhdojë të krijojë veprën, dhe se autori ka të drejtën ekskluzive të autorizojë një palë të tretë për të përdorur veprën e tij, dhe në këmbim ata i paguajnë atij çmimin e rënë dakord. Sipas kësaj qasjeje, autori përfiton nga rezultatet e krijimtarisë së tij dhe mund të përqendrohet më shumë në krijimin e vetë veprës, në vend që të fokusohet në fitimin.
- Qasja e dytë i referohet që vepra e autorit të jetë produkt i personalitetit të autorit dhe për këtë arsye e vetmja zgjidhje logjike është që autori të vendosë për përdorimin e

veprës së tij pa një palë të tretë. Sipas kësaj qasjeje, autori gëzon mbrojtje edhe për sa i përket përfitimeve jomateriale që rrjedhin nga krijimtaria e tij, si mbrojtja e interesave të veta etj.⁵¹

Përveç përfitimeve për autorët dhe mbajtësit e të drejtave të tjera, e drejta e autorit është e rëndësishme për produktin e brendshëm bruto dhe punësimin, duke kontribuar kështu në efikasitetin ekonomik dhe duke sjellë përfitime për shoqërinë në tërësi. Në të njëjtën mënyrë, e drejta e autorit inkurajon inovacionin dhe kreativitetin, dhe puna krijuese e autorit kontribuon shumë në zhvillimin e kulturës dhe në këtë mënyrë u ofron konsumatorëve përmbajtje shumë të ndryshme. Megjithatë, megjithëse autorët në parim janë të autorizuar të lejojnë ose ndalojnë përdorimin e veprave të tyre, në disa raste ata duhet të vuajnë që palët e treta i përdorin veprat e tyre pa pëlqim dhe/ose pa pagesë. Kjo arrihet me mënyrën se si përcaktohen disa kufizime dhe përjashtime nga e drejta e autorit, të cilat janë të nevojshme për arritjen e qëllimeve të përmendura më parë. Autori ka të drejtën ekskluzive për t'i komunikuar publikut veprën e autorit.

1.5.1 Autori i veprës autoriale

Para së gjithash, është e rëndësishme të theksohet se autori i veprës së një autori është një person fizik që ka krijuar veprën e atij autori (një person juridik). Duhet pasur parasysh se autori nuk duhet të jetë domosdoshmërisht një, në mënyrë që vepra e një autori të caktuar të jetë vepër e dy ose më shumë autorëve (për shembull, katër persona janë bashkautorë të një libri). Ligji aktual për të drejtën e autorit dhe të drejtat e përafërta, i cili rregullon çështjet nga fusha e të drejtave të autorit në Republikën e Kosovës, e përkufizon veprën e autorit si një arritje origjinale, shpirtërore (intelektuale) nga aspekti letrar, artistik dhe shkencor fusha, që ka karakter individual dhe që shprehet në një farë mënyre. Pra, në praktikë, veprat e autorësisë janë:

⁵¹ Jaime A. Teixeira da Silva, Aceil Al-Khatib, Copyright transfer in group authored scientific publications, Copyright transfer in group-authored scientific publications, Insights – 34, 2021;

- Fotografitë,
- programet kompjuterike (p.sh. një program kompjuterik mund të përfaqësojë punën e autorit të personit që e ka krijuar atë),
- pjesë muzikore, vepra të shkruara;
- Arte te bukura,
- dizajn grafik (p.sh. një logo e projektuar nga një dizajner grafik është vepër e autorit të tij), e kështu me radhë.⁵²

E drejta e autorit Pas përcaktimit dhe kuptimit të konceptit të autorit dhe veprës së autorit, mund të shkohet një hap më tej dhe të apostrofohet sesi autori ka të drejtën e autorit në lidhje me veprën e autorit të tij. Sa më sipër do të thotë se autori ka disa të drejta personale, pronësore dhe të tjera në lidhje me veprën e autorit të tij: të drejtat personale të autorit janë, për shembull, e drejta për t'u renditur si autor i veprës së autorit, të drejtat pronësore të autorit janë, për shembull, e drejta për të riprodhuar një libër, e drejta për të shitur kopje të një programi kompjuterik, e drejta për të publikuar publikisht një artikull, të drejta të tjera të autorit janë, për shembull, e drejta për të ndjekur.⁵³ Autori ka të drejtën e autorit me vetë aktin dhe që nga momenti i krijimit të veprës së autorit, ndaj autori nuk ka pse të bëjë asgjë në këtë kuptim, sepse e drejta e autorit në veprën e autorit i takon atij me vetë ligj.

1.5.2 Autori i dizajnit industrial

Dizajni industrial është një pamje tre-dimensionale ose dydimensionale e të gjithë produktit, ose pjesës së tij, e cila përcaktohet nga karakteristikat e saja vizuale, veçanërisht linjat, konturet, ngjyrat, forma, tekstura dhe/ose materiali nga i cili është bërë produkti. , ose me të cilën është zbukuruar, si dhe kombinimi i saj. Një produkt është një artikull industrial ose

⁵² GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁵³ Ibid...

artizanal, duke përfshirë, ndër të tjera, pjesë që synohen të montohen në një produkt kompleks, paketimin e produktit, identitetin e përgjithshëm vizual të produktit, simbolet grafike dhe shenjat topografike, duke përjashtuar programet kompjuterike. Një produkt i përbërë është një produkt që përbëhet nga pjesë të shumta që mund të zëvendësohen dhe që lejojnë produktin të montohet dhe të shpërndalet. Një dizajn industrial mbrohet nëse është i ri dhe ka karakter individual. Një dizajn industrial konsiderohet i ri nëse një dizajn identik nuk është bërë i disponueshëm për publikun përpara datës së paraqitjes së aplikimit për njohjen e atij dizajni, ose përpara datës së së drejtës së njohur të përparësisë, nëse është kërkuar, ose nëse nuk ka asnjë kërkesë të paraqitur më parë për njohjen e një dizajni industrial identik që është bërë i disponueshëm për publikun. Një dizajn konsiderohet identik nëse ndryshon vetëm në detaje jo thelbësore.

Dizajni industrial ka një karakter individual nëse përshtypja e përgjithshme që ai lë tek përdoruesi i informacionit ndryshon nga përshtypja e përgjithshme që i ka lënë atij përdoruesi nga çdo dizajn tjetër industrial që u bë i disponueshëm për publikun përpara datës së paraqitjes së aplikimit për dizajn, ose datës së e drejta e njohur e përparësisë.⁵⁴ Gjatë përcaktimit të karakterit individual të dizajnit industrial, shkalla e lirisë së autorit merret parasysh gjatë krijimit të modelit industrial të një produkti të caktuar.

Bartësi i së drejtës së dizajnit industrial ka të drejtën ekskluzive për të përdorur dizajnin industrial të mbrojtur dhe për t'ia mohuar këtë të drejtë çdo pale të tretë. Përdorimi nënkupton në veçanti prodhimin, ofertën, vendosjen në treg, importin, eksportin ose përdorimin e produktit në të cilin dizajni është përfshirë ose në të cilin është aplikuar, ose ruajtjen e produktit të tillë për qëllimet e përcaktuara. Është e drejtë morale e autorit që emri i tij të përmendet në aplikacion, në shkrimet dhe dokumentin e dizajnit industrial. E drejta pronësore e autorit është të gëzojë përfitimin ekonomik nga shfrytëzimi i dizajnit industrial të mbrojtur. Mbajtësi i së drejtës së dizajnit industrial nuk mund të ndalojë një palë të tretë nga:

1. Veprimet e kryera për qëllime private dhe jotregtare

⁵⁴ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 5 / 21 JANAR 2022, PRISHTINË, LIGJI NR. 08/L-055 PËR DIZAJNIN INDUSTRIAL;

2. Veprimet e bëra për qëllime eksperimentale
3. Veprimet e riprodhimit për qëllime studimi ose citimi, me kusht që veprime të tilla të jenë në përputhje me praktikën e konkurrencës së ndershme dhe të mos rrezikojnë në mënyrë të paarsyeshme shfrytëzimin normal të dizajnit industrial dhe të tregohet se ku është marrë nga dizajni industrial.⁵⁵

1.5.3 Bashkautorët

Bashkautorët janë persona që kanë krijuar një vepër autori që formon një tërësi të pandashme. Në atë rast, të gjithë bashkëautorët kanë të drejtën e pandashme të autorit. Pjesa e një bashkëautori individual përcaktohet në përpjesëtim me kontributin faktik që secili prej bashkautorëve ka dhënë në krijimin e veprës, nëse marrëdhëniet e tyre të ndërsjella nuk rregullohen ndryshe me kontratë. Autorët e veprave të kombinuara Kur dy ose më shumë autorë bashkojnë veprat e tyre për shfrytëzim të përbashkët, secili prej tyre ka të drejtën e autorit në pjesën e tij.⁵⁶ E drejta e autorit në rastin e veprave të kombinuara rregullohet nga autorët me marrëveshje të përbashkët.

1.5.4 Bashkautorët e veprave audiovizuale

Bashkautorë të një vepre audiovizuale konsiderohen skenaristi, regjisori dhe shefi i kinematografisë. Nëse muzika është një element thelbësor i një vepre audiovizive dhe është kompozuar për atë vepër, atëherë kompozitori është gjithashtu një bashkautor i veprës audiovizive. Nëse është një film vizatimor ose i animuar ose vizatimi ose animacioni janë elementë thelbësorë të veprës audiovizive, atëherë animatori kryesor është edhe bashkautor i veprës audiovizive.⁵⁷ Kompozitori muzikor dhe animatori kryesor që nuk konsiderohen si bashkautorë të veprës audiovizive, si dhe skenografi, kostumografi, montazheri, autori i maskës

⁵⁵ Ibid...

⁵⁶ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁵⁷ Ibid...

dhe autorë të tjerë që kanë kontribuar në krijimin e veprës audiovizive kanë të drejtën e autorit për kontributet e tyre individuale dhe konsiderohen autorë të kontributit në veprën audiovizive.⁵⁸

1.5.5 Autori i veprës autoriale të krijuar gjatë marrëdhënies së punës dhe në bazë të kontratës së porosisë.

Puna e porositur është rregulluar ndryshe në krahasim me zgjidhjen e mëparshme ligjore. Me kontratën për krijimin e një vepre me porosi, autori merr përsipër të krijojë një vepër të caktuar autoriale dhe t'i dorëzojë një kopje të asaj vepre klientit, dhe klienti merr përsipër t'i paguajë autorit tarifën e rënë dakord.⁵⁹ Klienti ka të drejtë të kontrollojë veprën dhe t'i japë autorit udhëzime dhe kërkesa në lidhje me pamjen dhe përmbajtjen e veprës, nëse kjo nuk cenon në një masë të paarsyeshme lirinë e krijimtarisë shkencore ose artistike të autorit. Autori rezervon të drejtën për një vepër të bërë me porosi, përveç të drejtës për ta shpërndarë atë, përveç nëse përcaktohet ndryshe me ligj ose kontratë. Vepra kolektive e autorit konsiderohet një vepër e krijuar me nxitjen dhe organizimin e një personi fizik ose juridik (klienti), në krijimin e të cilit kanë marrë pjesë disa persona dhe që botohet dhe përdoret në emër të klientit (si p.sh. enciklopeditë, leksikonet, antologjitë dhe të ngjashme). Konsiderohet se të gjitha të drejtat pronësore të autorit dhe të drejtat e tjera të autorit në veprën kolektive i kalohen ekskluzivisht dhe pa kufij klientit, përveç nëse parashikohet ndryshe me kontratë.⁶⁰

⁵⁸ Ibid...

⁵⁹ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁶⁰

KAPITULLI I DYTË: PËRMBAJTJA, KOHËZGJATJA DHE KALIMI E TË DREJTËS SË AUTORIT SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS

2. Përmbajtja e të drejtës së autorit

E drejta e autorit është një e drejtë ligjore e krijuar nga ligji i një vendi që i jep autorit të veprës origjinale të drejta ekskluzive për të përdorur dhe shpërndarë veprën e tij, zakonisht vetëm për një kohë të kufizuar. Autori mund të ndalojë ose, sipas kushteve të dakorduara, të miratojë riprodhimin, performancën publike, regjistrimin, transmetimin, përkthimin ose përshtatjen e veprës së tij. Autorët shpesh caktojnë të drejta pronësore (ekonomike) mbi veprat e tyre individëve ose personave juridikë që mund t'i shfrytëzojnë më së miri ato komercialisht, në këmbim të pagesës së tarifave që varen nga përdorimi i veprës. Megjithatë, të drejtat morale të autorit janë të lidhura me personin e autorit dhe nuk janë të transferueshme. Të drejtat morale të autorit janë vetëm pjesërisht të transferueshme në rast të vdekjes së autorit. E drejta e autorit nuk shërben për të mbrojtur vetë idenë, por veprën që është produkti përfundimtar i idesë së autorit.⁶¹

Republika e Kosovës ka një bazë të mirë për mbrojtjen e të drejtës së autorit. Baza juridike fillon nga akti më i lartë juridik Kushtetuta e cila garanton të drejtën e pronës në përgjithësi dhe të drejtën e pronësisë intelektuale në të cilën bën pjesë edhe e drejta e autorit.

Kushtetuta e Republikës së Kosovës e parasheh të drejtën e pronësisë në kapitullin e lirive dhe të drejtave të themelore. Sipas Kushtetutës:

1. " E drejta e pronës është e garantuar.
2. Shfrytëzimi i pronës rregullohet me ligj, në pajtim me interesin publik.

⁶¹ Berat Aqifi, Petrit Nimani, Artan Maloku, THE RIGHT OF OWNERSHIP AND LEGAL PROTECTION IN KOSOVO, Access to Justice in Eastern Europe, 2023/5, fq.221.

3. Askush nuk do të privohet në mënyrë arbitrare nga prona. Republika e Kosovës ose autoriteti publik i Republikës së Kosovës mund të bëjë eksproprijimin e pronës nëse ky eksproprijim është i autorizuar me ligj, është i nevojshëm ose i përshtatshëm për arritjen e qëllimit publik ose përkrahjen e interesit publik, dhe pasohet me sigurimin e kompensimit të menjëhershëm dhe adekuat për personin ose personat prona e të cilave eksproprijohet.
4. Kontestet që lindin nga akti i Republikës së Kosovës ose autoritetit publik të Republikës së Kosovës për të cilat pretendohet se përbëjnë eksproprijimin, do të zgjidhen nga gjykata kompetente.
5. Prona intelektuale mbrohet me ligj.”⁶²

Ligjet e aplikueshme të cilat e rregullojnë fushën e pronësisë intelektuale në Kosovë janë si vijojnë:

- Ligji Nr. 04/L-065 Për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta (Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës / Nr. 27 / 30 Nëntor 2011, Prishtinë);
- Ligji Nr. 2009/03-L-170 për Masat Doganore për Mbrojtjen e të Drejtave të Pronësisë Intelektuale, shpallur me anë të Dekretit të Presidentit DL – 004 – 2010 i datës 8 Janar 2010.
- Ligji 04/L-026 për Marka Tregtare (Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës / Nr. 10 / 24 Gusht 2011, Prishtinë);
- Ligji Nr. 2004/49 për Patenta i datës 27 Shtator 2004, shpallur nga Rregullorja Nr. 2004/56 e datës 21 dhjetor 2004, ndryshuar nga Ligji Nr. 02/L-100, shpallur nga Rregullorja Nr. 2007/10 e datës 6 Shkurt 2007;
- Ligji Nr. 02/L-98 për Mbrojtjen e Varieteteve Bimore, shpallur nga Rregullorja Nr. 2008/24 e datës 16 Maj 2008

⁶² Kushtetutës së Republikës së Kosovës, neni 46 (mbrojtja e pronës)

- Ligji Nr. 04/L-028 për Dizajn Industrial (Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës / Nr. 9 / 22 Gusht 2011, Prishtinë);

Objekt shqyrtimi në këtë punim do të jetë Ligji Nr. 04/L-065 Për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, shpallur në Gazetën Zyrtare të Republikës së Kosovës / Nr. 27 / 30 Nëntor 2011, Prishtinë, si ligj kryesor me të cilin rregullohet dhe mbrohet e drejta e autorit në Republikën e Kosovës.

Një rezyme të shkurtër do t'i bëjmë edhe Ligji Nr. 2009/03-L-170 për Masat Doganore për Mbrojtjen e të Drejtave të Pronësisë Intelektuale, shpallur me anë të Dekretit të Presidentit DL – 004 – 2010 i datës 8 Janar 2010.

Pronësia intelektuale përkatësisht e drejta e autorit gjithnjë e më tepër po tregohet si faktor ndikues në ekonominë e tregut dhe zhvillimin ekonomik të vendit, prandaj respektimi dhe zbatimi i drejtës së autorit është tejet me rëndësi. Përveç zhvillimit ekonomik zbatimi i drejtës së autorit ndikon po ashtu në stimulimin e krijimtarisë kulturore dhe kreative.

Me krijimin e legjislacionit për mbrojtjen e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta mund të themi që është krijuar edhe një ambient i përshtatshëm ku bartësit e të drejtave me anë të mekanizmave ligjor lirshëm mund të mbrojnë të drejtat e tyre. Në kuadër të legjislacionit janë paraparë masa për mbrojtjen e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta, në këtë kontekst duhet përmendur Ligjin për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, Ligji për Masat Doganore për Mbrojtjen e të Drejtave të Pronësisë Intelektuale, Kodi Penal i Republikës së Kosovës dhe Ligji mbi Inspektoratin e Tregut.

Duhet bërë të ditur dhe të qartë për opinionin që në bazë të Ligjit në fjalë, mbrojtja e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta nuk përfshihet në kompetencat e zyrës, bartësit e të drejtave të autorit bartin përgjegjësinë për mbrojtjen e të drejtave të tyre. Më poshtë do të

bëjmë një sqarim të masave të mbrojtjes që bartësit mund ti realizojnë konform legjislacionit në fuqi të cekur më lartë.⁶³

Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtave tjera të Përafërta Ligji Nr. 04/L-065 është miratuar nga Kuvendi i Kosovës me 21 tetor 2011 dhe është shpallur në shpallur në Gazetën Zyrtare të Republikës së Kosovës / Nr. 27 / 30 Nëntor 2011, Prishtinë. Ligji ka shfuqizuar ligjin e vjetër me objekt të njëjtë të rregullimit juridik, përkatësisht Ligjin Nr. 2004/45 si dhe aktet nënligjore që burojnë nga ky lig.

Me ligjin për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta janë parashikuar masat administrative, mbrojtja juridiko- civile, të cilat zbatohen konform me rregullat e procedurës administrative dhe gjyqësore. Kapitulli XI, përkatësisht nën kreu B i Ligjit për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta parasheh dispozitat për mbrojtjen gjyqësore në rast të shkeljes së të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta. Në bazë të nenit 177 personit të cilit i është shkelur e drejta mund të kërkojë mbrojtjen dhe gjithashtu kompensimin në bazë të rregullave.⁶⁴

Në nenin e parë të këtij ligji përcaktohet qëllimi dhe objekti i rregullimit juridik të tij:

“1. Ky ligj rregullon:

1.1. të drejtat e autorit që, në bazë të pronës intelektuale, u takojnë autorëve përkitazi me veprat e tyre në lëmin e letërsisë, shkencës dhe artit, në vijim e drejta e autorit;

1.2. të drejtat që, në bazë të pronës intelektuale, janë të përafërta me të drejtat e autorit, në vijim të drejtat e përafërta, u takojnë:

1.1.1. interpretuesve përkitazi me interpretimet e tyre;

1.1.2. prodhuesve të fonogrameve përkitazi me fonogramet e tyre;

1.1.3. producentëve të filmit përkitazi me videogramet e tyre;

⁶³ Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013, Fq. 10

⁶⁴ Ibid

- 1.1.4. shërbyesit medial Audiovizuel përkitazi me transmetimet e tyre;
- 1.1.5. prodhuesve të bazave të të dhënave përkitazi me bazat e tyre të të dhënave;
- 1.1.6. botuesve përkitazi me botimet e tyre;
- 1.3. administrimin e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përfaqëta;
- 1.4. mbrojtjen e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përfaqëta;
- 1.5. zbatimin e këtij ligji ndaj personave të huaj.⁶⁵

E drejta e autorit është e posaçme, e cila i takon autorit si subjekt të pronës intelektuale mbi veprën e vet. Kjo e drejtë i takon autorit me vetë faktin e krijimit të veprës, prandaj nuk kërkohet plotësim paraprak i çfarëdo formaliteti administrativë.

E drejta e autorit përmban:

- autorizimet ekskluzive personale për mbrojtjen pacenueshmërinë së veprës së autorit dhe personalitetit të autorit (në vijim: të drejtat morale të autorit),
- autorizimet ekskluzive ekonomike për të mbrojtur interesat ekonomike të autorit (në vijim; të drejtat ekonomike të autorit),
- autorizimet tjera të autorit (në vijim, të drejtat tjera të autorit).
- Vepra të autorit janë krijimet intelektuale origjinale në lëmin e letërsisë, të shkencës dhe artit, që janë të shprehura në çfarëdo mënyre.
- Vepra të autorit konsiderohen sidomos:
- veprat gojore, siç janë fjalimet, leksionet, tregimet dhe veprat e ngjashme të shprehura gojarisht,

⁶⁵ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

- veprat e shkruara, siç janë tekstet në librat, broshurat, gazetat ditore dhe tekstet të tjera në lëmin e letërsisë, të literaturës shkencore e profesionale, si dhe programet kompjuterike,
- veprat muzikore, me ose pa tekst, pavarësisht a janë të shënuara përmes notave apo në ndonjë mënyrë tjetër,
- veprat teatrore, teatrore-muzikore dhe të kukullave, përfshirë edhe radiodramat, - veprat filmike (kinematografike dhe televizive) dhe veprat e tjera audiovizuale në vijim: veprat audiovizuale),
- veprat fotografike dhe veprat e bëra ngjashëm procesit fotografik, siç janë fotografitë artistike, fotomontazhet, fotoafishet, fotografitë e raporteve, etj,
- vepra e artit figurativ në lëmin e vizatimit, të pikturës, grafikës, skulpturës,
- veprat e arkitekturës, siç janë skicat, planet, maketat dhe objektet e ndërtuara të veprave arkitekturore dhe të inxhinjerisë nga fusha e arkitekturës, urbanizmit, arkitekturës së peizazhit dhe rrregullimit të enterierit,
- veprat skenografike, - veprat e artit aplikativ, si dhe të dizajnit industrial e grafik, - veprat hartografike (hartat, planet, skicat, demonstrimet tredimensionale) në lëmin e gjeografisë dhe topografisë,
- prezantimet e natyrës shkencore, edukative e teknike (vizatimet teknike, grafikonet, tabelat, ekspertizat, demonstrimet tredimensionale).⁶⁶

2.1.1 Të drejtat morale të autorit

Ligji përcakton se e drejta e autorit përfshin të drejtat morale të autorit dhe të drejtat pronësore të autorit. Nga kjo arrijmë në përfundimin se ligji zgjodhi një kuptim monist të

⁶⁶ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

natyrës juridike të së drejtës së autorit. Ky interpretim lehtësoi zgjidhjen e mosmarrëveshjeve që dalin nga kjo fushë, si dhe interpretimin e ligjit. Si të drejta morale të autorit Ligji parashikon:

1. E drejta e atësisë (e drejta ekskluzive e autorësisë mbi veprën e tij),
2. E drejta për të treguar emrin,
3. E drejta e publikimit,
4. E drejta për mbrojtjen e integritetit, i
5. E drejta për të kundërshtuar shfrytëzimin e papërshtatshëm të veprës.⁶⁷

Si një nga dy komponentët ligjorë të së drejtës së autorit, të drejtat morale të së drejtës së autorit janë një lloj i të drejtave personale që i përkasin autorit (krijuesit intelektual të veprës). Këto kompetenca janë absolute dhe veprojnë ndaj të gjithëve (erga omnes). Të drejtat morale janë gjithashtu të lidhura në mënyrë thelbësore me autorin, që do të thotë se ato janë të patransferueshme sepse nuk mund t'i transferohen një personi tjetër me veprim juridik. Këto janë të drejtat që qëndrojnë në themel të gjithë strukturës së të drejtave personale të autorit. Varianti moral përfshin paprekshmërinë e integritetit të veprës dhe emrit të autorit, respektimin e personalitetit të tij krijues. Këto janë të drejta që nuk skadojnë, që do të thotë se janë të përhershme dhe kjo e drejtë lind nga lidhja e tyre me personin. Këto të drejta lidhen drejtpërdrejt me të drejtën e autorit dhe të drejtat pronësore është e vështirë t'i ndash plotësisht, sepse janë shumë të ndërlidhura dhe të ndërthurura.

2.1.2 Të drejtat pasurore të autorit

Ashtu si në rastin e të drejtave personale, termi ligjor teorik i të drejtës së autorit në pasuri është "të drejta pasurore". Ekzistojnë disa lloje të së drejtës së autorit të pronës subjektive:

- e drejta për të riprodhuar veprën;

⁶⁷ Ibid...

- të drejtën për të vënë në qarkullim kopje të veprës;
- e drejta për të marrë me qira kopje të veprës;
- e drejta për të kryer;
- e drejta e përfaqësimit;
- e drejta për transmetim;
- e drejta për ritransmetim;
- e drejta për transmetim satelitor;
- ritransmetim kabllor djathtas;
- të drejtën për komunikim publik, duke përfshirë vënien në dispozicion të publikut në mënyrë interaktive;
- e drejta për të përshtatur, rregulluar dhe ndryshe modifikuar veprën;
- e drejta e komunikimit publik të veprës që transmetohet;
- e drejta për të komunikuar publikisht një vepër nga një bartës tingulli ose imazhi;
- e drejta për të pasur akses në një kopje të veprës;
- e drejta e përcjelljes;
- e drejta për të ndaluar ekspozimin e një kopjeje origjinale të një vepre të artit të bukur;
- pengon të drejtën e autorit për të riprodhuar një kopje të veprës së arkitekturës;
- e drejta për kompensim të veçantë;

- e drejta e shpërblimit për ofrimin e shërbimeve.⁶⁸

Ndryshe nga të drejtat morale të autorit, të drejtat e autorit janë të transferueshme dhe autori mund t'ia kalojë ato me kontratë një personi tjetër juridik ose fizik për përdorim të përhershëm ose të përkohshëm, me ose pa kompensim. Prandaj, mbajtësi i së drejtës së autorit në pronë mund të jetë ose fillimisht - vetë autori, pastaj pasardhësi i tij ose një person tjetër të cilit autori ia kalon të drejtën e tij.⁶⁹

Të drejtat morale të autorit janë të pakufizuara në kohë, ndërsa të drejtat pronësore i nënshtrohen kufizimeve ligjore për sa i përket kohëzgjatjes.

Të drejtat e autorit të pronës mund t'u përkasin autorëve, por ndryshe nga të drejtat e autorit subjektive morale, dhe subjekteve të tjera të cilave autori ua ka caktuar të drejtat e autorit, d.m.th të cilëve mbajtësi i mëvonshëm i të drejtave subjektive i ka transferuar ato më tej.

Pos qarkullimit, titullari i së drejtës mund ta fitojë të njëjtën edhe në bazë tjetër. Për shembull, një punëdhënës mund të fitojë të drejtat e autorit mbi veprat e krijuara nga autori në një marrëdhënie pune brenda një periudhe 5-vjeçare nga momenti i krijimit të veprës.⁷⁰ E drejta e autorit në pronë karakterizohet nga kalueshmëria, si në bazë të së drejtës së trashëgimisë duke zbatuar rregullat e së drejtës trashëgimore, ashtu edhe nga kontrata. Ekzistojnë disa lloje kontratash që kanë të drejta pronësore për subjektin, varësisht nga lloji i autoritetit që caktohet ose transferohet, pra fakti nëse vepra e autorit është krijuar apo krijimi i saj në të ardhmen është i kontraktuar. Caktimi mund të bëhet në mënyrë ekskluzive ose jo ekskluzive, në varësi të shtrirjes së kompetencave që i kalohen të transferuarit dhe efektit të transferimit në fjalë ndaj palëve të treta.

⁶⁸ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁶⁹ Benjamin J. Keele, Copyright Provisions in Law Journal Publication Agreements, Law Library Journal, Vol. 102, No. 2, 2010, f. 269-283;

⁷⁰ Benjamin J. Keele, Copyright Provisions in Law Journal Publication Agreements, Law Library Journal, Vol. 102, No. 2, 2010, f. 269-283;

2.1.3 Të drejtat e tjera të autorit

Të drejtat e tjera të autorëve përfshijnë:

- E drejta e kompensimit për ofrimin e shërbimeve - Kjo e drejtë i jep autorit kompensimin e duhur nëse origjinali ose një kopje e veprës së tij ofrohet për shërbim përmes bibliotekave publike, apo institucioneve të tjera që kanë këtë veprimtari. Ofrimi i një vepre për shërbim nënkupton që vepra të vihet në dispozicion për përdorim për një periudhë të kufizuar kohore dhe pa realizimin e përfitimit ekonomik indirekt ose të drejtpërdrejtë.⁷¹Përfshirë nga rregulli bëhet në rastet e përdorimit të origjinaleve ose kopjeve të materialit bibliotekar në bibliotekat kombëtare, në bibliotekat e institucioneve arsimore publike dhe bibliotekat publike të specializuara, përdorimin e ndërtesave arkitekturore, përdorimin e origjinaleve ose kopjeve të veprave të aplikuara, artet dhe dizajni industrial, përdorimi i origjinaleve ose i kopjeve të veprave për qëllimin e komunikimit me publikun, origjinalet ose kopjet e veprës për inspektim në vend, ose për huamarrjen e tyre ndërmjet institucioneve publike dhe brenda kuadrit të marrëdhënies së punës. , nëse përdorimi kufizohet ekskluzivisht në përmbushjen e detyrimeve të punës nga ajo marrëdhënie. Sigurimi i origjinaleve ose kopjeve të programeve kompjuterike dhe bazave të të dhënave është e drejtë ekskluzive e autorit të tyre dhe veprime të tilla nuk kanë karakter shërbimi.

- E drejta e trashëgimisë - E drejta e trashëgimisë është një e drejtë e re e autorit të veprës origjinale të artit figurativ që, në kushte dhe në një masë të caktuar, të marrë pjesë në çmimin e realizuar nga shitja e mëtejshme e veprës së tij. Kjo e drejtë lind kur vepra origjinale, pasi shitet për herë të parë nga autori, rishitet, me ç'rast autori ka të drejtë të njoftohet për shitjen dhe pronarit të ri dhe të kërkojë kompensim në masën e përcaktuar nga ligj, me kusht që shitësi, blerësi ose ndërmjetësi të përfshihen profesionalisht në shitjen e veprave të artit (p.sh. në sallone ekspozite, galeri, shtëpi ankandesh, etj.). Vepra origjinale të artit të bukur konsiderohen piktura, vizatime, kolazhe, grafika, gravura, fotografi, tapiceri, statuja, vepra arti të bëra në

⁷¹ Ibid...

qeramikë, qelq ose materiale të tjera dhe vepra të ngjashme të krijuara nga autori me dorë, ose riprodhime e veprave të tilla që konsiderohen origjinale. Riprodhimet që konsiderohen origjinale konsiderohen vepra të autorit në një numër të kufizuar kopjesh ose nga personi i autorizuar prej tij, të cilat, si rregull, numërohen dhe nënshkruhen nga autori.⁷²

- E drejta për kompensim për përdorim privat dhe përdorim tjetër personal - E drejta për kompensim për përdorim privat dhe përdorim tjetër personal është një e drejtë e re e autorit për kompensim të veçantë kur vepra e autorit riprodhohet pa lejen e autorit ose kur, duke pasur parasysh natyrën e tyre, mund të pritët të riprodhohet duke fotokopjuar ose regjistruar në bartës të zërit, imazhit ose tekstit, për përdorim privat dhe për përdorim tjetër vetjak. Në rastet e përmendura, autori ka të drejtën e kompensimit nga përdorimi i tillë.⁷³ Tarifa për fotokopje paguhet në shitjen ose importimin e parë të aparateve të reja fotokopjuese, dhe në fotokopjet e bëra të destinuara për shitje, ndërsa tarifa për regjistrimin zanor dhe vizual paguhet në shitjen e parë ose importimin e pajisjeve të reja teknike për zërin dhe pamjen, regjistrimi dhe në shitjen e parë ose importimi i mediave të reja audio, imazhi ose tekstit.⁷⁴ Tarifa për regjistrimin zanor dhe vizual dhe tarifën për shitjen ose importin e parë të pajisjeve të reja teknike e paguajnë prodhuesit e aparateve të regjistrimit zanor dhe vizual, prodhuesit e aparateve fotokopjuese dhe prodhuesit e bartësve të zërit, imazhit ose tekstit bosh. Në rastin e importimit të pajisjeve dhe transportuesve të zbrazët të zërit ose imazhit, tarifa paguhet nga importuesi. Tarifat për fotokopjet e bëra për shitje paguhen nga personat fizikë dhe juridikë që ofrojnë shërbime fotokopjimi kundrejt tarifës.

- E drejta e aksesit dhe dorëzimit të veprës - E drejta e aksesit dhe dorëzimit të veprës i lejon autorit të aksesojë origjinalin ose kopjen e veprës së tij që është në posedim të një personi tjetër nëse kjo është e nevojshme për ushtrimin e të drejtës së tij. të riprodhimit ose të përpunimit dhe nëse kjo nuk është në kundërshtim me interesat e justifikuara të pronarit. Në

⁷² Joachim Pierer, Authors' Moral Rights after Death, University of Vienna Law Review (VLR), Vol. 3, 2019, f. 1-41

⁷³ Abraham Bell, Restructuring Copyright Infringement, Texas Law Review, Vol. 98, p. 679, 2020

Bar Ilan University Faculty of Law Research Paper Forthcoming U of Penn, Inst for Law & Econ Research Paper No. 19-36;

⁷⁴ Ibid..

rast të ekspozimit të një vepre të artit të bukur ose fotografisë në Kosovë, autori mund t'i kërkojë pronarit të dorëzojë origjinalin e veprës nëse vërteton se ka një interes më të fortë. Pronari i veprës, në atë rast, i jepet mundësia të kushtëzojë dorëzimin e origjinalit duke dhënë garanci ose duke lidhur një kontratë sigurimi të barabartë me vlerën e tregut të veprës dhe nëse vepra dëmtohet, përgjegjësi është autori. për të gjitha dëmet, pavarësisht nga faji i tij.

2.2. Kufizimet e së drejtës së autorit

Me ligj vendosen disa kufizime të së drejtës së autorit në mënyrë që persona të tjerë të mund të përdornin veprën e autorit, në disa raste pa lejen e autorit, por me detyrimin për të paguar tarifën përkatëse (licencë ligjore) ose pa lejen e autorit dhe pa detyrimin për të paguar tarifën (përdorim falas). Kufizimet e të drejtave janë futur në dobi të interesit kolektiv, të përgjithshëm shoqëror me parimin bazë që qëllimi i përdorimit të tillë të të drejtës së autorit është i kufizuar nga synimi për t'u arritur dhe është në përputhje me praktikën e mira të biznesit.⁷⁵ Kufizimet e parashikuara për të drejtën e autorit zbatohen në përputhje me të drejtat e përafërta. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në rastet kur përdorimi i veprës së autorit nënkupton njëkohësisht përdorimin e një objekti specifik të të drejtave të afërta, gjë që shmang rrezikun që e drejta e përafërt të shfaqet si pengesë për realizimin e kufizimeve të së drejtës së autorit.

Një vepër e publikuar me të drejtë autori mund të përdoret pa lejen e autorit ose pa lejen e autorit dhe pa pagesën e kompensimit, vetëm në rastet kur ligji e lejon shprehimisht:

1. akte të përkohshme të riprodhimit të veprës së autorit
2. riprodhimi i veprës së autorit - personi fizik mund të riprodhojë veprën e autorit në çdo medium nëse e bën këtë për përdorim privat, si dhe ta riprodhojë veprën e autorit në formë fotokopjeje dhe për përdorime të tjera personale, që nuk ka një qëllim tregtar i drejtpërdrejtë ose i tërthortë dhe nuk është i destinuar ose i aksesueshëm për publikun.

⁷⁵GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

Nuk lejohet riprodhimi i të gjithë librit, nëse kopjet e atij libri nuk janë shitur për të paktën dy vjet, fletët muzikore, bazat elektronike të të dhënave, punimet hartografike, si dhe ndërtimi i një objekti arkitekturor.

3. regjistrimet kalimtare - një organizatë transmetuese që ka leje për të transmetuar veprën e një autori mund ta regjistrojë atë vepër me burimet e veta në një bartës tingulli, imazhi ose teksti për qëllimet e transmetimit të vet
4. arkivat publike, bibliotekat publike, institucionet arsimore dhe shkencore, institucionet e arsimit parashkollor dhe institucionet sociale (bamirëse), të cilat nuk paguajnë për shërbimet e tyre, mund të riprodhojnë veprën e autorit në çdo medium nga kopja e tyre në maksimum prej një kopje
5. përdorimi i veprës së autorit në mësimdhënie ose kërkim shkencor, vendime gjyqësore dhe administrative, me qëllim informimin e publikut.
6. citimet - lejohen citimet fjalë për fjalë të fragmenteve të veprës së autorit që janë bërë të aksesueshme për publikun në mënyrë të ligjshme, për qëllime të kërkimit shkencor, mësimdhënies, kritikës, polemikave, recensioneve, rishikimeve, në masën e justifikuar nga qëllimi. të arrihet dhe në përputhje me zakonet e mira, duhet të tregohet burimi dhe emri i autorit
7. Lejohet riprodhimi i veprave të autorit që vendosen në mënyrë të përhershme në rrugë, sheshe, parqe ose vende të tjera të aksesueshme për publikun, si dhe shpërndarja dhe komunikimi i riprodhimeve të tilla për publikun.
8. lejohet ripërpunimi i veprës së autorit në parodi në masën e nevojshme për kuptimin e saj, si dhe në karikaturë, me shënimin e veprës që ripunohet dhe autorit të saj.⁷⁶

⁷⁶ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

2.3. Kohëzgjatja e së drejtës së autorit

E drejta e autorit zgjat gjatë gjithë jetës së autorit dhe 70 vjet pas vdekjes së tij. Kjo kohëzgjatje e mbrojtjes së të drejtës së autorit i referohet veprave të autorit dhe përbërësit të tyre pronësor, d.m.th. periudha kohore për të cilën autori dhe trashëgimtarët e tij mund të mbledhin kompensim material për veprën e autorit përsa i përket të drejtës së autorit. E njëjta gjë vlen edhe për bashkautorin, me faktin se në atë rast afati prej shtatëdhjetë vjetësh llogaritet nga momenti i vdekjes së bashkautorit të fundit.⁷⁷ Për disa të drejta të lidhura parashikohet një kohëzgjatje e ndryshme, zakonisht 50 vjet, të cilat do të diskutohen më vonë. Mirëpo, pas kalimit të shtatëdhjetë vjetëve nga vdekja e (bashkë) autorit, shuhet vetëm e drejta pronësore, por e drejta morale nuk mund të shuhet – që është zgjidhje e marrë nga e drejta franceze. Kjo do të thotë se nëse gjyshi juaj është një shkrimtar, fotograf apo piktor i famshëm, kur riprodhoni veprën e tij ose e ribotoni atë, ai si autor duhet të jetë i firmosur dhe ju si trashëgimtar i autorit të cilit i janë shkelur të drejtat morale, mund të padisni nëse kjo nuk është çështja.⁷⁸ E njëjta gjë vlen edhe për të drejtat e tjera morale të autorit, për të cilat u diskutua në tekst për origjinën e veprës së autorit. Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, i cili rregullon çështjen përkatëse thotë se afatet për përcaktimin e datës së përfundimit të së drejtës pronësore të autorit llogariten nga 1 janari i vitit menjëherë pas vitit në të cilin ka ndodhur ngjarja që ka rëndësi për fillimin e afatit, e cila është vendim i marrë nga Konventa e Bernës.⁷⁹ Kohëzgjatja e të drejtës së autorit, për sa i përket të drejtave pronësore, është përgjithësisht shtatëdhjetë vjet, megjithëse ka vende që e kanë zgjatur kohëzgjatjen e saj. Sipas Konventës së Bernës, kohëzgjatja minimale është pesëdhjetë vjet pas vdekjes së autorit, por anëtarëve të Unionit u lihet ta zgjasin kohëzgjatjen përmes legjislacionit të tyre kombëtar.⁸⁰ Kështu, ka synime për të zgjatur këtë të drejtë deri në 100 vjet pas vdekjes së autorit (ky është tashmë rasti në Meksikë).

⁷⁷ Ibid

⁷⁸ Berat Aqifi, Petrit Nimani, Artan Maloku, THE RIGHT OF OWNERSHIP AND LEGAL PROTECTION IN KOSOVO, Access to Justice in Eastern Europe, 2023/5, fq.221.

⁷⁹ BERNE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF LITERARY AND ARTISTIC WORKS (Paris Text 1971), [BERNE CONVENTION, AS REVISED \(cornell.edu\)](https://www.cornell.edu/law-library/berne-convention)

⁸⁰ Ibid...

Me gjith ate E drejta e autorit nuk zgjat pergjithmonë. Për autorin, ajo zgjat gjatë gjithë jetës së tij dhe për 70 vjet pas vdekjes së tij. Të drejtat e interpretuesve dhe botuesve zgjasin 50 vjet nga momenti i shfaqjes, d.m.th. 70 vjet nëse është regjistrim (fonogram). Me përfundimin e të drejtës së autorit, vepra e autorit bëhet një e mirë publike dhe mund të përdoret lirisht me detyrimin për të njohur autorësinë, për të respektuar veprën e autorit dhe nderin ose reputacionin e autorit.

2.4. Kalimi i të drejtës së autorit

Ligji rregullon dispozitat e përgjithshme për fushën e bartjes së të drejtave dhe përcaktimet e transferimit ekskluziv dhe joekskluziv, të cilat janë në përputhje me teorinë e të drejtës së autorit. Për të arritur një siguri më të madhe juridike në çështjet e të drejtave të autorit, ligji parashtron disa supozime në lidhje me shtrirjen e të drejtave në favor të autorit, gjë që është në përputhje me situatën e zakonshme në praktikë ku autori shfaqet, si rregull, si palë më e dobët në transaksionin juridik me përdoruesin e veprës së tij. sidomos kur kemi të bëjmë me një person juridik si shtëpitë e mëdha botuese etj. Supozimet në lidhje me masën e bartjes së të drejtave.⁸¹ Në rastin e bartjes së të drejtave, supozimi ligjor është se është rënë dakord për një transferim joekskluziv, se transferimi është i vlefshëm vetëm për territorin e Kosovës dhe se është i vlefshëm vetëm për kohën që është zakon për bartjen e drejtave për të shfrytëzuar vepra me të drejtë autori të një lloji të caktuar, me kusht që ligji ose kontrata të mos rregullojnë ndryshe. Po kështu, nëse kontrata nuk përcakton llojin dhe shtrirjen e të drejtave pronësore individuale të së drejtës së autorit që i kalohen titullarit, konsiderohet se janë bartur vetëm ato të drejta dhe vetëm në masën e nevojshme për të arritur qëllimin e kontratës.

Rregulli i ndarjes së transferimit është një nga rregullat bazë të së drejtës kontraktore të së drejtës së autorit, i cili buron nga dispozita e përgjithshme se autori mund t'i transferojë të drejtat pronësore individuale (të drejtat pronësore të autorit) dhe të drejtat e tjera të autorit te një person tjetër me kontratë ose me kontratë ose me ndonjë tjetër akt juridike, nëse ligji nuk e

⁸¹ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

rregullon çështjen ndryshe. Nëse këto të drejta individuale nuk janë të numëruara shprehimisht, as ato nuk transferohen, përveç nëse nga natyra e marrëveshjes është e qartë se palët kontraktuese kanë pasur parasysh një të drejtë tjetër që nuk e kanë përmendur.⁸² Ndaj e transferimit parashikohet edhe brenda disa të drejtave individuale (të drejtat e riprodhimit, të drejtat e shpërndarjes dhe të drejtat e qirasë së fonogramit dhe videogramit), të cilat, për shkak të mundësive të reja të shfrytëzimit, janë bërë aq të rëndësishme nga ana tregtare, sa që transferimi kontraktual i tyre duhet të jetë mjaft i qartë dhe transparente të përcaktuara në kontrata. Kështu, gjatë kalimit të së drejtës së riprodhimit të veprës, e drejta e ruajtjes së saj në formë elektronike dhe e drejta e regjistrimit audio ose vizual të saj nuk kalohet, përveç nëse parashikohet ndryshe me ligj ose kontratë.⁸³ Me rastin e transferimit të së drejtës për shpërndarjen e kopjeve të veprës, e drejta për t'i importuar ato nuk transferohet, përveç nëse parashikohet ndryshe me ligj ose kontratë, d.m.th. kur transferohet e drejta për të marrë me qira fonogramet ose videogramet në të cilat është regjistruar vepra e autorit, autori rezervon të drejtën e kompensimit të duhur për çdo qira dhe nuk mund të heqë dorë nga kjo e drejtë.

2.5. Kontratat e veçanta për të drejtën e autorit

Koncepti ligjor përcakton parimin e formës së shkruar të kontratës për të gjitha veprimet juridike me të cilat transferohen të drejtat pronësore të së drejtës së autorit ose të drejta të tjera të autorëve ose me të cilat jepen licenca për shfrytëzimin e veprave me të drejtë autori.⁸⁴ Përjashtim nga rregulli është rasti i botimit të kontratave për botimin e artikujve, vizatimeve dhe veprave të tjera të autorit në shtypin ditor dhe periodik, të cilat janë të vlefshme edhe nëse nuk janë bërë me shkrim. Këmbëngulja në formën e shkruar ka për qëllim kryesisht motivimin e palëve kontraktuese për të formuluar më qartë dhe saktë të gjithë elementët thelbësorë të një transaksioni juridik, gjë që sigurisht është në interes të sigurisë më të madhe juridike të tyre. Ndonëse është një parim i rëndësishëm, sanksioni për mospërbushjen e tij nuk është nulitet

⁸² Berat Aqifi, Petrit Nimani, Artan Maloku, THE RIGHT OF OWNERSHIP AND LEGAL PROTECTION IN KOSOVO, Access to Justice in Eastern Europe, 2023/5, fq.221.

⁸³ Ibid...

⁸⁴ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

absolut apo mundësia e zgjidhjes së kontratës juridike.⁸⁵ Një veprim i tillë juridik do të jetë i vlefshëm nëse palët kontraktuese kanë përmbushur detyrimet që rrjedhin prej tij në tërësi ose në pjesën më të madhe. Në atë rast, të gjitha dispozitat kontestuese dhe të paqarta të veprës juridike lidhur me llojin dhe shtrirjen e të drejtave të bartura interpretohen në favor të autorit. Të drejtat e autorit respektivisht kalimi i të drejtave pronësore ose të të drejtave të tjera të autorit bëhet gjithmonë me pagesë, përveç nëse vërtetohet e kundërta. Komponenta ligjore përcakton shprehimisht parimin e barrës (tarifës) në kalimin e të drejtave pronësore të së drejtës së autorit dhe vendos rregullat bazë për përcaktimin e dëmshpërblimit, kur nuk përcaktohet shprehimisht në kontratë. Në rastin kur kompensimi nuk është përcaktuar, ai përcaktohet sipas shumave të zakonshme të kompensimit për një lloj pune të caktuar, sipas fushës dhe kohëzgjatjes së shfrytëzimit të veprës dhe sipas rrethanave të tjera të rastit. Aspekti ligjor rregullon gjithashtu situatën kur përdorimi i veprës së autorit rezulton në të ardhura që janë qartësisht në disproporcion me kompensimin e rënë dakord ose të përcaktuar, në këtë rast autori ka të drejtë të kërkojë një ndryshim të kontratës për të përcaktuar pjesën e tij më të drejtë të se të ardhurat ose një ripërcaktim i masës së kompensimit dhe ai nuk mund të heqë dorë nga këto të drejta.⁸⁶ Regjistrimi i të ardhurave dhe fitimit përmban një koncept në favor të autorit, e cila e detyron përdoruesin e veprës të mbajë libra të përshtatshëm ose regjistrime të tjera të besueshme të të ardhurave nga shfrytëzimi tregtar i veprës së autorit, nga të cilat mund të jetë e besueshme shuma e kompensimit që i takon autorit. Përdoruesi i veprës është i detyruar t'i raportojë rregullisht dhe në masën e nevojshme autorit shumën e të ardhurave ose fitimit, si dhe t'i mundësojë autorit, me kërkesën e tij, të ketë akses në librat ose regjistrimet e të ardhurave të paktën një herë në vit.

Zgjidhja e kontratës për shkak të mospërmbushjes, në këtë formë aspekti ligjor parashikon një mënyrë specifike të drejtë autori-ligj për zgjidhjen e marrëdhënies kontraktore, e cila i jep autorit mundësinë për të shkëputur në mënyrë të njëanshme marrëdhënien kontraktore.⁸⁷ Në

⁸⁵ Nerxhivane Dauti, Ruzhdi Berisha, Adem Vokshi, Abdulla Aliu. KOMENTAR LIGJI PËR MARRËDHËNIET E DETYRIMEVE, Libri I, Prishtinë 2013

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Nerxhivane Dauti, Ruzhdi Berisha, Adem Vokshi, Abdulla Aliu. KOMENTAR LIGJI PËR MARRËDHËNIET E DETYRIMEVE, Libri I, Prishtinë 2013;

mënyrë që autori të mund ta shfrytëzojë këtë të drejtë, duhet të plotësohen disa kushte, përkatësisht, që pala tjetër ta ushtroj këtë të drejtë në masë të pamjaftueshme, ose të mos e ushtroj fare atë dhe si rrjedhojë, interesat legjitime të autori kërcënohet rëndë. Nëse nuk plotësohen kërkesat ligjore, deklarata e autorit për përfundimin e kontratës nuk ka efekt juridik. Nga ana tjetër, autori nuk mund të zgjidhë në mënyrë të njëanshme kontratën nëse shkaqet e mospërmbushjes ose ushtrimit të pamjaftueshëm të të drejtave janë kryesisht në anën e tij. Zgjidhja e kontratës, për arsyt e sipërpërmendura, nuk është e mundur pa kaluar dy vjet nga kalimi i kësaj të drejte, dhe nëse e drejta ekskluzive i referohet artikujve të gazetave, kjo periudhë është gjashtë muaj.⁸⁸ E drejta e pendimit është një nga të drejtat e autorit është mundësia për të zgjidhur në mënyrë të njëanshme kontratën me të cilën ai ka transferuar të drejtat pronësore të autorit dhe për të mohuar shfrytëzimin e mëtejshëm të veprës së tij nëse ai ka "arsye serioze morale" për ta bërë këtë dhe nëse ai më parë kompenzon dëmin e zakonshëm të bartësit të atyre të drejtave.⁸⁹ Vetëm "arsye të rënda morale" janë ato fakte juridike që mundësojnë një mënyrë specifike të zgjidhjes së kontratës dhe si të tilla kanë efekt juridik nga dita që autori ka depozituar sigurimin e dëmit. Nëse autori më vonë vendos që vepra për të cilën ka ushtruar të drejtën e pendimit mund të përdoret përsëri, ai është i detyruar t'i ofrojë së pari të drejtën e shfrytëzimit dhe në kushtet e mëparshme atij me të cilin ka zgjidhur më parë kontratën. E drejta e pendimit nuk mund të zbatohet për çështjet juridike që lidhen me përdorimin e programeve kompjuterike, veprave audiovizuale dhe bazave të të dhënave.

2.5.1 Kontrata e botimit

Me kontratën e botimit, autori merr përsipër t'i transferojë botuesit të drejtën për të riprodhuar veprën e tij me printim ose një proces tjetër të ngjashëm dhe të drejtën e shpërndarjes së kopjeve të veprës (e drejta e botimit), dhe botuesi merr përsipër të riprodhojë dhe shpërndajë (publikojë) veprën në mënyrën e kontraktuar dhe për këtë t'i paguajë autorit tarifën e rënë dakord. Kontrata e botimit për një vepër të specifikuar individualisht mund të

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

përmbajë gjithashtu një marrëveshje për një botim, një botim periodik në vazhdim, transferimin e së drejtës për të përkthyer në një gjuhë të specifikuar individualisht dhe të drejtën për të botuar veprën e përkthyer, si dhe të drejta të tjera pasurore. Përmbajtja e kontratës Kontrata e botimit duhet të rregullojë në veçanti llojin e bartjes së të drejtave, shtrirjen dhe kohëzgjatjen e bartjes së të drejtave, territorin e vlefshmërisë së të drejtave, afatin e botimit të veprës dhe honorarët.⁹⁰ Nëse kontrata nuk parashikon ndryshe, botuesi ka të drejtën e vetëm një botimi të veprës, pra vetëm të riprodhimit një herë të numrit të caktuar të kopjeve të veprës. Nëse kontrata parashikon mundësinë e riprodhimit të pjesshëm të shumëfishtë të kopjeve deri në arritjen e tirazhit (ribotimit) të rënë dakord, botuesi është i detyruar të informojë pa vonesë autorin për çdo riprodhim të pjesshëm dhe t'i komunikojë të gjithë informacionin e nevojshëm për efektivitetin e tij, kontrollin e respektimit të kontratës së botimit.⁹¹ Kur tarifa është rënë dakord si përqindje e çmimit të shitjes me pakicë të kopjeve të shitura të veprës, kontrata e botimit duhet të përmbajë gjithashtu një dispozitë për numrin minimal të tyre për botimin e parë. Një dispozitë e tillë nuk kërkohet nëse kontrata specifikon një tarifë minimale që botuesi është i detyruar t'i paguajë autorit pavarësisht nga numri i kopjeve të shitura. Në rastin e kontraktimit të një tarife në një shumë fikse, kontrata e botimit duhet të përmbajë një dispozitë për shumën totale të tirazhit. Nëse tirazhi nuk përcaktohet dhe nëse rrethanat e rastit ose praktikët e mira të biznesit nuk rezultojnë ndryshe, botuesi mund të nxjerrë maksimumi 500 kopje të veprës.⁹² Kur afati i botimit të veprës nuk është rënë dakord ndryshe, është një vit nga koha kur autori i ka dorëzuar botuesit një kopje të veprës në formën e duhur. Edhe në rastin e një kontrate botimi, zbatohet rregulli i formës së shkruar. Përgjashtim bëhej me publikimin e artikujve, vizatimeve dhe veprave të tjera të autorëve në shtypin ditor dhe atë periodik. Supozimi i ekskluzivitetit. Ligji e kufizon autorin që t'i kalojë një personi tjetër të drejtën për të botuar të njëjtën vepër, në të njëjtin territor dhe në të njëjtën gjuhë, gjatë vlefshmërisë së kontratës së botimit, përveç rasteve kur në kontratën e botimit parashikohet

⁹⁰ Nerxhivane Dauti, Ruzhdi Berisha, Adem Vokshi, Abdulla Aliu. KOMENTAR LIGJI PËR MARRËDHËNIET E DETYRIMEVE, Libri I, Prishtinë 2013;

⁹¹ Siti Fariza Mohamad Isa, Megat Al-Imran Yasin, Exploring Effective Negotiations on Copyright Transfer: A Qualitative Study of Business Communication in the Creative Industries, International Business Education Journal, Vol. 16 No. 1 (2023), fq. 33–49.

⁹² Ibid.

ndryshe e drejta e prioritetit publikimi.⁹³ Botuesi që ka fituar të drejtën për të nxjerrë një vepër në formë të shtypur, ka të drejtën e përparësisë ndaj botuesve të tjerë që ofrojnë të njëjtat kushte, për nxjerrjen e asaj veprë në formë elektronike ose në çdo formë tjetër. Përmirësime dhe ndryshime në punë. Në rastin e botimeve të reja të veprës, botuesi është i detyruar të lejojë autorin të bëjë përmirësime ose ndryshime të tjera në veprën e autorit me supozimin se kjo nuk ndryshon karakterin e veprës së autorit dhe nuk shkakton kosto joproporcionale për botuesin, përveç nëse parashikohet ndryshe në kontratën e botimit. Shkatërrimi i veprës origjinale ose i botimit për shkak të forcës madhore. Nëse dorëshkrimi ose origjinali tjetër i veprës asgjësohet pas dorëzimit të botuesit për faj të botuesit ose për shkak të forcës madhore, autori ka të drejtën e kompensimit që do t'i takonte nëse vepra e autorit do të ishte botuar.⁹⁴ Nëse botimi i përgatitur i veprës shkatërrohet plotësisht për shkak të forcës madhore përpara daljes, botuesi ka të drejtë të përgatisë një botim të ri dhe autori ka të drejtën e kompensimit vetëm për botimin e dështuar. Zgjidhja e kontratës së botimit. Kontrata e botimit përfundon me vdekjen e autorit më parë përfundimi i veprës së autorit, shterimi i tirazhit të të gjitha botimeve të kontraktuara dhe skadimi i afatit të vlefshmërisë së kontratës. Autori mund të zgjidhë kontratën e botimit dhe të kërkojë kompensim për dëmet dhe ka të drejtë të mbajë kompensimin e marrë, gjegjësisht të kërkojë pagesën e kompensimit të rënë dakord, nëse botuesi nuk e boton veprën brenda periudhës së rënë dakord. Nëse afati për botimin e veprës nuk është përcaktuar me kontratë, botuesi është i detyruar ta botojë veprën brenda një periudhe të përshtatshme dhe jo më vonë se brenda një viti nga data e dorëzimit të veprës të botuesit. Shkatërrimi i kopjeve të veprës. Botuesi që synon të shesë kopje të pashitura të veprës si letër për përpunim ose t'i shkatërrojë në një mënyrë tjetër, është i detyruar t'i ofrojë fillimisht autorit blerjen e atyre kopjeve me çmimin që ai do ta realizonte për një shitje të tillë. Nëse autori nuk e pranon ofertën e botuesit, ose e pranon atë vetëm për një numër të caktuar kopjesh, botuesi mund t'i shesë lirisht kopjet e mbetura të veprës si letër për përpunim, ose t'i shkatërrojë ato.

⁹³ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

⁹⁴ Ibid

2.5.2 Kontrata e përpunimit të veprës

Në teorinë juridike të huaj ka kuptime shumë të ndryshme në lidhje me detyrimin e përpunimit të veprës. Në të drejtën e huaj shpesh përcaktohet se detyrimi i autorit është të miratojë shtypjen e veprës, por para kësaj, të rishikojë veprën. Kjo parashikohet në ligjin zviceran, ligjin gjerman, pjesërisht edhe në ligjin italian.⁹⁵ Në teorinë tonë juridike, afariste dhe praktikën gjyqësore, përparësia ka kuptimi se është detyrim i botuesit të kryejë korrigjimin, përpunimin teknik të veprës, përveç rasteve kur rregullohet ndryshe me kontratë. Megjithatë, ligjvënësi ynë i dha të drejtë autorit, d.m.th një mbajtësi tjetër të së drejtës së autorit, që në një fazë të caktuar të krijimit të dorëshkrimit të autorit, d.m.th. në një fazë të caktuar të riprodhimit teknik të veprës, ai mund ta korrigjojë, përpunojë veprën dhe botuesi është i detyruar t'ia mundësojë një gjë të tillë. Në të drejtën anglo-saksone nuk ka një qëndrim uniform në lidhje me korrigjimin e veprës së një autori.⁹⁶ Në disa raste, siç e shohim, në kontratat e botimit parashikohet si detyrim i autorit, por në një numër të madh kontratash korrigjimi nuk parashikohet si detyrim i autorit. Besojmë se kuptimi më i drejtë është që redaktimi i veprës duhet të kryhet nga botuesi, sepse korrigjimi teknik i veprës kërkon njohuri profesionale që botuesi ka në dispozicion dhe autori zakonisht është laik në këtë çështje.⁹⁷ Në praktikën tonë, gjatë korrigjimit të një vepre, për këtë lloj pune, përveç personit teknik, shpesh është përgjegjës edhe redaktori i veprës, i cili është përgjegjës për të gjitha proceset që kryhen nëpër faza të ndryshme gjatë përgatitjes së veprës së autorit për shtypjen. Së bashku me autorin, ai shqyrton veprën para botimit dhe jep miratimin përfundimtar për shtypjen e veprës së autorit. Botuesi, i cili nuk ka një person teknik për të korrigjuar, përpunuar veprën, i cili është i punësuar për një kohë të pacaktuar, mund të punësojë një "person të jashtëm" për të korrigjuar veprën.

⁹⁵ Guy A. Rub, COPYRIGHT SURVIVES: RETHINKING THE COPYRIGHT-CONTRACT CONFLICT, Virginia Law Review Vol. 103, No. 6 tetor 2017, fq. 1141-1245

⁹⁶ Diane Rowland, Andrew Campbell, Supply of Software: Copyright and Contract Issues, International Journal of Law and Information Technology, Volume 10, Issue 1, SPRING , fq. 23–40,

⁹⁷ Ibid.

2.5.3 Kontrata e porosisë së veprës së autorit

Puna e porositur është rregulluar ndryshe në krahasim me zgjidhjen e mëparshme ligjore. Me kontratën e krijimit të një vepre me porosi, autori merr përsipër të krijojë një vepër të caktuar autoriale dhe t'i dorëzojë një kopje të asaj vepre klientit, dhe klienti merr përsipër t'i paguajë autorit tarifën e rënë dakord. Klienti ka të drejtë të kontrollojë veprën, t'i japë autorit udhëzime dhe kërkesa në lidhje me pamjen dhe përmbajtjen e veprës, nëse kjo nuk cenon në masë të paarsyeshme lirinë e krijimtarisë shkencore ose artistike të autorit.⁹⁸ Autori ruan të drejtën e autorit në veprën e porositur, me përjashtim të së drejtës së shpërndarjes, përveç nëse përcaktohet ndryshe me ligj ose kontratë. Vepra kolektive e autorit konsiderohet një vepër e krijuar me nxitjen dhe organizimin e një personi fizik ose juridik (klienti), në krijimin e të cilit kanë marrë pjesë disa persona dhe që botohet dhe përdoret në emër të klientit (si p.sh. enciklopeditë, leksikonet, antologjitë dhe të ngjashme). Konsiderohet se të gjitha të drejtat pronësore të autorit dhe të drejtat e tjera të autorit në veprën kolektive i kalohen ekskluzivisht dhe pa kufij klientit, përveç nëse me kontratë parashikohet ndryshe.⁹⁹

2.5.4 Kontrata e veprës kolektive të autorit

Vepra kolektive e autorit është vepër e krijuar në bashkëpunim të disa autorëve, duke gërshtuar kontributet e tyre veç e veç në një tërësi siç janë: enciklopeditë, leksikonet, bazat e të dhënave, programet kompjuterike, koleksionet dhe veprat tjera të ngjashme me iniciativën dhe nën drejtimin e një personi fizik apo juridik si porositës i veprës. Për krijimin e një vepre kolektive lidhet kontratë e veçantë.¹⁰⁰ Konsiderohet se porositësit i është bërë kalimi i pakufizuar dhe ekskluziv i të gjitha të drejtave pasurore dhe i të drejtave tjera të autorit në veprën kolektive, nëse me kontratë nuk parashihet ndryshe. Porositësi i veprës kolektive të autorit gëzon të drejtën për ta publikuar dhe shfrytëzuar veprën në emrin e vet, por në çdo

⁹⁸ Diane Rowland, Andrew Campbell, Supply of Software: Copyright and Contract Issues, International Journal of Law and Information Technology, Volume 10, Issue 1, SPRING , fq. 23–40,

⁹⁹ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

¹⁰⁰ Ibid.

ekземplar të veprës duhet patjetër të jetë vënë lista e autorëve pjesëmarrës në krijimin e veprës kolektive.¹⁰¹

2.5.5 Kontrata e përshtatjes audiovizuale të veprës së autorit

Veprat audiovizuale janë filma kinematografikë, televizivë, dokumentarë, vizatimorë, reklamues dhe video me metrazh të shkurtër, si dhe vepra të tjera audiovizive të shprehura me imazhe që japin përshtypjen e lëvizjes në sekuencë, me ose pa zë, pavarësisht nga lloji i mbështetjes në të cilën janë fiksuar. E drejta e përshtatjes audiovizive është e drejta ekskluzive për të përshtatur ose përfshirë veprën origjinale në një vepër audiovizive. Me lidhjen e kontratës për përshtatjen audiovizive, konsiderohet se autori i veprës origjinale i ka bartur producentit filmik të drejtën e përpunimit dhe përfshirjes së veprës origjinale në veprën audiovizive, të drejtat e tij pronësore të së drejtës së autorit në atë vepër audiovizive, përkthimin e saj, përshtatjet e tij audiovizuale dhe në fotografitë e krijuara në lidhje me prodhimin e akteve audiovizive, përveç rasteve kur parashikohet ndryshe në kontratë.¹⁰² Supozimet e transmetimit në veprën audiovizive përcaktohen në favor të producentit të filmit, gjë që pasqyron edhe situatën normale në atë fushë në praktikën e përditshme. Vëllimi i investimeve financiare dhe organizative në prodhimin e filmit është i tillë që justifikon dhe kërkon siguri më të madhe ligjore për ata që marrin përsipër këto rreziqe biznesi. Në këtë rast, autori i veprës origjinale ruan të drejtën ekskluzive për një përshtatje të re audiovizive, por vetëm pas skadimit të dhjetë viteve nga lidhja e kontratës, të drejtën ekskluzive për ta përpunuar më tej atë vepër në ndonjë tjetër, formë e artit dhe e drejta për kompensimin e duhur nga producenti i filmit për çdo marrje me qira të një kopje të veprës së përshtatur audiovizuale dhe këto të drejta nuk mund të hiqen. Bashkautorë të një vepre audiovizuale janë autori i përshtatjes, regjisori kryesor, autori i skenarit, autori i

¹⁰¹ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

¹⁰² Bernt Hugenholtz, Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. Published in [2000] EIPR 11, f. 501-502;

dialogëve, shefi i kinematografisë (drejtori i fotografisë), kompozitori i kolonës zanore, krijuar posaçërisht për përdorim në atë punë. Artisti kryesor dhe animatori kryesor konsiderohen gjithashtu bashkautorë të një vepre audiovizuale nëse vizatimi ose animacioni është një element thelbësor i asaj vepre. Autorë të kontributeve në veprën audiovizive.¹⁰³ Kompozitori muzikor, artisti kryesor dhe animatori kryesor, të cilët nuk konsiderohen si bashkautorë të veprës audiovizive, si dhe skenografi, kostumografi, piktori i maskave dhe redaktori kanë të drejta për kontributin e tyre individual në veprën audiovizive.

2.5.6 Kontrata e prodhimit të filmit

Kontrata e prodhimit të filmit, përmbajtja dhe elementët thelbësorë në lidhje me kalimin e të drejtave të bashkautorit të veprës audiovizive te producenti filmik rregullohen nga kontrata e prodhimit të filmit, e cila duhet të jetë me shkrim. Me lidhjen e kontratës, konsiderohet se bashkëautorët i kanë transferuar ekskluzivisht dhe në mënyrë të pakufizuar producentit të filmit të gjitha të drejtat pronësore të autorit mbi veprën audiovizive, përkthimin e saj, përshtatjet e saj audiovizive dhe fotografitë e krijuara në lidhje me prodhimin e veprës audiovizive, përveç nëse parashikohet ndryshe me kontratë.¹⁰⁴ Bashkautorët, në këtë rast, ruajnë të drejtën ekskluzive për përpunimin e mëtejshëm të veprës audiovizive në një formë tjetër artistike dhe të drejtën për kompensim të drejtë nga producenti i filmit për çdo marrje me qira të kopjeve të veprës audiovizive, dhe autorët kontribuues kanë të drejtën të përdorin veçmas kontributet e tyre në veprën audiovizive, nëse kjo nuk cenon të drejtat e producentit të filmit. Gjatë transferimit të të drejtave me kontratë, producenti i filmit është i detyruar t'u paraqesë bashkëautorëve të paktën një herë në vit një raport mbi shumën e të ardhurave për çdo formë të përdorimit të lejuar të veprave audiovizive.¹⁰⁵ Puna e përfunduar e një vepre audiovizive përfundon kur, në përputhje me kontratën ndërmjet regjisorit kryesor dhe producentit të filmit, prodhohet kopja e parë standarde e veprës. Ndalohet shkatërrimi i

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Rita Matulionyte, Empowering authors via fairer copyright contract law, University of New South Wales Law Journal, Janar 2019, fq 681.

¹⁰⁵ Ibid

matricës së kopjes së parë standarde të veprës audiovizive. Nëse njëri prej bashkautorëve ose kontribuesve refuzon të vazhdojë bashkëpunimin për krijimin e veprës audiovizive, ose nëse për shkak të forcës madhore nuk është në gjendje ta vazhdojë atë bashkëpunim, ai nuk mund të kundërshtojë që kontributi që ka dhënë tashmë të përdoret për përfundimin asaj pune. Një autor i tillë ka të drejtën e duhur të autorit për kontributin e dhënë tashmë në veprën audiovizive.¹⁰⁶Zgjidhja e kontratës - producenti i filmit është i detyruar të përfundojë veprën audiovizuale brenda pesë viteve nga data e lidhjes së kontratës së prodhimit, pra të fillojë shfrytëzimin e veprës audiovizuale të përfunduar brenda dy viteve nga data e përfundimit të saj. Në rast se producenti i filmit nuk përmbush detyrimet e tij, bashkautorët mund të kërkojnë zgjidhjen e kontratës, nëse nuk është rënë dakord për ndonjë kusht tjetër.

¹⁰⁶ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

KAPITULLI I TRETË: ADMINISTRIMI DHE MBROJTJA JURIDIKE E TË DREJTAVE TË AUTORIT SIPAS LEGJISLACIONIT TË REPUBLIKËS SË KOSOVËS

3. Administrimi individual dhe kolektiv i të drejtave të autorit

Bartësi i të drejtës së autorit ose i të drejtave të përafërta mund t'i administrojë të drejtat e tij në mënyrë individuale ose kolektive. E drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta administrohen në mënyrë individuale, kur për çdo vepër të autorit ose lëndë nga të drejtat e përafërta administrimi bëhet veç e veç. E drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta administrohen në mënyrë kolektive, kur administrimi mbulon një sërë veprash të autorit ose lëndësh nga të drejtat e përafërta dhe njëkohësisht një sërë bartësish të të drejtave të lidhura me to. Administrimin individual të të drejtave bartësi i të drejtave e ushtron personalisht apo nëpërmjet përfaqësuesit të tij në bazë të autorizimit përkatës. Punët e përfaqësuesit të autorizuar mund t'i kryej personi fizik apo juridik. Ndërsa Administrimi kolektiv i të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta përfshin:

- kalimin joeksluziv të të drejtave për kategoritë e caktuara të të drejtave të autorit dhe të lëndëve të të drejtave të përafërta;
- parashtrimin e kërkesave dhe mbledhjen e kompensimeve për shfrytëzimin e kategorisë së caktuar të veprave të autorit ose lëndëve nga të drejtat e përafërta;
- shpërndarjen e kompensimeve të mbledhura bartësve të të drejtave;
- ushtrimin e kontrollit lidhur me përmbushjen e detyrimeve kontraktore e ligjore nga ana e shfrytëzuesve;

- Përfaqësimi në realizimin e mbrojtjes së të drejtave para gjykatave dhe organeve të tjera.¹⁰⁷

3.1. Zyra për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta

Zyra për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, është organ administrativ i themeluar me rregulloren e Qeverisë së Kosovës Nr. 01/2010, në Qershor të vitit 2010. Zyra vepron në kuadër të Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sportit, dhe veprimtarinë e saj e ushtron, në bazë të ligjit.

Veprimtaria themelore e Zyrës përfshin:

- dhënien e lejes shoqatave për administrim kolektiv të të drejtave;
- marrjen e lejes së dhënë Shoqatës për administrim kolektiv të të drejtave në rast të mos përmbushjes së kriterëve të parapara me ligj; -
- mbikëqyrjen e veprimtarisë dhe aktiviteteve të shoqatave për administrim kolektiv të të drejtave;
- promovimin dhe ndërmarrjen e aktiviteteve për dhënien e informatave të duhura autorëve, bartësve të të drejtave dhe opinionit të gjerë lidhur me të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta; -
- përcjelljen e legjislacionit ndërkombëtar dhe dhënien e rekomandimeve përkitazi me fushën e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta.¹⁰⁸

Kompetencat e Zyrës janë të parapara me ligj, respektivisht veprimtaria themelore e zyrës është dhënia e lejes për shoqatat për administrim kolektiv të të drejtave; mbikëqyrja e

¹⁰⁷ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA.

¹⁰⁸ Ibid..

veprimtarisë dhe aktiviteteve të shoqatave për administrim të të drejtave; marrja e lejes së dhënë të shoqatës për administrim të të drejtave; promovimi dhe ndërmarrja e aktiviteteve për dhënien e informatave të duhura autorëve, bartësve të të drejtave dhe opinionit të gjerë lidhur me të drejtat

e autorit dhe të drejtat e përafërta; përcjellja e legjislacionit ndërkombëtarë dhe dhënien e rekomandimeve përkitazi me fushën e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta.

Është me rëndësi të potencohet fakti se Zyra, nuk ka kompetenca ekzekutive në kontekst të zbatimit të të drejtave të autorit, respektivisht për të gjitha pretendimet lidhur me shkeljet e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta, autorët dhe mbajtësit e të drejtave duhet të ju drejtohen organeve kompetente, gjykatave, prokurorive kompetente dhe inspektoratit të tregut.

Zbatimi i Ligjit - Fillimisht aktivitet e Zyrës, janë bazuar në nxjerrjen e akteve nën-ligjore, me anë të të cilave janë rregulluar çështje të caktuara. Zyra ka miratuar Rregulloren për dhënien dhe marrjen e lejes për shoqatat e administrimit kolektiv të të drejtave, dhe Rregulloren për ndërmjetësimin e kontesteve për çështjet nga e drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta. Rregullorja për dhënien e lejeve për Shoqatat për administrim Kolektiv të të Drejtave- Me këte rregullore, janë përcaktuar procedurat për dhënien e lejes për administrim kolektiv të të drejtave; kushtet të cilat një shoqatë e themeluar duhet të i plotësoj për aplikim; procedurat e monitorimit të shoqatave nga ana e zyrës; dhe në rast të shkeljeve nga ana e shoqatave është paraparë edhe marrja e lejes për administrim kolektiv të të drejtave.

Licencimi i Shoqatave për Administrimin Kolektiv të të Drejtave - Zyra, në Korrik të vitit 2012, ka lëshuar lejen për administrim kolektiv të drejtave,¹⁰⁹ dy shoqatave të para në Republikën e Kosovës. Shoqatës për administrimin e të drejtave në fushën e muzikës, e cila përfaqëson Autoret, Prodhuesit dhe Interpretuesit e Kosovës, e njohur me shkurtesën APIK. Dhe shoqatës

¹⁰⁹ Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, parasheh dy forma të administrimit të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta. Administrimi individual i të drejtave, neni 158 i Ligjit, sipas së cilit të drejtat administrohen nga vetë individi apo nëpërmjet përfaqësuesit të tij në bazë të autorizimit përkatës. Administrim kolektiv i të drejtave, bëhet nga shoqatat për administrim kolektiv, të licencuara nga Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit.

për administrimin e të drejtave në fushën e veprave audio – vizuale, e cila përfaqëson Autorët, Prodhuesit dhe Interpretuesit e Kosovës, e njohur me shkurtesën VAPIK.

Dy shoqatat e licencuara, janë në funksionalizim e sipër, me qëllim të ushtrimit të veprimtarisë së tyre. Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit ka përkrahur shoqatat e licencuara duke mbështetur pjesëmarrjen e tyre në dy vizita studimore jashtë vendit, respektivisht në Bruksel dhe në Slloveni.¹¹⁰

Bashkëpunimi Ndërinstitucional – Zyra është në marrëdhënie të shkëlqyeshme të bashkëpunimit me institucionet vendore, të cilat kanë kompetenca në fushën e të drejtës së autorit. Në këtë aspekt, duhet përmendur bashkëpunimi me Doganën e Kosovës, Inspektoratin e

Tregut, Zyrën për Pronësi Industriale, dhe Policinë e Kosovës. Me qëllim të forcimit të bashkëpunimit dhe me rekomandim të Komisionit Evropian, janë nënshkruar memorandume bashkëpunimi me institucionet e përmendura me lartë.

Bashkëpunimi Ndërkombëtarë – Zyra që nga momenti i themelimit ka vënë marrëdhënie bashkëpunimi me zyrat si motra nga rajoni dhe me gjerë. Është mirë të përmendet bashkëpunimi i shkëlqyer me Zyrën Shqiptare për të Drejtën e Autorit, me të cilën janë shkëmbyer vizita të ndërsjella.

Në këtë kontekst, Zyra, ka bashkëpunuar edhe me Zyrën e të drejtës së autorit të Danimarkës, ku në Qershor 2012, është zhvilluar një vizitë studimore në Danimarkë dhe janë realizuar një varg takimesh me përfaqësues të Zyrës Daneze, dhe të shoqatave për administrimin kolektiv të të drejtave në Danimarkë. Në Qershor 2012, në Konferencën e Organizuar nga Zyra, ka marrë pjesë edhe kryesuesi i njësisë së bashkëpunimit ndërkombëtar për të drejtën e autorit në kuadër të Zyrës Hungareze të Pronësisë Intelektuale, me të cilën zyre kemi marrëdhënie shumë të mira bashkëpunimi.

¹¹⁰ Zyra për të drejtat e autorit dhe të drejtat tjera të përafërta: Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013, Fq. 6

Në kuadër të bashkëpunimit, janë krijuar raporte të shkëlqyeshme me Zyrën Sllovene të Pronësisë Intelektuale, në Gusht 2013, është zhvilluar një vizitë studimore në Slloveni, ku është realizuar një takim me Drejtorin e Zyrës, dhe përfaqësuesit e shoqatave për administrim kolektiv të të drejtave. Një delegacion nga Zyra për të drejtat e autorit, në Nëntor 2012, ka marrë pjesë në një konferencë ndërkombëtare për të drejtat e përformuesve. Në Janar 2013, përfaqësuesi nga

Zyra, ka marrë pjesë në seminarin e organizuar për të drejtën e autorit në Shkup, ku pjesëmarrës kanë qenë përfaqësues të zyrave rajonale të të drejtës së autorit dhe përfaqësues të shoqatave për administrim kolektiv të të drejtave.

Drejtori i zyrës, me ftesën e Odës Ekonomike Amerikane në Kroaci, ka marrë pjesë në Konferencën ndërkombëtare të pronësisë intelektuale. Në këtë konferencë, kanë marrë pjesë përfaqësues të zyrave të pronësisë intelektuale nga rajoni, Turqia dhe vende tjera të BE-së, si dhe përfaqësues të kompanive të ndryshme.

Zyra dhe Komisioni Evropian – Raportet e Zyrës me përfaqësuesit e Komisionit Evropian në Kosovë janë të shkëlqyeshme, dhe zhvillohen përmes takimeve të rregullta. Gjithashtu, duhet përmendur Studimin e Fizibiliteti për vitin 2012, ku vlerësohet lartë puna dhe aktivitetet e Zyrës. Ku vlen të përmendët, vlerësimi pozitiv i Komisionit Evropian lidhur me hartimin e Strategjisë Kundër Piraterisë, ngritjen e kapaciteteve njerëzore dhe krijimin e raporteve të bashkëpunimit me zyrat si motra. Komisioni Evropian, ka financuar projektin “Fuqizimi i Sistemit Pronësisë Intelektuale në Kosovë”, ka filluar më 5 Shkurt, 2013. Zyra për të drejtat e autorit, është një nga përfituesit. Projekti është i përbërë nga katër lloje të aktiviteteve për të drejtën e autorit dhe të drejtat e përafërta në Kosovë. Këto aktivitete do të zhvillohen me qëllim: Të përafrimit të mëtejme të legjislacionit për të drejtën e autorit me legjislacionin Evropian; të ngritjes së kapaciteteve ekzistuese në Zyrën e të Drejtave të Autorit; të ngritjes së kapaciteteve për organet e zbatimit të ligjit; dhe të ngritjes së vetëdijesimit për të drejtat e autorit.¹¹¹

¹¹¹ Zyra për të drejtat e autorit dhe të drejtat tjera të përafërta: Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbron Autorin, Prill, 2013, Fq. 7

3.2. Mbrojtja juridiko-civile e të drejtës së autorit

Për mbrojtjen juridiko civile të së drejtës së autorit duhet të plotësohen kushtet e nevojshme: duhet të ketë shkelje të së drejtës së autorit, të ketë përgjegjësinë e personit që ka cenuar të drejtën e autorit, faji i tij që shkelja ka ndodhur në kundërshtim me ligjin ose kontratën e lidhur, që si pasojë e shkeljes ka ndodhur dëmtimi i autorit dhe se ka lidhje shkakësore ndërmjet veprimit dhe dëmit të shkaktuar. Autori, gjegjësisht mbajtësi i së drejtës së autorit të cilit i janë cenuar të drejtat, ka të drejtë të ngrejë padi për shkeljen e të drejtave të tij. Mbrojtja juridike civile e të drejtave subjektive të autorit realizohet nëpërmjet gjykatave dhe sipas rregullave të përcaktuara për mbrojtjen e të drejtave. Mjetet e mbrojtjes juridike civile të të drejtave subjektive të autorit janë paditë civile.¹¹² Çdo përdorim i paautorizuar i subjektit të mbrojtjes, si dhe cenim i të drejtave personale të autorit, pra mbajtësit të së drejtës së autorit, konsiderohet shkelje e të drejtave. Personat që kanë të drejtë të kërkojnë mbrojtjen e të drejtave të autorit janë personat të cilëve bashkautori, trashëgimtarët e tyre dhe mbajtësi i së drejtës së autorit njihen si autorë. Në rastin e veprave anonime dhe veprave të botuara me pseudonim, autori i të cilave nuk dihet, e drejta e autorit ushtrohet nga botuesi, ndërsa në rastin e veprave të pabotuara të autorit, autori i të cilave nuk dihet, organizata e autorit dhe mbrojtja e të drejtës së autorit ushtrohet derisa të përcaktohet identiteti i autorit. Kur bëhet fjalë për cenimin e të drejtave morale të autorit në kontratën e botimit, mbrojtjen e këtyre të drejtave mund ta kërkojë organizata e autorit të cilës i përkiste autori i ndjerë, pra të cilës ai do t'i përkiste duke pasur parasysh llojin e autorit. vepër, nëse autori nuk kishte përcaktuar ndryshe gjatë jetës së tij. Për të marrë dëmshpërblim për dëmin material ose jo material duhet të plotësohen të gjitha kushtet e nevojshme: Shkelja e të drejtës së autorit nga ligji, pra kontrata e botimit, që ka përgjegjësi për dëmin, lidhje shkakësore ndërmjet veprimit. të personit përgjegjës dhe dëmit që ka rezultuar, dhe se autori ka pësuar dëm për shkak të shkeljes së shfrytëzimit të të drejtave

¹¹² GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

ose që i është shkelur e drejta morale. Kur bëhet fjalë për dëmshpërblimin e dëmit jomaterial, nuk mund të flitet për kthim në natyrë, për krijimin e gjendjes së mëparshme, as për kompensim monetar ekuivalent si në rastin e shkeljes së të drejtave pronësore, por për kompensim të drejtë monetar. Shkelja e të drejtës morale të autorit mund të bëhet me: mospublikimin e emrit dhe mbiemrit të autorit në veprën e autorit të botuar, kur emri ose mbiemri është lënë gabimisht (më së shpeshti bëhet fjalë për gabim në shtypjen e dorëshkrimit), ose deklaruar gabimisht, duke deformuar, gjymtuar, ndryshuar veprën ose duke përdorur një vepër që do të fyente nderin ose reputacionin e autorit. Shpërblimi i dëmit jopasuror është një e drejtë personale, e drejtë e lidhur me autorin si person dhe krijues të veprës. Këto të drejta janë absolute dhe vlejné për të gjithë erga omnes.¹¹³ Fjala është për të drejta të patransferueshme dhe të përhershme, në mënyrë që këto të drejta të mos skadojnë. Shpërblimi i dëmit jopasuror është një e drejtë personale, e drejtë e lidhur me autorin si person dhe krijues të veprës. Këto të drejta janë absolute dhe vlejné për të gjithë erga omnes. Fjala është për të drejta të patransferueshme dhe të përhershme, në mënyrë që këto të drejta të mos skadojnë. për arsye tive, ai mund të kuptojë se vepra e këtij autori po i dëmton reputacionin e tij shkencor ose artistik. Më pas autori, në kundërshtim me kontratën e lidhur, e tërheq veprën për të bërë ndryshime të caktuara ose mund të heqë dorë plotësisht për shkak të situatës së re për ta botuar veprën.¹¹⁴ Autori ka të drejtë në çdo kohë, duke shfrytëzuar të drejtën e pendimit, të tërheqë veprën nga qarkullimi ose të blejë kopje të veprës së tij të botuar, të veprës si dhe të mohojë përdorimin e mëtejshëm të veprës në çfarëdo forme, pasi të ketë zhvendësuar më parë përdoruesin, d.m.th. të pronarit të veprës me kusht që përdorimi i asaj vepre mund të dëmtojë reputacionin shkencor ose artistik të autorit. Nëse vepra vihet sërish në qarkullim, përdoruesi i mëparshëm, pra pronari, ka të drejtën e përparësisë për të shfrytëzuar veprën, pra të drejtën e parablerjes brenda afatit të përcaktuar me ligj. ¹¹⁵E drejta e autorit për trashëgimi, d.m.th. E drejta e autorit për t'u informuar për pronarin e ri, si dhe e drejta e autorit

¹¹³ Abdulla Aliu. E DREJTA. CIVILE. Universiteti 'Hasan Prishtin' Prishtinë 2013, fq.234.

¹¹⁴ Abdulla Aliu. E DREJTA. CIVILE. Universiteti 'Hasan Prishtin' Prishtinë 2013

¹¹⁵ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

për të marrë pjesë në një përqindje të caktuar të çmimit të shitjes së veprës së autorit të tij, i mundëson autorit ta mbrojtë këtë të drejtë përmes gjykatave.

3.2.1 Subjektet që mund të parashtrojnë padi për shkeljen e të drejtës së autorit

Çdo person të cilit i është cenuar apo kërcënuar e drejta subjektive mund të kërkojë mbrojtjen e të drejtave në procedurë gjyqësore. Një kërcënim ekziston nëse ekziston rreziku real që të shkelet e drejta. Rrethi i personave që janë të autorizuar të kërkojnë mbrojtjen e të drejtave subjektive të pronësisë intelektuale nuk kufizohet vetëm tek bartësit e të drejtave. Të drejtën e ngritjes së padisë, përveç titullarëve të së drejtës, e kanë edhe persona të caktuar, të cilëve ligji i njeh. Në rast të shkeljes ose kërcënimit të të drejtave, e drejta e mbrojtjes gjyqësore gjithmonë dhe në radhë të parë i takon bartësit të së drejtës. Prandaj, autori, interpretuesi, prodhuesi i fonogrameve, videogrameve, transmetimeve, bazave të të dhënave, mbajtësi i një patente, marke tregtare, të drejtat për dizajnin industrial, të drejtat për të mbrojtur topografinë e një qarku të integruar dhe përdoruesi i autorizuar i një treguesi gjeografik të regjistruar, kanë statusi i mbajtësve të të drejtave origjinale.¹¹⁶ Të drejtën e mbrojtjes kanë edhe pasardhësit e tyre ligjorë. Këta janë personat të cilëve u janë bartur të drejtat, nëse është e mundur kalimi i të drejtave, si dhe trashëgimtarët e titullarëve të së drejtës. Në rastin e bartjes së autorizimeve me cedim, bartësit e derivateve të të drejtave pronësore mund të kërkojnë mbrojtje vetëm nëse ato janë fituar në mënyrë ekskluzive. Prandaj, vetëm të licencuarit ekskluzivë mund të ngrenë padi për mbrojtjen e të drejtave. Edhe nëse transferimi është bërë në mënyrë ekskluzive, titullari i së drejtës ka ende të drejtën e mbrojtjes. E drejta subjektive e autorit dhe të drejtat e përafërta mund të ushtrohen individualisht dhe kolektivisht. Realizimi individual kryhet nga titullarët e së drejtës në mënyrë të pavarur ose nëpërmjet përfaqësuesve, dhe nëse të drejtat realizohen kolektivisht, pra për disa vepra autoriale dhe për disa autorë së bashku, atëherë organizatat për realizimin kolektiv të së drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta janë

¹¹⁶ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 18 / 13 KORRIK 2022, PRISHTINË LIGJI NR. 08/L-075 PËR MARKAT TREGTARE;

përgjegjëse për kjo.¹¹⁷ Kompetenca e organizatave për ushtrimin kolektiv të së drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta përfshin, ndër të tjera, fillimin dhe drejtimin e procedurave të mbrojtjes para gjykatave dhe autoriteteve të tjera shtetërore në rast të shkeljes së të drejtave nga organizata.¹¹⁸ Prandaj, për ato të drejta që realizohen përmes organizatës, organizata ka statusin e një personi aktivisht të legjitimuar. Organizata është mbajtësi ekskluziv i autoritetit që ushtron dhe e fiton këtë pronë në bazë të një kontrate me autorin, pra titullarin e të drejtave. Përfundimisht, organizata bëhet mbajtëse e autoritetit me forcën e ligjit, pa kontratë me autorin, nëse parashikohet ushtrim i detyrueshëm kolektiv i të drejtave. Në çdo rast, organizata është e legjitimuar në mënyrë aktive të kujdeset për mbrojtjen gjyqësore të së drejtës së autorit vetëm gjatë ushtrimit të veprimtarisë së ushtrimit kolektiv të të drejtave. Gjithashtu, ekziston një supozim ligjor se organizata është e autorizuar të veprojë në emër të të gjithë autorëve, brenda llojit të të drejtave dhe llojit të veprave për të cilat është e specializuar. Autorët që nuk dëshirojnë të ushtrojnë të drejtat e tyre përmes organizatës janë të detyruar të informojnë me shkrim organizatën dhe organizatën e përdoruesve fundorë. Ligjvënësi në Kosovë e ka formuluar në mënyrë të ngathët këtë dispozitë, duke paraparë se autorët mundën, por nuk janë të obliguar ta informojnë organizatën se do t'i ushtrojnë vetë të drejtat e tyre. Një formulim i tillë nuk është në favor të parimit të sigurisë juridike, sepse mund të ndodhë që autori dhe organizata të ushtrojnë të drejta në të njëjtën kohë. Nga ana tjetër, edhe në ato sisteme ku autorët janë të detyruar të informojnë organizatën, nuk parashikohet asnjë sanksion nëse nuk e bëjnë këtë. Megjithatë, duke pasur parasysh se ushtrimi i të drejtave reduktohet në pagesën e një tarife nga përdoruesi, është e vështirë të imagjinohet që përdoruesit do të paguajnë një tarifë dy herë për një përdorim.

Në një mosmarrëveshje për shkak të shkeljes së të drejtave subjektive të pronësisë intelektuale, i pandehur mund të jetë çdo person që ka kryer shkelje të drejtpërdrejtë ose të tërthortë të të drejtave. Mund të jetë autor i drejtpërdrejtë i plagosjes, ose nëse ka më shumë, bashkëkryerës, por edhe çdo person që ka marrë pjesë në dëmtim në çfarëdo mënyre, në formë të ndihmës,

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Zyra për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, [Veprimtaria E Zyrës - Zyra Për Të Drejtat E Autorit - ZYRA PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA](http://www.veprimtaria-e-zyres.com) ([autori-ks.com](http://www.veprimtaria-e-zyres.com))

fshehjes, nxitjes apo formave të tjera të bashkëpunimit. Përcaktimi i saktë i formës së pjesëmarrjes në cenimin e të drejtave është i parëndësishëm nga pikëpamja e së drejtës civile, sepse sipas rregullave të përgjithshme për përgjegjësinë për dëmin e shkaktuar nga disa persona së bashku, parashikohet përgjegjësi solidare e të gjithë pjesëmarrësve.¹¹⁹ Nxitësi, ndihmësi dhe ai që ka ndihmuar në parandalimin e zbulimit të personave përgjegjës përgjigjen solidarisht. Përgjegjësia solidare e shkelësve parashikohet shprehimisht. Rregulli i përgjegjësisë solidare është në favor të titullarit të së drejtës, pasi në një situatë të tillë ai mund të zgjedhë se kë të padisë. Vendimi për këtë do të varet nga lloji i shkeljes dhe nga përmbajtja e kërkesës. Ndër të tjera, titullari i së drejtës do të kujdeset se cili shkelës, thënë kushtimisht, do të jetë i pandehuri më i përshtatshëm, pra nga i cili do të ketë sukses më të lehtë për të marrë veprimin e kërkuar. Për shembull, në rastin e kopjimit të paautorizuar të kopjeve të veprës së një autori me fotokopje, autori i menjëhershëm i dëmtimit është një punonjës në një dyqan fotokopjimi. Duke qenë se akti i riprodhimit të paautorizuar është kryer nga punonjësi në kuadër të detyrave të tij të rregullta të punës, në përputhje me rregullat për përgjegjësinë e shoqërive dhe personave juridikë për të tjerët, ai përgjigjet për shkeljen.

Personi me urdhër të të cilit, d.m.th. për të cilët kopja riprodhohet pa autorizim, mban edhe përgjegjësi.¹²⁰ Meqenëse është e vështirë ose pothuajse e pamundur të përcaktohet se cilët persona e kanë bërë kopjimin, mbajtësi i së drejtës do të padisë kompaninë fotokopjuese, gjegjësisht pronarin e saj. Në shembullin e mësipërm, punonjësi vepron me urdhër të punëdhënësit sepse riprodhimi i librave, artikujve, gazetave, fotografive dhe materialeve të tjera është në përshkrimin e vendit të tij të punës. Megjithatë, ka situata në të cilat punonjësit, edhe pse kryejnë detyrat e tyre të punës, kanë një shkallë më të madhe lirie dhe aftësie për të vendosur nëse do të bëjnë një dëmtim apo jo. Këto janë p.sh. gazetarë që publikojnë tekstin e dikujt tjetër si të tyre, pra plagjiaturën e një artikulli. Prandaj, edhe nëse shkelja e të drejtave është kryer në kuadër të detyrimeve të punës, jo të gjithë personat kanë shkallë të njëjtë të

¹¹⁹ Driton Nocaj, Drejtësia civile në Kosovë, ligji VS praktika, Instituti i Kosovës për Drejtësi, Prishtinë, nëntor 2019, fq.30;

¹²⁰ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

pavarësisë në vendimmarrje, e për rrjedhojë nuk kanë përgjegjësi për veprimet e kryera. Punëdhënësi është përgjegjës për shkeljen e të drejtave të kryera në marrëdhënien e punës, e nëse me dashje e ka shkaktuar dëmin, atëherë edhe punëmarrësi. Një nga çështjet shumë aktuale është nëse ndërmjetësuesit mund të paditen në një mosmarrëveshje për shkelje të të drejtave të pronësisë intelektuale. Kjo shtrihet pyetjen e rolit dhe përgjegjësisë së ndërmjetësve për shkeljen e të drejtave, veçanërisht në mjedisin digjital. Megjithatë, në parim, ekziston një përjashtim i përgjegjësisë së ndërmjetësve për shkeljen e të drejtave të pronësisë intelektuale, ata mund të jenë të pandehur në një mosmarrëveshje. Direktiva për zbatimin e të drejtave të pronësisë intelektuale parashikon që mbajtësit e të drejtave mund t'i paraqesin kërkesa për ndalime ndërmjetësuesve, shërbimet e të cilëve përdoren nga një palë e tretë për shkeljen e të drejtave të pronësisë intelektuale.

3.2.2 Llojet e padive

Padia është pjesa më e rëndësishme e padisë, e cila specifikon përmbajtjen dhe shtrirjen e mbrojtjes që kërkon paditësi. Në një mosmarrëveshje për shkak të shkeljes së të drejtave të pronësisë intelektuale, është e mundur të ngrihen disa pretendime, të cilat parashikohen shprehimisht me ligj. Kërkesa e parë që bëhet është pretendimi për konstatimin e shkeljes së të drejtave. Me këtë pretendim, paditësi kërkon që gjykata të konstatojë se është cenuar e drejta subjektive e pronësisë intelektuale, se i padituri ka kryer shkeljen dhe se ai është përgjegjës për shkeljen. Duke qenë se konstatimi i shkeljes së të drejtave është një parakusht për të theksuar të gjitha kërkesat e tjera, është logjike që kjo kërkesë t'u paraprijë të gjitha të tjerave. Ligji për zbatimin e të drejtave të pronësisë intelektuale parashikon se, kur është marrë një vendim për konstatimin e shkeljes së të drejtave të pronësisë intelektuale, gjykatat mund të nxjerrin një vendim gjyqësor që ndalon shkelësin të vazhdojë të shkelë të drejtat. Nga dispozita e lartpërmendur del qartë se kusht për dhënien e çdo mase është konstatimi i shkeljes së të drejtave. Megjithatë, kjo kërkesë shpesh nuk theksohet sepse mbulohet nga kërkesa të tjera. Për shembull, nëse paditësi kërkon nga i padituri të ndalojë shkeljen e të drejtave, është logjike që fillimisht gjykata të vendosë nëse shkelja e të drejtave ekziston fare. Prandaj, edhe nëse nuk është shprehur shprehimisht, ajo përmbahet në heshtje në kërkesën që kërkon pushimin e

shkeljes, eliminimin e situatës së shkaktuar nga shkelja e të drejtave, kompensimin e dëmit dhe kërkesa të tjera që mund të evidentohen.¹²¹Përcaktimi i shkeljes së të drejtave, pa theksuar ndonjë kërkesë dhe sanksion tjetër, mund të jetë i rëndësishëm në negociatat për lidhjen e një kontrate për përdorimin e pronës së mbrojtur intelektuale. Një aktgjykim që vërteton ekzistencën e shkeljes së të drejtave mund të jetë arsyeja për lidhjen e një kontrate. Në rast të përdorimit të paautorizuar të subjektit të mbrojtjes, titullari i së drejtës nuk do të jetë gjithmonë i interesuar të ndalojë veprimet që cenojnë të drejtat. Në vend që të ndalohet akti i dëmtimit ose kompensimi i dëmit, ndonjëherë do të mjaftojë të lidhet një kontratë me shkelësin dhe të lejohet përdorimi i pasurisë së mbrojtur dhe nëpërmjet vlerës së tarifës së përdorimit, të kompensohen humbjet e shkaktuara.

Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, qartëson në mënyrë precize mbrojtjen gjyqësore, procedurën e ngritjes së padisë dhe kërkesat që bartësi së drejtës mund ti përfshij në padi.¹²² Bartësi i së drejtës së autorit, atëherë kur konsideron që i është shkelur e drejta e tij, ka të drejtë të ngrit padi në gjykatën kompetente e cila vendos për proceset lidhur me shkeljen e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta. Me anë të kërkesëpadisë bartësi i së drejtës mund të kërkojë nga gjykata kompetente gjetjen e ekzistimit të shkeljes së të drejtave.

Në rast se e drejta e autorit shkelet në vazhdimësi, atëherë bartësi i së drejtës mund të kërkojë nga gjykata, lëshimin e një vendimi që ndalon vazhdimin e shkeljes dhe të shkeljeve të përsëritura në të ardhmen.

Bartësi i së drejtës me anë të kërkesëpadisë ka të drejtë të kërkojë nga gjykata që me urdhrin e saj të bëhet largimi nga tregu, dhe shkatërrimi i të gjitha mallrave të cilat janë krijuar si rezultat i shkeljes së të drejtave të autorit, po ashtu materialeve dhe mjeteve që janë përdorur për krijimin e mallrave që shkelin të drejtat e autorit.

¹²¹ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;

¹²² Ibid.

Në rast se bartësit të së drejtës i është shkaktuar dëm material, për shkak të shkeljes së drejtës së autorit, atëherë bartësi i së drejtës mund të kërkoj nga gjykata që ti bëhet kompensimi për fitimin e humbur ose zhdëmtim të posaçëm.

Përveç dëmit material, bartësit të së drejtës mund të i shkaktohet edhe dëmi jo material i cili nënkupton shkeljen e të drejtave morale, për të cilin po ashtu bartësi i së drejtës ka drejtë të kërkoj kompensim.¹²³

3.2.3 Masat e sigurisë

Bartësi i së drejtës duke u bazuar në nenin 184 të Ligjit, ka të drejtë të kërkoj nga gjykata që të ndërmerren masat paraprake për mbrojtje, nëse paraqet prova se të drejtat e tij ekskluzive janë shkelur, dhe zhdëmtimi ka gjasa të rrezikohet. Atëherë, bartësi ka të drejtë të kërkoj nga gjykata që të bëhet konfiskimi i përkohshëm i pronës së luajtshme dhe të paluajtshme dhe bllokimin e llogarive bankare të paditurit. Si masë paraprake që mund të ndërmerret nga gjykata, sipas nenit 184, paragrafi 2, është sekuestrimi i dokumenteve bankare financiare apo dokumentet komerciale të shkelësit. Është me rëndësi të theksohet që bazuar në nenin 184, paragrafi 4, procedura lidhur me masat paraprake zbatohet brenda tri (3) ditëve pas parashtrimit të kërkesës.

Këto masa mund të urdhërohen nga gjykata, atëherë kur bartësi i së drejtës me kërkesën e tij, paraqet prova të bazuar se i është shkelur e drejta e tij, apo ekziston rreziku i pashmangshëm nga shkelja. Në bazë të nenit 185, paragrafi 1, pika 1, gjykata mund ti ndërmerr masat e përkohshme të cilat përfshijnë ndalesën e shkeljeve të pritura apo ndalesën e vazhdimit të kryerjes së shkeljes.

Bartësi i së drejtës mund të kërkoj nga gjykata që si masë të përkohshme, të urdhëroj konfiskimin ose heqjen nga qarkullimi të mallrave të dyshuar për shkeljen e një të drejte, dhe

¹²³ Strategjia dhe Task Forca Kundër Piraterisë: Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013, Fq. 8

heqjen nga qarkullimi i materialeve që përdoren për krijimin e mallrave të dyshimta që shkelin të drejtën e autorit.

Procedura e marrjes së masave të përkohshme nga ana e gjykatës është e shpejtë, konkretisht ato ndërmerren shtatë (7) ditë nga dita e parashtrimit të kërkesëpadisë.

Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, neni 186, i jep të drejtë bartësit të së drejtës, i cili ka prova të bazuar se i është shkelur e drejta, dhe ekziston rreziku i mundshëm që provat për shkeljen e të drejtës të shkatërrohen ose më vonë të jetë e pamundur të sigurohen, që të kërkoj nga gjykata të bëj sigurimin e provave.

Masat të cilat merren për ruajtjen e provave përfshijnë marrjen e mostrave, konfiskimin fizik të mallrave që shkelin të drejtat, inspektimin e vendeve, inspektimin ose konfiskimin e dokumenteve, ekzaminimin e dëshmitarëve, emërimin dhe ekzaminimin e ekspertëve. Gjykata e zhvillon procedurën lidhur me sigurimin e provave brenda shtatë (7) ditësh pas parashtrimit të kërkesës nga mbajtësi i të drejtës.

3.3. Mbrojtja juridiko-penale e të drejtës së autorit

Krahas mbrojtjes civile në procedurë gjyqësore, mbrojtja e të drejtave të autorit realizohet edhe në procedurën penale. Mbrojtja penale e të drejtave të autorit arrihet në bazë të Kodit Penal të Republikës së Kosovës. Me qëllim të zhvillimit efikas të procedurës penale, ky ligj rregullon formimin dhe juridiksionin e një departamenti të posaçëm të Prokurorisë së speciale. Veprat penale kundër krimit teknologjik, përveç veprave penale kundër sigurisë së të dhënave kompjuterike, përbëjnë edhe vepra penale kundër pronësisë intelektuale nëse ajo e kalon një shumë të caktuar monetare mbi 10 000 euro. Neni 296 i Kodit Penal të Republikës së Kosovës parashikon vepra penale kundër pronësisë intelektuale: shkelje e të drejtave morale të autorëve dhe interpretuesve, përdorim i paautorizuar i një vepre me të drejtë autori ose subjekt i të drejtave të përafërta, heqje ose modifikim i paautorizuar i informacionit elektronik në lidhje me të drejtën e autorit dhe të drejtat e përafërta, shkelje e të drejtave të shpikjes dhe

përdorim i paautorizuar i dizajnit të dikujt tjetër.¹²⁴ Neni 296 i KP parashikon veprën penale të përdorimit të paautorizuar të shoqërisë, markës tregtare, markës së origjinës, markës tregtare ose markës së veçantë të mallrave, dhe kreu i njëzet e shtatë inkriminon veprat penale kundër sigurisë së të dhënave kompjuterike: dëmtimi i të dhënave dhe programeve kompjuterike, sabotimi kompjuterik, krijimi dhe futja e viruseve kompjuterike, mashtrimi kompjuterik, aksesit i paautorizuar në një kompjuter të mbrojtur, rrjeti kompjuterik dhe përpunimi elektronik i të dhënave, parandalimi dhe kufizimi i aksesit në një rrjet kompjuterik publik dhe përdorimi i paautorizuar i një kompjuteri ose kompjuteri rrjeti.¹²⁵

Procedura fillon sipas detyrës zyrtare dhe dënimet e kërcënuara me burg shkojnë deri në dhjetë vjet. Ligji parashikon edhe masat e konfiskimit të detyrueshëm të sendeve që rrjedhin nga kryerja e veprës penale, mjeteve dhe mjeteve të përdorura për kryerjen e veprës penale. Shtrëngimi i politikës penale, e cila është futur në legjislacionin kombëtar të Republikës së Kosovës, është rekomandim nga marrëveshja për aspektet tregtare të të drejtave të pronësisë intelektuale. Në rastet e kundërvajtjeve ekonomike janë të përcaktuara qartë veprimet që paraqesin kundërvajtje ekonomike, në varësi të peshës së shkeljes, ligji parashikon gjoba të larta dhe masa mbrojtëse për autorët e shkeljes së të drejtave të pronësisë intelektuale. Për krimet ekonomike mund të vendosen gjoba dhe masa mbrojtëse. Masat mbrojtëse që mund të shqiptohen përfshijnë: 1) publikimin publik të aktgjykimit; 2) konfiskimi i sendeve me të cilat është kryer kundërvajtje ekonomike; 3) ndalimi i personit juridik për t'u angazhuar në veprimtari të caktuar ekonomike dhe 4) ndalimi i personit përgjegjës për kryerjen e detyrave të caktuara.¹²⁶ Masat mbrojtëse mund të shqiptohen vetëm me kusht që kryesi i veprës ekonomike të jetë dënuar. Shkeljet sanksionohen me gjobë, paralajmërim dhe masë mbrojtëse. Masat mbrojtëse vendosen së bashku me gjobë ose paralajmërim. Gjykata vendos nëse sendi i sekuestruar do t'i asgjësohet, shitet ose do t'i dorëzohet një personi të interesuar, pra një autoriteti ose organizate.

¹²⁴ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 2 / 14 JANAR 2019, PRISHTINË 1 KODI NR. 06/L-074 PENAL I REPUBLIKËS SË KOSOVËS;

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Ibid.

KAPITULLI I KATËRT: ASPEKTE KRAHASUESE TË MBROJTJES TË SË DREJTËS SË AUTORIT - SIPAS LEGJISLACIONIT TË MAQEDONISË SË VERIUT, SHQIPËRISË DHE SIPAS DOKUMENTEVE NDËRKOMBËTARE

4.1. Mbrojtja juridike e të drejtës së autorit në legjislacionin e Maqedonisë së Veriut

E drejta e autorit është një e drejtë e pavarur dhe e pavarur nga e drejta e pronësisë ose të drejta të tjera mbi sendet/ sendet që përmbajnë një vepër të mbrojtur nga e drejta e autorit, përveç nëse përcaktohet ndryshe me ligj. Vepra e një autori është një krijim intelektual dhe individual në fushën e letërsisë, shkencës dhe artit, i shprehur në çdo mënyrë dhe formë. Duke u nisur nga kategorizimi i veprave të autorit nga neni 2 paragrafi 1 i Konventës së Bernës¹, ligjvënësi maqedonas ka bërë një kategorizim sipas të cilit vepra të autorit konsiderohen:

- a. punë me shkrim (libër, artikull, artikull, manual, broshurë, traktat dhe vepra të tjera të së njëjtës natyrë);
- b. program kompjuterik, si punë me shkrim;
- c. punë me të folur (ligjëratë, fjalim, hytbe dhe vepra të tjera të së njëjtës natyrë);
- d. një vepër muzikore, me ose pa tekst;
- e. vepër dramatike, dramatike-muzikore, koreografike dhe mimika;
- f. vepra fotografike dhe vepra e krijuar në një procedurë të ngjashme me fotografinë;
- g. vepër audiovizive (kinematografike dhe vepra të tjera të shprehura me imazhe);
- h. veprat e artit të bukur (pikturë, vizatim, grafikë, skulpturë dhe të tjera);
- i. veprat e arkitekturës;

- j. veprat e artit të aplikuar dhe dizajnit dhe
- k. punë hartografike, plan, skicë, vizatim teknik, projekt, tabelë, punë plastike dhe punë të tjera të natyrës së njëjtë ose të ngjashme në fushën e gjeografisë, topografisë, arkitekturës dhe shkencës.¹²⁷

Vepër autoritë konsiderohet edhe riprodhimi i veprës së autorit, nëse plotëson kushtet e përcaktuara me ligj. Konsiderohet një përmbledhje me vepra të autorit, vepra të krijimtarisë popullore, të dhëna ose materiale të tjera, të cilat, sipas përzgjedhjes dhe renditjes së pjesëve përbërëse, përfaqësojnë një vepër individuale dhe intelektuale, si: enciklopedi, antologji, antologji, koleksion muzikor. vepra e një autori, koleksion fotografish, harta, ekspozitë, mjedise, koleksione dokumentesh dhe koleksione të tjera. Gjithashtu, baza e të dhënave është një vepër me të drejtë autori. Baza e të dhënave është një koleksion të dhënash, nëse rregullohen sipas një sistemi ose metode të caktuar, elementët e të cilave mund të aksesohen individualisht përmes mjeteve elektronike ose të tjera. E drejta e autorit e bazës së të dhënave nuk shtrihet në programet kompjuterike të përdorura për të krijuar ose operuar bazën e të dhënave të aksesueshme në mënyrë elektronike. Veprat e mëposhtme të së drejtës së autorit nuk konsiderohen vepra të pambrojtura:

1. idetë, teoritë, konceptet, metodologjitë e punës ose konceptet matematikore, pavarësisht nga mënyra e shpjegimeve ose e shprehjeve;
2. tekstet zyrtare të natyrës politike, legjislativë, administrative dhe gjyqësore dhe përkthimet e tyre zyrtare;
3. lajmet ditore dhe të tjera që kanë karakter të rëndomtë – informacione mediatike, fakte dhe të dhëna të thjeshta dhe

¹²⁷ GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 2 / 14 JANAR 2019, PRISHTINË 1 KODI NR. 06/L-074 PENAL I REPUBLIKËS SË KOSOVËS;

4. idetë dhe konceptet që përbëjnë bazën për çdo element të një programi kompjuterik, duke përfshirë pjesët e programit që lejojnë lidhjen dhe ndërveprimin midis elementeve të programit dhe pajisjeve të makinës (ndërfaqeve).¹²⁸

E drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta gëzojnë mbrojtje penale, civile dhe kundërvajtëse. Mbrojtja penale e të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta kryhet sipas dispozitave të Kodit Penal dhe rregulloreve për procedurën penale. Prandaj, personi i cili, në emër të tij ose të një tjetri, do të publikojë, shfaqë, riprodhojë, shpërndajë, performojë, transmetojë ose në ndonjë mënyrë tjetër të paautorizuar cenon të drejtën e autorit ose të drejtën përkatëse të dikujt tjetër, p.sh. veprën, performancën ose subjektin e autorit. të së drejtës së afërt, dënohet me gjobë ose me burgim nga gjashtë muaj deri në tre vjet. Kushdo që me kryerjen e veprës ka përfituar dobi të konsiderueshme pasurore, dënohet me burgim nga një deri në pesë vjet. Përpyekja është e paligjshme dhe konfiskohen kopjet e veprave të mbrojtura me të drejtë autori dhe sendet e të drejtave të përafërta, si dhe mjetet e riprodhimit. Ndjekja penale për shkelje të së drejtës morale merret me propozim¹²⁹. Mbrojtja civile e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta realizohet sipas rregulloreve për procedurën kontestimore, për sigurimin e kërkesave, për marrëdhëniet e obligacioneve dhe këtë ligj. Mbrojtja kundërvajtëse e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta bëhet sipas rregulloreve për kundërvajtje dhe këtij ligji. Mbrojtja e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta përfshin mbrojtjen e masave teknologjike kundër cenimit të të drejtave. Rregulloret për masat doganore për mbrojtjen e të drejtave intelektuale zbatohen në procedurat pas kërkesës për masa të përkohshme, të përcaktuara me ligj, gjatë importit, eksportit ose riekportit të një vepre me të drejtë autori, objekt i një të drejte të afërt ose një kopje e saj.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Службен весник на Република Македонија, Кривичен законик, бр. 55/13. Neni 9 dhe 157;

Personi të cilit i është cenuar e drejta e përcaktuar me këtë ligj, kur ekziston dyshimi i justifikuar se do t'i cenohet e drejta dhe kur ekziston rreziku real për shkeljen e të drejtave, përveç nëse me këtë ligj përcaktohet ndryshe, ka të drejtë të ngrejë padi. për ¹³⁰:

1. mbrojtja e së drejtës dhe
2. masat e përkohshme dhe masat tjera, nëse me këtë ligj nuk është përcaktuar ndryshe.

Përveç autorit, si person konsiderohen edhe titullari i së drejtës, personi i autorizuar për të shfrytëzuar të drejtën dhe një organizatë (bartës të së drejtës). Procedura për kërkesat është urgjente.¹³¹

Veprimi sipas kërkesës për mbrojtjen e të drejtave -E drejta për mbrojtje nga neni 160 paragrafi (1) pika 1 e Ligjit për të drejtën e autorit dhe të drejtat e përafërta përmban këto kërkesa për:

1. ndërprerja e veprimit të lëndimit;
2. kompensimi i dëmit material;
3. kompensimi i dëmit jomaterial;
4. rritje e kompensimit;
5. përcaktimi i autorit;
6. kthimin e përfitimeve të fituara nga përdorimi i paautorizuar;
7. heqja nga qarkullimi i sendeve të cenimit të së drejtës dhe
8. publikimi i aktgjykimit të gjykatës.¹³²

¹³⁰ Службен весник на Република Македонија, Законот за авторско право и сродните права, Сл. весник на РМ бр. 115/10. Neni 160.

¹³¹ Vlado Buckovski, Goce Naumovski, SOME PARALLELS BETWEEN INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN ROMAN AND CONTEMPORARY LAW, IN PARTICULAR IN COPYRIGHT AND TRADE MARKS, IUS ROMANUM Bulgaria 2016, fq. 313-335;

¹³² Ibid.

Personi i përmendur në nenin 160 të këtij ligji mund të kërkojë nga i pandehuri pushimin e veprimit që cenon një të drejtë, si dhe ndalimin e një veprimi të tillë ose të ngjashëm në të ardhmen. Nëse dëmi material është shkaktuar nga shkelja e një të drejte nga ky ligj, personi i përmendur në nenin 160 të këtij ligji ka të drejtë të kërkojë kompensim për dëmin material të shkaktuar dhe për fitimet e humbura. Shpërblimi përcaktohet në masën që do të kishte paguar i pandehuri nëse do të kishte kërkuar përdorimin e ligjshëm të së drejtës (shpërblimi i zakonshëm), pra në masën e përcaktuar me tarifat përkatëse, pra me marrëveshje të përgjithshme. Aktet e shkeljes së të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta në një mënyrë të caktuar mund të parandalohen dhe kufizohen me masa teknologjike. Pra, në përputhje me nenin 163, do të konsiderohet se një person cenon ekskluzivisht një të drejtë të përcaktuar, kur ai e dinte ose mund ta dinte se po ndërmernte veprime antimbrotëse për të anashkaluar masat efektive teknologjike që i shërbejnë. për të mbrojtur atë të drejtë¹³³. Në rast të shkeljes së një të drejte morale dhe pavarësisht nga kompensimi i shtuar në mungesë të dëmit material, gjykata mund të vendosë që autorit t'i paguhet kompensim i drejtë në të holla për dhimbjen dhe vuajtjen emocionale të pësuar, si pasojë e shkeljes. të së drejtës morale, nëse konstaton se rrethanat e çështjes dhe, veçanërisht, shkalla e dëmtimit dhe kohëzgjatja e tij e kanë shkaktuar atë. Nëse një e drejtë e përcaktuar me këtë ligj cenohet me dashje ose nga pakujdesia e rëndë, personi i përmendur në nenin 160 të këtij ligji mund të kërkojë pagesën e kompensimit të rënë dakord ose zakonor për atë lloj përdorimi, deri në 200%, pavarësisht nëse ka pësuar dëme pasurore si pasojë e shkeljes (dënim civil).¹³⁴ Me rastin e vendosjes për kërkesën për pagesën e dëmshpërblimit dhe matjen e shumës së tij, gjykata do të marrë parasysh të gjitha rrethanat e çështjes, veçanërisht shkallën e fajësisë së të pandehurit.

¹³³ д-р Јадранка Д. Анастасовска, д-р Ненад Гавриловиќ и д-р Неда Здравева, Прирачник - Авторско право и сродни права за електронски медиуми, 2014 година, 51 стр.

¹³⁴ Ibid.

4.2. Mbrojtja juridike e të drejtës së autorit në legjislacionin e Shqipërisë

Krahas hyrjes në fuqi të Kushtetutës së vitit 1998 në nenin 58 të Kushtetutës, është përcaktuar edhe e drejta për krijimin e autorësisë së një akti, si dhe mbrojtja e kësaj të drejte është sanksionuar si vepër penale ¹³⁵por konkretisht trajtohet edhe në Kodin Civil të vitit 1994 ¹³⁶ ku u konstatua se e drejta e autorit mbrohej dhe të sanksionuara në pjesën e shkaktimit të dëmit jopasuror, përkatësisht të drejtat e garantuara nga ky Kod dhe ende në fuqi janë e drejta për emrin, personalitetin dhe veprën e një personi, si dhe publikimet mashtruese të bëra nga subjektet që ushtrojnë veprimtarinë e tyre në sektori i botimeve. Por duhet theksuar se ligji aktual që hyri në fuqi në 2016 është një ligj që pasqyron më së miri praktikën, çështja aktuale e të drejtave të autorit pasqyron gjithashtu të gjithë aktet e BE-së si direktiva që kanë trajtuar aspekte të ndryshme të mbrojtjes së të drejtës së autorit në BE, një praktikë e cila i paraprin çdo situatë që nuk parashikonte rregullim në ligjin e mëparshëm, madje edhe zgjerimin e kompetencave të institucioneve që kanë për detyrë ligjore të garantojnë dhe mbrojnë të drejtën e autorit. Mbrojtja e të drejtës së autorit si një fushë e të drejtës e cila për një kohë të gjatë nuk ka gjetur mbrojtje de facto nga ligji dhe institucionet administrative dhe më pas nga drejtësia, ka krijuar kushte të abuzimit flagrant të të drejtës së autorit dhe ky abuzim në sistemin online është edhe më i përhapur. Arsyeja pse ligji në pasqyrimin e realitetit dhe fakteve por edhe të direktivave që rregullojnë më së miri të drejtën e autorit, ka parashikuar jo vetëm të drejtat por edhe institucionet përgjegjëse për mbrojtjen e këtyre të drejtave, si dhe zbatimin e sanksioneve në rast të shkeljen e këtyre të drejtave. Ligji parashikon që institucioni administrativ përgjegjës për mbrojtjen e të drejtës së autorit në një sërë institucioneve administrative, ka krijuar më parë strukturën e administrimit të të drejtës së autorit siç parashikohet në ligj që këto të drejta mund të administrohen individualisht ose nëpërmjet agjencive të administrimit kolektiv, të cilat sipas ligjit kanë kompetencën për të mbrojtur në rast

¹³⁵ KODI PENAL I REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË, LIGJ, Nr. 7895, datë 27.1.1995 neni 148 dhe 149;

¹³⁶ KODI CIVIL I REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË, LIGJI Nr. 7850, dt 29.7.1994, neni 635 dhe 640;

të shkeljes së të drejtës së autorit si dhe shpërndarjen e shpërblimeve për përfituesit duhet theksuar se Agjencia administron të drejtat e autorit sipas një kontrate të nënshkruar me autorin në bazë të së cilës mbron dhe shpërblen të drejtat e autorit.¹³⁷ Ligji parashikon se detyra kryesore e Agjencive të Administrimit Kolektive është mbledhja e të ardhurave për shfrytëzimin e veprave dhe shpërndarja e tyre të mbajtësit e të drejtës së autorit dhe të drejtave të tjera të ngjashme, të cilat kanë marrë licencë nga ministria përgjegjëse për të drejtën e autorit pas propozimit të Drejtorisë së Autorit, gjithashtu ligji ka parashikuar që këto Agjenci mund të ushtrojnë veprimtarinë e tyre në bazë të licencimit nga Ministria përgjegjëse në bazë të propozimit të Drejtorisë së të Drejtave të Autorit (DA) vlefshmëria e së cilës është tre vjet me të drejtë rinovimi edhe kjo strukturë. është një strukturë superiore në raport me Agjencitë e Administratës Kolektive, në lidhje me zbatimin e detyrave dhe përgjegjësi ligjore¹³⁸. Ligji ka përcaktuar dy kushte mbi bazën e të cilave mund të lëshohet licenca nga Ministria përgjegjëse, në mungesë të të cilave kjo nuk mund të miratohet konkretisht: a) ka marrë pëlqimin për administrimin e të drejtave nga shumica e titullarëve të të drejtave të kësaj kategorie, të cilët kanë dhënë kompetencat e tyre të përfaqësimit për administrimin e të drejtave të tyre; b) ka numrin më të madh të kontratave të lidhura me agjenci reciproke të huaja, në përputhje me kriteret profesionale të përmendura në ligj; Ndërkohë, ligji ka përcaktuar se tarifat e shpërblimit përcaktohen ndërmjet Agjencive të Administrimit Kolektive dhe përfaqësuesve të shoqatës së përdoruesve ose, nëse kjo nuk është e mundur, me vendim të Këshillit Kombëtar të së Drejtës së Autorit, tarifat që caktohen në marrëveshje me palët. ndaj të cilave nëse ka pretendime ligji ka përcaktuar fillimisht mënyrën administrative dhe më pas atë gjyqësore, vendimi i Këshillit Kombëtar të së Drejtës së Autorit, në fund përcakton tarifat që duhet të zbatohen në lidhje me të drejtën e autorit.¹³⁹ Një tjetër hallkë sigurie për mbrojtjen dhe garantimin e të drejtës së autorit është Këshilli Kombëtar për të Drejtat e Autorit, një strukturë e ngritur nga Ministria përgjegjëse për mbrojtjen e të drejtave

¹³⁷ REPUBLIKA E SHQIPËRISË KUVENDI, LIGJ Nr. 35/2016 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E TJERA TË LIDHURA ME TO neni 3;

¹³⁸ REPUBLIKA E SHQIPËRISË KËSHILLI I MINISTRAVE, STRATEGJIA KOMBËTARE E PRONËSISË INTELEKTUALE 2016 – 2020, Tiranë, 2016,

¹³⁹ Enejda Osmanaj, Copyright Protection in Albania – A Brief Historical Overview, European Journal of Social Sciences Education and Research, January-April 2015 Volume 2, Issue 1, fq.8-16;

të autorit me kompetenca të përcaktuara në ligj si: a) miraton metodologjinë dhe masën e tarifave të shpërblimit; b) vendos për çdo pretendim të palëve për zgjidhjen e marrëveshjes dhe kontrollon nëse marrëveshja është në përputhje me dispozitat e këtij ligji; c) përcakton kriteret dhe procedurat për përzgjedhjen e krijimtarisë me vlerë kombëtare, sipas përcaktimeve të këtij ligji; ç) parashikon procedurat e arbitrazhit¹⁴⁰ Ligji parashikon gjithashtu një strukturë ndërmjetësimi si dhe Arbitrazh për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve apo pretendimeve të autorëve, para shterimit të rrugës gjyqësore të zgjidhjes së konfliktit, në përputhje me parimin procedural administrativ, ku të zgjidhet shpejt dhe me kosto më të ulët. Kodi i Procedurave Administrative, konflikti parashikon shterjen e parë të rrugës administrative dhe më pas asaj gjyqësore.

Ligji parashikon gjithashtu një sërë masash administrative si gjoba ndaj subjekteve që kryejnë edhe shkelje të ligjit të së drejtës së autorit të cilat vendosen në mënyrë proporcionale në raport me shkeljen e kryer nga çdo civilitet. Ligji ka parashikuar edhe të drejtën e autorit për dëmshpërblim/shpërblim në rast të shkeljes së këtyre të drejtave të sanksionuara me ligj, duke i garantuar autorit kundër çdo forme abuzimi me të drejtën dhe veprën e tij, kjo për një periudhë mbrojtjeje për të drejtat ekonomike është gjatë gjithë jetës. e autorit plus 70 vjet pas vdekjes. Ky afat u caktua në përputhje me Direktivën e Këshillit 93/98 të datës 29 tetor 1993 që harmonizon afatin për mbrojtjen e të drejtës së autorit dhe të drejtave të tjera të lidhura në Bashkimin Evropian (BE).¹⁴¹ Afati 70-vjeçar u zgjodh si afati më i gjatë i mbrojtjes në fuqi në Gjermani në atë kohë, për të mos u privuar autorët e mbrojtjes sipas ligjit gjerman nga të drejtat e tyre të parashikuara në ligjin e mëparshëm gjerman, i cili gjithashtu u shfuqizua. Por duhet theksuar se zbatimi de facto i këtyre të drejtave tregon se institucionet kanë shumë punë për të bërë në respektimin e ligjit dhe mbrojtjen e këtyre të drejtave, kundër abuzimeve në një treg ku informaliteti dhe tendenca për përfitime të padrejta dhe në shkelje të ligji përbëjnë mënyrën dhe zakonin e të vepruarit.

¹⁴⁰ REPUBLIKA E SHQIPËRISË KUVENDI, LIGJ Nr. 35/2016 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E TJERA TË LIDHURA ME TO;

¹⁴¹ Mariana Semini , E drejta e autorit në Shqipëri, Botuar në Tiranë nga "Skanderbeg books", në vitin 2009, fq 157.

4.3. Konventa e Bernës për mbrojtjen e veprave artistike dhe letrare

Konventa e Bernës për Mbrojtjen e Veprave Letrare dhe Artistike përfaqëson përpjekjet e para serioze për të rregulluar ndërkombëtarisht të drejtat e pronësisë në fushën e artit dhe letërsisë në shekullin e 19-të. Vendet në të cilat zbatohet kjo konventë formojnë një Union për mbrojtjen e të drejtave të autorëve për veprat e tyre letrare dhe artistike.¹⁴² Konventa e Bernës për mbrojtjen e veprave letrare dhe artistike u amendua për herë të parë në Paris më 4 maj 1896, e ndryshuar në Berlin më 13 nëntor 1908, i ndryshuar në Bernë më 20 mars 1914, i ndryshuar në Romë më 2 qershor 1928 dhe në Bruksel më 26 qershor 1948, në Stokholm më 14 korrik 1967 dhe në Paris më 24 korrik 1971, i ndryshuar më 28 shtator 1979. Ky rishikim i konventës është rezultat i zhvillimit të së drejtës së autorit dhe krijimit të veprave të reja të autorit, mbrojtjes së tyre, krijimit të mediave të reja për shfrytëzimin e tyre dhe përmirësimit të mbrojtjes së të drejtës së autorit. Numri i vendeve anëtare që kanë nënshkruar sot Konventën e Bernës është përafërsisht i barabartë me numrin e vendeve anëtare të Konventës Universale (rreth 150 vende), kështu që lirisht mund të pyesim pse ekzistojnë dy konventa, nëse janë identike në strukturë.¹⁴³ Megjithatë, arsyeja për këtë është shumë e justifikuar kur analizohen dispozitat e tyre; është e qartë se mes tyre ka dallime dhe kontraste thelbësore dhe të thella. Qëllimet e tyre ishin të ndryshme që në fillim. Kjo konventë nuk përcakton një të drejtë autori uniforme për të gjitha vendet anëtare, kështu që legjislacioni kombëtar është ende i vlefshëm. Kjo konventë vendos një parim të caktuar përgjithësisht të pranuar që siguron njohjen e disa të drejtave të autorëve të huaj në vendet ku përdoren veprat e tyre me të drejtë autori.¹⁴⁴ Parimi bazë i prezantuar nga Konventa është parimi i asimilimit të anëtarëve të Konventës së Bernës

¹⁴² Jane Ginsburg, Conundra of the Berne Convention Concept of the Country of Origin, Columbia Public Law Research Paper, 2021, fq. 14-684

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Brad Swenson, Intellectual Property Protection through the Berne Convention: A Matter of Economic Survival for the Post-Soviet New Commonwealth of Independent States, Denver Journal of International Law & Policy, May 2020, fq.77.

me shtetasit vendas.¹⁴⁵ Kjo do të thotë se veprat e autorëve të huaj të botuara në shtetet anëtare të Unionit kanë të njëjtën mbrojtje si veprat e shtetasve vendas¹⁴⁶. E veçanta e kësaj konvente është se ajo nuk kërkon reciprocitet, kështu që një vepër mund të gëzojë mbrojtje më të madhe dhe më të gjerë në një vend të huaj sesa në vendin e origjinës. Sipas kësaj konvente, një vepër konsiderohet e botuar njëkohësisht në disa vende nëse është botuar në dy ose më shumë vende brenda tridhjetë ditëve nga dita e botimit të parë të veprës.¹⁴⁷ Një parim tjetër i rëndësishëm i kësaj konvente është mungesa e formaliteti në lidhje me autorin dhe veprën pavarësisht se ky formalitet parashikohet nga legjislacioni i vendit në të cilin kërkohet mbrojtja. Parimi i mbrojtjes pa formalitete sipas Konventës së Bernës u siguron autorëve mbrojtje pa përmbushjen e asnjë formaliteti.¹⁴⁸ Parimi i tretë nënkupton të drejtat minimale të garantuara nga Konventa. Kjo do të thotë se disa të drejta rrjedhin nga dispozitat e Konventës pavarësisht nga legjislacioni kombëtar dhe zgjidhjet e tyre.¹⁴⁹ Ky parim në fakt nënkupton se shtetet anëtare janë të detyruara të harmonizojnë legjislacionin e tyre me dispozitat e Konventës. Të drejtat minimale të parashikuara nga kjo konventë janë: e drejta e monopolizimit të autorit për të shfrytëzuar veprën e tij gjatë gjithë kohëzgjatjes së mbrojtjes së të drejtës së autorit, e drejta për mbrojtjen e të drejtave morale dhe pronësore dhe për mbrojtjen e të drejtave morale për të paktën për sa kohë që rregulloret kombëtare parashikojnë kohëzgjatjen e të drejtave pronësore.¹⁵⁰ Të gjithë nënshkruesit si të drejta ekskluzive duhet të njohin të drejtën për të përkthyer, të drejtën për të shfaqur dhe performuar, të drejtën për të transmetuar, të drejtën për të riprodhuar, të drejtën për të regjistruar dhe përdorur punët të regjistruarat dhe të drejtën për të përpunuar dhe riprodhuar veprën. Afati i përgjithshëm i mbrojtjes i parashikuar nga Konventa është jeta e autorit dhe 50 vjet pas vdekjes së tij. Gëzimi i të drejtës së autorit varet nga kombësia e autorit, që do të thotë nëse vendi i tij i origjinës është anëtar i Unionit, si dhe nga kushti fillestar që vepra të botohet për herë të parë. Në rastin e

¹⁴⁵ Ibid

¹⁴⁶ Ibid

¹⁴⁷ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, neni 3.

¹⁴⁸ Ibid...neni 8,19,20,

¹⁴⁹ Ibid

¹⁵⁰ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, neni 2 dhe 25.

veprave të pabotuara, fakti vendimtar për ekzistencën e mbrojtjes konvencionale është shtetësia.

Konventa mbështetet në sistemin e së drejtës kontinentale të vendeve evropiane. Mbrojtja e së drejtës së autorit në këto vende është mjaft e zhvilluar, gjë që çoi në reagimin e vendeve më pak të zhvilluara për të aderuar në këtë konventë.¹⁵¹ Unioni ka një Asamble, si organ i përbërë nga të gjitha vendet anëtare të Unionit. Qeveria e çdo vendi përfaqësohet nga një delegat, i cili mund të ketë ndihmën e një deputeti, një këshilltari ose një eksperti. Qeveria që ka emëruar delegacionin përballon shpenzimet e delegacionit të saj.¹⁵² Kuvendi diskuton të gjitha çështjet e rëndësishme të rregulluara nga kjo konventë, si dhe çështjet që kanë të bëjnë me mirëmbajtjen dhe zhvillimin e Unionit. Çdo deputet i Kuvendit ka të drejtën e një vote. Vendimet merren me kuorum të përbërë nga gjysma e vendeve anëtare të Asamblesë. Vendimet e votuara në këtë mënyrë i jepen nga Kuvendi Byrosë Ndërkombëtare për Pronësi Intelektuale, e cila parashikohet në Konventën për Themelimin e Organizatës Botërore të Pronësisë Intelektuale. Kjo Byro Ndërkombëtare ua komunikon vendimet vendeve anëtare të Asamblesë që nuk ishin të pranishme. Vendet kanë një afat prej tre muajsh nga dita e shpalljes për të deklaruar me shkrim për votën e tyre për vendimet e sipërpërmendura të Asamblesë (kur votojnë në këtë mënyrë, vendet mund të abstenojnë edhe). Vetëm atëherë vendimet e sipërpërmendura bëhen të detyrueshme, natyrisht vetëm nëse numri i vendeve që votojnë në këtë mënyrë është të paktën afër numrit të vendeve që kanë munguar në Kuvend. Kuvendi mbledhet një herë në tre vjet në seancë të rregullt. Ai zgjidhet nga Bordi Ekzekutiv nga radhët e vendeve anëtare. Numri i anëtarëve të Bordit Ekzekutiv është i barabartë me një të katërtën e numrit të vendeve anëtare të Asamblesë. Gjatë zgjedhjes së vendeve anëtare në Bordin Ekzekutiv, Asambleja merr parasysh edhe shpërndarjen e drejtë gjeografike të vendeve.¹⁵³ Anëtarët e bordit ekzekutiv i kryejnë detyrat e tyre duke filluar nga momenti i përfundimit të Kuvendit në të cilin janë zgjedhur deri në seancën e radhës të rregullt të Kuvendit. Bordi Ekzekutiv ka funksionin e

¹⁵¹ San Ricketson, Jane C. Ginsburg, *International Copyright and Neighbouring Rights; The Berne Convention and Beyond* Oxford University Press, 2006. f. 122

¹⁵² Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, neni 22 dhe 25;

¹⁵³ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, neni 6.

përgatitjes së projekt-rendit të ditës së Kuvendit, i paraqet Kuvendit një projektpropozim në lidhje me projektprogramin dhe buxhetin trevjeçar të Unionit dhe ndërmerr të gjitha masat me qëllim të zbatimit adekuat të vendimeve dhe masave të Kuvendit. Bordi ekzekutiv ka rregulloren e procedurës, mblidhet një herë në vit dhe çdo vend anëtar ka të drejtën e një vote. Detyrat administrative të Unionit kryhen nga Byroja Ndërkombëtare. Ai siguron sekretariatit e Unionit, mbledh dhe publikon informacione në lidhje me mbrojtjen e të drejtës së autorit. Çdo tekst i një ligji të ri të miratuar nga vendet anëtare duhet t'i komunikohet Byrosë Ndërkombëtare sa më shpejt të jetë e mundur, si dhe të gjitha tekstet zyrtare që lidhen me mbrojtjen e të drejtës së autorit. Byroja Ndërkombëtare ofron shërbime që synojnë lehtësimin e zbatimit të së drejtës së autorit, përgatitjen e konferencave për rishikimin e dispozitave të Konventës dhe të gjitha detyrat e tjera që i janë caktuar.

4.4. Konventa Universale për të drejtën e autorit

Dokumenti më i përgjithshëm në fushën e mbrojtjes së pronësisë intelektuale është sigurisht Konventa Universale e të Drejtave të Autorit. Për të nxjerrë konkluzionet e përgjithshme të nevojshme në vlerësimin përfundimtar të rregullores, normave dhe institucioneve, ne do ta konsiderojmë këtë konventë si një marrëveshje të rëndësishme shumëpalëshe të pronësisë intelektuale dhe kulturore. Ndryshe nga Konventa e Bernës, Konventa Universale nis nga një ideologji krejtësisht e ndryshme, mund të themi. Ajo ideologji bazohet në lidhjen e të gjitha vendeve të botës dhe pajtimin e pikëpamjeve të tyre për të kuptuarit e të drejtës së autorit. Ky qëndrim i Konventës Universale udhëhiqej nga ideja apo dëshira për të krijuar një sistem gjithëpërfshirës të mbrojtjes së të drejtave të autorëve në nivel të përgjithshëm botëror, pavarësisht nga niveli i zhvillimit të vendeve. Gjithsesi, parësia iu dha Konventës së Bernës në nivel botëror, duke ruajtur kështu primatin e saj në një farë mënyre. Kjo është e kuptueshme nga njëra anë, kur dihet se është bërë përpjekje për të ruajtur aktin më të vjetër dhe më të plotë ndërkombëtar për mbrojtjen e të drejtës së autorit. Në të njëjtën kohë, ajo dëshironte të ruante si ekuilibrin ashtu edhe bashkëjetesën e tyre. Prandaj rregulli bazë nga kjo marrëdhënie,

e cila u konsiderua mjaft e rëndësishme: Konventa Universale nuk shfuqizon sistemet aktuale të mbrojtjes së të drejtës së autorit, por përkundrazi i plotëson ato, në mënyrë që në fakt ruan një gjendje bashkëjetese midis të gjitha konventave për të drejtën e autorit. Prandaj, puna për krijimin e një dokumenti të tillë ishte e vështirë dhe kërkuese. Nuk ishte aspak e lehtë të dilte me një akt që do të zbuste dhe do të afronte kontraste aq të theksuara midis dy sistemeve siç u shprehën midis sistemeve evropiane dhe amerikane të mbrojtjes së të drejtës së autorit.¹⁵⁴ Nisma për miratimin e kësaj konvente erdhi nga UNESCO¹⁵⁵. Synimi i iniciativës ishte nga njëra anë eliminimi i mangësive të Konventës së Bernës që shiheshin në praktikë dhe nga ana tjetër bashkimi i të gjitha vendeve në një bashkim. Vendet që konsideroheshin se u jepej përparësia brenda unionit janë anëtarë të Unionit Panamerikan dhe vendet në zhvillim. Natyrisht, është llogaritur edhe fakti që në këtë bashkim do t'i bashkohen shumë vende të mëdha për nga numri i autorëve, por edhe për nga potenciali i tyre kulturor dhe që nuk janë nënshkruese të Konventës së Bernës. Pse këto vende (SHBA, Kina...) nuk aderuan në Konventën e Bernës në atë kohë është shumë e qartë. Legjislacioni i tyre ishte në kundërshtim me parimet e Konventës së Bernës dhe bashkimi me të do të nënkuptonte një reformë gjithëpërfshirëse të legjislacionit të tyre kombëtar, dhe kjo ishte veçanërisht rasti me vendet e sistemit anglo-sakson. Duke pasur parasysh qëllimin e miratimit të Konventës, na është e qartë pse përmbajtja e ligjit është më e butë në krahasim me Konventën e Bernës, por sistemi i mbrojtjes së të drejtave është paralel me Konventën e Bernës. Ekzistojnë dy parime themelore të kësaj konvente. Është parimi i asimilimit dhe të drejtave minimale. Veprat e botuara të autorëve nga territori i shteteve anëtare gëzojnë mbrojtjen e plotë në të gjitha shtetet anëtare që u jepet autorëve vendas. Kjo vlen edhe për veprat që botohen për herë të parë në territorin e një prej vendeve anëtare të Konventës. Teksti i kësaj konvente jep një përkufizim kyç të termit "publikim i veprës". Ky term nënkupton riprodhimin në formë materiale, dhe vënien në dispozicion të publikut të kopjeve të veprës, duke i dhënë mundësinë që ta lexojnë veprën ose ta njohin vizualisht. Nën ndikimin e legjislacionit amerikan (i cili i jep përparësi interesave pronësore), bëhet kompromisi dhe përjashtohet mbrojtja e të drejtave morale të autorit. Kjo do të thotë se autori që cakton

¹⁵⁴ Universal Copyright Convention. Signed at Geneva, on 6 September 1952, [trt_unesco1.pdf \(wipo.int\)](http://trt.unesco1.pdf(wipo.int))

¹⁵⁵ Ibid.

veprën për shfrytëzim humbet të drejtën e kontrollit mbi përdorimin e veprës së tij. Çështja e formalitetit zgjidhet me të drejtat minimale, si dhe të drejtat e përkthimit dhe kushtet e mbrojtjes. Kjo Konventë krijoi Komitetin Ndërkombëtar si organ të Konventës, i cili ka për detyrë të studiojë problemet që lidhen me zbatimin dhe efektin e Konventës Botërore (Universale), të përgatisë rishikimet periodike të kësaj Konvente, si dhe të studiojë çdo problem tjetër. lidhur me mbrojtjen nderkombetare te te drejtave te autorit, te drejtat ne bashkepunim me institucione te ndryshme nderkombetare te interesuara, vecanerisht me Organizaten e Kombeve te Bashkuara per Arsimin, Shkencen dhe Kulturen, Bashkimin Nderkombetar per Mbrojtjen e Veprave Letrare dhe Artistike dhe Organizaten e Shteteve Amerikane, per te informuar shtetet anëtare të Konventës Botërore (Universale) për punën e saj. Komiteti përbëhet nga përfaqësues të tetëmbëdhjetë vendeve kontraktuese (anëtare) të kësaj konvente. Ai caktohet duke ruajtur një ekuilibër ligjor midis interesave kombëtare bazuar në vendndodhjen gjeografike të popullsisë, pastaj në nivelin e zhvillimit si dhe në gjuhë. Në mbledhjet e Komitetit mund të marrin pjesë Drejtori i Përgjithshëm i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë, Drejtori i Përgjithshëm i Organizatës Botërore të Pronësisë Intelktuale dhe Sekretari i Përgjithshëm i Organizatës së Shteteve Amerikane, si dhe përfaqësuesit e tyre me një “zë këshillues”. Sipas nenit XII të Statutit, "Komiteti Ndërqeveritar do të thërrasë konferenca për shqyrtimin e traktateve - konventave sa herë që e sheh të nevojshme, ose nëse të paktën dhjetë shtete anëtare të kësaj konvente kërkojnë thirrjen."¹⁵⁶ Në momentin e depozitimit të instrumentit të ratifikimit ose më vonë, çdo shtet anëtar mund të deklarojë nëpërmjet një deklarate drejtuar Drejtorit të Përgjithshëm se kjo konventë mund të zbatohet në të gjithë ose një pjesë të vendit, pra territorin, punët e jashtme të të cilit ajo siguron. Kjo konventë parashikon që, në rastin e mosmarrëveshjeve ndërkombëtare, çdo mosmarrëveshje në lidhje me interpretimin e dispozitave të kësaj konvente, e cila nuk mund të zgjidhet me marrëveshje, do t'i paraqitet Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë për gjykim, me shtetet në kontest gjithashtu në gjendje për të hyrë në një zgjidhje tjetër.për të zgjidhur mosmarrëveshjen. Kjo konventë ka disa shtesa të rëndësishme, por më e rëndësishmja u bë më

¹⁵⁶ INTERNATIONAL Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations art XII.

24 korrik 1971 në Paris dhe i referohet mbrojtjes së disa personave pa shtetësi dhe refugjatëve. Me këtë ndryshim personat që kanë vendbanim të përhershëm në një nga shtetet kontraktuese barazohen me shtetasit e këtij shteti kontraktues për efekt të zbatimit të Konventës së vitit 1971.

4.5. Marrëveshja e Organizatës Botërore për Pronësi Intelektuale për të drejtat e autorit

TRIPS¹⁵⁷ është një marrëveshje ndërkombëtare shumëpalëshe me karakter universal, e cila rregullon të gjithë fushën e mbrojtjes së pronësisë intelektuale, duke përfshirë të drejtat e autorit dhe të drejtat e lidhura me të.¹⁵⁸ Kjo marrëveshje shumëpalëshe përshkon parimin se mbrojtja dhe zbatimi i pronësisë intelektuale duhet të kontribuojë në përmirësimin inovacioneve teknologjike, zgjerimin dhe transferimin e teknologjisë për përfitim reciprok si të krijuesve ashtu edhe të përdoruesve të njohurive teknologjike, në një mënyrë që inkurajon përfitimin ekonomik dhe social, duke mundësuar njëkohësisht balancimin e të drejtave dhe detyrimeve. Ky dokument ka specifika të shumta dhe më e madhja ndër to është se është krijuar si rezultat i përpjekjeve për eliminimin e pengesave (të ashtuquajturat barriera jotarifore) në tregtinë ndërkombëtare (në qarkullimin e mallrave dhe shërbimeve), të cilat janë pasojë nga njëra anë, të mangësive në sistemin e normave të përcaktuara ndërkombëtarisht për mbrojtjen e pronësisë intelektuale, për shkak të të cilave, në disa aspekte, nuk ekzistojnë standarde të përshtatshme dhe efektive të mbrojtjes, dhe nga ana tjetër, mungesa e standardeve të duhura dhe mbrojtje efektive në disa legjislacione kombëtare.¹⁵⁹

Rëndësia e kësaj marrëveshjeje qëndron edhe në faktin se ajo prezanton rregulla të reja të zbatueshme drejtpërdrejt në shtetet anëtare (për shembull, përcakton që idetë, metodat, procedurat e punës nuk mbrohen si vepra me të drejtë autori).¹⁶⁰ Në të kundërt, programet

¹⁵⁷ World Trade Organization (WTO) , TRIPS, [WTO | intellectual property - overview of TRIPS Agreement](#)

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid

¹⁶⁰ Mira Burri, Commentary of Article 12 TRIPS, Forthcoming in Max Planck Commentaries on World Trade Law, Vol. 7 WTO – Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, ed. by Christian Riffel, 2021, fq.5.

kompjuterike mbrohen si të mbrojtura nga e drejta e autorit veprat, por edhe që shtetet anëtare duhet të parashikojnë të drejtën e autorit për të dhënë me qira programe kompjuterike nëpërmjet legjislacionit kombëtar¹⁶¹). Kohëzgjatja e mbrojtjes nuk mund të jetë më e shkurtër se 50 vjet, nga botimi i parë i veprës së autorit (përveç veprave fotografike dhe veprave të artit të aplikuar). Kufizimi i të drejtës së autorit nga kjo marrëveshje parashikohet edhe në rast të rrezikimit të legjitimitetit të interesave të autorit. Padyshim, rëndësia më e madhe e kësaj marrëveshjeje është se ajo merr në konsideratë pozitën e vendeve të pazhvilluara si dhe gjendjen e vështirë ekonomike në të cilën ndodhen, ndaj u shpresua që kjo marrëveshje të lehtësonte përparimin ekonomik më të lehtë dhe më të shpejtë duke futur lehtësira të ndryshme dhe përfitimet në kuadër të tregtisë botërore për të drejtat intelektuale.¹⁶²

Zhvillimi i ri social, kulturor dhe ekonomik i vendeve ka sjellë ndryshime të thella në qarkullimin dhe përdorimin e veprave letrare. Nevoja për të vendosur rregulla të reja moderne dhe për të përmirësuar disa interpretime ekzistuese për t'iu përgjigjur pyetjeve të vendosura nga ky zhvillim ndikoi në krijimin e Organizatës Botërore të Pronësisë Intelektuale WIPO¹⁶³ më 14 korrik 1969 në Stokholm. Konventa hyri në fuqi më 26 prill 1970.¹⁶⁴ Rrënjët e WIPO-së mund të shihen në 1883 dhe 1886, kur filluan proceset e miratimit të Konventave të Parisit dhe Bernës për të drejtat e pronësisë intelektuale. Progresi i çdo shoqërie, pra anëtarëve të WIPO-së, është i lidhur me elementin e krijimtarisë dhe këtu ka një rëndësi të veçantë nxitja dhe stimulimi i potencialit njerëzor për krijim. Harmonizimi i Konventës së Bernës nëpërmjet WIPO si sponsor i asaj pune rezultoi në një konferencë diplomatike dhe miratimin e Traktatit të WIPO për të drejtat e autorit në dhjetor 1996.¹⁶⁵ Duhet të theksojmë se ka arsye të justifikuara pse WIPO nuk vazhdoi me rishikimin e Konventës së Bernës, por zgjodhi për këtë lloj traktati. Kujtojmë se tre vjet para lidhjes së kësaj kontrate është miratuar Marrëveshja për Aspektet Tregtare të të Drejtave të Pronësisë Intelektuale (TRIPS). Përkundrazi i befasuar nga ky zhvillim dhe i etur për

¹⁶¹ WIPO Copyright Treaty, 20 December 1996, UNTS 2186 (2002), 121.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ G Dinwoodie - Case W. Res. L. Rev. The WIPO Copyright Treaty: A Transition to the Future of International Copyright Lawmaking, 2006 – HeinOnline fq 57

¹⁶⁵ Ibid.

ta sjellë këtë çështje nën kujdesin e saj, WIPO miratoi Traktatin e së Drejtës së Autorit (UAP) si përgjigje. Hapi thelbësor përpara i Marrëveshjes së të Drejtës së Autorit në lidhje me TRIPS bëhet nga dispozita e nenit 8 të kësaj marrëveshjeje, e cila nënkupton se "e drejta ekskluzive e autorit për të transmetuar veprën shtrihet edhe në rastet kur vepra përdoret në një në mënyrë që teknikisht të jetë e mundur që një individ ta aksesojë atë nga vendi dhe koha që ai zgjedh vetë." Me këtë, e drejta e autorit përfundimisht iu përgjigj shfrytëzimit të veprave të autorit përmes komunikimit interaktiv. Anëtarët kontraktues formojnë Kuvendin. Asambleja përbëhet nga një delegat nga çdo vend anëtar i cili mund të ndihmohet nga deputetë ose delegatë të tjerë. Shpenzimet e delegatëve përballohen nga shteti anëtar. Në marrëveshje me praktikën e vendosur të Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, vendet në zhvillim ose vendet në tranzicion mund të marrin gjithashtu ndihmë financiare. Kuvendi shqyrton çështjet që kanë të bëjnë me mbajtjen dhe zhvillimin e kësaj marrëveshjeje, zbatimin dhe funksionalitetin e saj, pranon në anëtarësim organizatat ndërkombëtare, vendos për thirrjen e konferencave ndërkombëtare, çdo palë-shtet kontraktues ka një votë dhe mund të votojë vetëm në emër të tij. Asambleja mbledhet për një seancë të rregullt një herë në dy vjet dhe thirret nga Drejtori i Përgjithshëm i WIPO-së dhe vendos rregullat e veta të sjelljes, duke përfshirë thirrjen e seancave të jashtëzakonshme dhe rregullat në lidhje me kuorumin. Asambleja e shteteve anëtare të WIPO-së në dhjetor 2013 (dokumenti A/52/6) votoi buxhetin total të kësaj organizate për vitin e ardhshëm në shumën prej 674 milionë franga zvicerane. Në kuadrin e Organizatës Botërore të Pronësisë Intelektuale (SOIS), janë lidhur një sërë marrëveshjesh ndërkombëtare, më e rëndësishmja prej të cilave është Traktati për të Drejtën e Autorit të vitit 1996. Në kuadër të BE-së, në vitin 2004, u miratua Direktiva për mbrojtjen e të drejtave të pronësisë intelektuale 2004/2048 (u miratua nga Parlamenti Evropian dhe Këshilli Evropian). Në SHBA janë miratuar disa rregulla ligjore në lidhje me mbrojtjen e pronësisë intelektuale, por propozimet e Ligjit për Parandalimin e Piraterisë në internet (SOPA) dhe Aktit për Parandalimin e Kërcënimeve në internet ndaj Kreativitetit Ekonomik dhe Vjedhjes së Pronësisë Intelektuale (PIPA) e përgatitur në gjysmën e dytë të vitit 2011 tërhoqi vëmendje të veçantë.¹⁶⁶ Këto akte synonin të

¹⁶⁶ Julie S. Sheinblatt, The WIPO Copyright Treaty, Annual Review of Law and Technology (1998), Vol. 13, No. 1, fq. 535-550

vështirësonin shitjen dhe shpërndarjen e materialeve pirate të mbrojtura me të drejtën e autorit. Përgjigja e komunitetit të internetit ishte një sulm nga grupi i hakerëve Anonymous, në faqet e internetit të FBI-së, Departamentit të Drejtësisë të SHBA-së, faqet e internetit të industria e muzikës dhe filmit, si dhe fuqitë politike.¹⁶⁷ Në të gjithë Evropën dhe botën më 11 shkurt 2012, dhjetëra mijëra njerëz në qindra protesta shprehën kundërshtimin e tyre ndaj marrëveshjeve për mbrojtjen e pronësisë intelektuale. Pasojë e reagimit të komunitetit të internetit dhe publikut ishte zvarritja e votimit për SOPI dhe PIPA në Kongresin Amerikan dhe fillimi i procesit në Gjykatën Evropiane të Drejtësisë për përputhshmërinë e ACTA me ligjin e Bashkimit Evropian. Marrëveshja e tregtisë kundër falsifikimit, e njohur më mirë në publik si ACTA, është një nga një sërë marrëveshjesh ndërkombëtare shumëpalëshe që synojnë mbrojtjen e pronësisë intelektuale. Sigurisht që nuk është e vetmja marrëveshje ndërkombëtare e këtij lloji, sepse edhe më parë ka pasur të tjera, por kjo marrëveshje shumëpalëshe shkaktoi një reagim jashtëzakonisht të ashpër nga opinioni publik në shumë vende, përfshirë edhe tonin. Marrëveshja e tregtisë kundër falsifikimit (ACTA) është nënshkruar më 1 tetor 2011 në Tokio nga SHBA, Japonia, Kanadaja, Maroku, Zelanda e Re, Singapori dhe Koreja e Jugut, dhe në fillim të vitit 2012 në këtë marrëveshje u bashkua edhe Bashkimi Evropian. Nga vendet anëtare të Bashkimit Evropian, 22 vende e kanë nënshkruar ACTA-në, ndërsa Gjermania, Holanda, Çekia, Polonia, Sllovakia dhe Sllovenia nuk e kanë nënshkruar për momentin. Në disa raste, ky frenim ishte rezultat i protestave masive, dhe në të tjera, rezultat i opinionit të ekspertëve të së drejtës së pronësisë intelektuale për dispozitat e ACTA-s që bien në kundërshtim me ligjin e BE-së dhe standardet evropiane për gëzimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Si pjesë e programeve të saj, organizata WIPO ka kryer një sërë misionesh faktmbledhëse në shumë vende të botës për të studiuar qasjet aktuale dhe mundësitë e ardhshme në mbrojtjen e të drejtave të pronësisë intelektuale dhe mbajtësve të njohurive dhe kulturës tradicionale.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Tabraz Ahmad, „Intellectual Property Protection of Bio-Cultural Property and Expression of Folclore international Lagal Regime,“ 2010.

Përfundimi

Gjatë shtjellimit të punimit do të vëmë në pah se e drejta e autorit është një e drejtë juridike civile absolute, me karakter *sui generis*, pra e një natyre të veçantë, që i takon titullarit të saj. Mbrojtja e saj përbën edhe një nga liritë dhe të drejtat themelore të individit. Për të drejtën e autorit janë miratuar ligje nacionale të shumta dhe janë krijuar mekanizma dhe institucione kompetente për mbrojtjen e kësaj të drejte.

E drejta e autorit hyn në grupin e të drejtave të pronësisë intelektuale, pasi që pronësia intelektuale ndahet në dy degë, 1) në pronësinë industriale dhe 2) të drejtën e autorit. E drejta e autorit është produkt i mendjes dhe shpirtit të individit dhe si e tillë i takon vetëm krijuesit të veprës së autorit.

Të drejtat e autorit janë ndër format më të vjetra të pronësisë intelektuale dhe përfshinë të drejtat mbi veprat e autorëve në lëminë e letërsisë, shkencës dhe artit. Nga të gjitha të drejtat e tjera që burojnë nga pronësia intelektuale, të drejtat e autorit janë ato që shkelen më së shumti dhe kontrabandimi i këtij lloji të pronësisë tashmë ka marrë formën e krimit të organizuar në një numër të madh vendesh. Me qëllim të luftimit të kësaj dukurie dhe krijimit të infrastrukturës ligjore për mbrojtjen e këtyre të drejtave, Kuvendi i Kosovës ka miratuar Ligjin për të Drejtat e Autorit dhe të drejtat e tjera të përafërta në vitin 2011.

Edhe pse Kosova nuk është anëtarë dhe nënshkruese e Konventave ndërkombëtare për pronësi intelektuale, ka miratuar legjislacionin i cili është në korrelacion të plotë me këto Konventa. Vlen të theksohet fakti se Ligji për të Drejtat e Autorit dhe të drejtat e tjera të përafërta është në përputhje me direktivat e BE-së për këtë lëmi.

E drejta e autorit përmban a) autorizimet ekskluzive personale për të mbrojtur pacenueshmërinë e veprës së autorit dhe personalitetin e autorit (të njohura si të drejtat morale të autorit); b) autorizimet ekskluzive ekonomike për të mbrojtur interesat ekonomike të autorit (të njohura si të drejtat pasurore të autorit) dhe c) autorizime të tjera të autorit (të njohura si të drejtat e tjera të autorit).

Në shumë raste, origjinaliteti është kushti i vetëm që vepra duhet të plotësojë për të qenë e mbrojtur me të drejta të autorit. Kjo nënkupton që vepra nuk mund të jete thjeshtë një kopje e ndonjë vepre tjetër, por duhet të përmbajë një shkallë të caktuar origjinaliteti dhe pune krijuese.

E drejta e autorit i takon autorit apo bashkautorëve me vetë faktin e krijimit të veprës. Për të gëzuar mbrojtjen e të drejtës së autorit nuk kërkohet plotësim paraprak i çfarëdo formaliteti administrativ.

Në Republikën e Kosovës e drejta e autorit mbrohet me akte kushtetuese dhe ligje. Prej ligjeve veçojmë Ligjin për të Drejtat e Autorit dhe të drejtat e tjera të përafërta, Ligjin për masat doganore për mbrojtjen e të drejtës së pronësisë intelektuale, Kodin Penal të Kosovës, Ligjin për Inspektoratin e Tregut, etj.

Bibliografia

- Albunesa, Uarda: “E drejta e autorit në legjislacionin shqiptarë dhe atë evropian – përqasja mes tyre”, Disertacion Doktorature, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Drejtësisë
- Aliu, Abdulla, E Drejta e Autorit, Prishtinë 2014
- Broglie, Gabriel De: Le droit d’auteur et l’internet, Rapport du groupe de travail de l’Académie des sciences morales et politiques, Paris, 2000.
- Çeku, Orhan M.: “E drejta doganore”, Kolegji “Pjetër Budi”, Prishtinë, 2014
- Dabovikj-Anastasovska, Jadranka, Valentin Pepeljugoski, Pravo na intelektualna sopstvenost, Akademik, Skopje, 2012
- Dega, F. Pronësia Intelektuale, Botimi i IV – i ripunuar, Morava, Tiranë, 2014
- Dega, Fatos, Pronësia intelektuale, Botim i IV – i ripunuar, Morava, Tiranë, 2014
- Dogana e Kosovës, Doracak Për Zbatimin e Legjislacionit në Fushën e së Drejtës së Pronësisë Intelektuale
- Gashi, Krenar: MSA-ja për të gjithë, Çfarë duhet të dini për marrëveshjen për stabilizim dhe asociim ndërmjet BE-së dhe Kosovës
- Giorgio, Jarach, Pojaghi Alberto, “Manuale del Diritto D’autore”, Mursia, Milano, 2011
- Guillien, Raymond dhe Jean Vincent: Lexique des termes juridiques, Toulouse, 2007
- Jashari, Adnan. E drejta afariste : (kontraktore). Universiteti i Evropës Juglindore, 2016.
- Kashtanjeva, Valon: “Veprat e Autorit dhe Kushtet e Mbrojtjes”, Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013,
- Koçi, E, «Pronësia Intelektuale», Tiranë, 2006,
- Erik, Latournerie, Anne, Petite histoire des batailles du droit d’auteur, Multitudes n°5, May 2001
- Mandro A, „E drejta romake“, Botimi I, Shtëpia botuese Afërdita, Tiranë, 1998
- Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013

- Muller, Arthur. R., Michael H. Davis, „Intellectual Property“, 1991, West Publishing Company, P.O.BOX 64526
- Organizata Botërore e Pronës Intelektuale, 2007: “MËSONI NGA E KALUARA, KRIJONI ARDHMËRINË ARTET DHE TË DREJTAT E AUTORIT”, përkthyer në gjuhën shqipe nga Oda Ekonomike Amerikane në Maqedoni, Ambasada e SHBA-ve në Maqedoni dhe Enti Shtetëror për të Drejta Industriale i Republikës së Maqedonisë,
- Organizata Botërore për Pronësi Intelektuale (WIPO): <http://www.wipo.int/about-ip/en>
- Qeveria e Kosovës, Strategjia për Pronësinë Intelektuale 2010 – 2014, Prishtinë., Maj 2010
- Sejdiu, Suzana, “E Drejta Tregtare”, Doracaku për përgatitjen e provimit të jurisprudencës, Prishtinë, 2015,
- Strategjia dhe Task Forca Kundër Piraterisë: Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Kosova Mbronë Autorin, Prill, 2013,
- Tutulani-Semini, Mariana, E drejta e autorit në Shqipëri, Real-stamp, Tiranë, 2009
- Mira Burri, Commentary of Article 12 TRIPS, Forthcoming in Max Planck Commentaries on World Trade Law, Vol. 7 WTO – Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, ed. by Christian Riffel, 2021
- G Dinwoodie - Case W. Res. L. Rev. The WIPO Copyright Treaty: A Transition to the Future of International Copyright Lawmaking, 2006
- Julie S. Sheinblatt, The WIPO Copyright Treaty, Annual Review of Law and Technology (1998), Vol. 13, No. 1,
- Vlado Buckovski, Goce Naumovski, SOME PARALLELS BETWEEN INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN ROMAN AND CONTEMPORARY LAW, IN PARTICULAR IN COPYRIGHT AND TRADE MARKS, IUS ROMANUM Bulgaria 2016,
- Jane Ginsburg, Conundra of the Berne Convention Concept of the Country of Origin, Columbia Public Law Research Paper, 2021
- Brad Swenson, Intellectual Property Protection through the Berne Convention: A Matter of Economic Sur

conomic Survival for the P al for the Post-Soviet New viet New Commonwealth of Independent States, Denver Journal of International Law & Policy, May 2020,

- Driton Nocaj, Drejtësia civile në Kosovë, ligji VS praktika, Instituti i Kosovës për Drejtësi, Prishtinë, nëntor 2019,
- ERGYSA IKONOMI, Challenging ownership of copyright of the employee-author, Euro-Balkan Law and Economics Review- n. 1/2022, fq. 21-44
- Jaime A. Teixeira da Silva, Aceil Al-Khatib, Copyright transfer in group authored scientific publications, Copyright transfer in group-authored scientific publications, Insights – 34, 2021;
- Berat Aqifi, Petrit Nimani, Artan Maloku, THE RIGHT OF OWNERSHIP AND LEGAL PROTECTION IN KOSOVO, Access to Justice in Eastern Europe, 2023/5, fq.221.
- Joachim Pierer, Authors’ Moral Rights after Death, University of Vienna Law Review (VLR), Vol. 3, 2019, f. 1-41
- Benjamin J. Keele, Copyright Provisions in Law Journal Publication Agreements, Law Library Journal, Vol. 102, No. 2, 2010, f. 269-283;
- Nerxhivane Dauti, Ruzhdi Berisha, Adem Vokshi, Abdulla Aliu. KOMENTAR LIGJI PËR MARRËDHËNIET E DETYRIMEVE, Libri I, Prishtinë 2013;
- Siti Fariza Mohamad Isa, Megat Al-Imran Yasin, Exploring Effective Negotiations on Copyright Transfer: A Qualitative Study of Business Communication in the Creative Industries, International Business Education Journal, Vol. 16 No. 1 (2023),
- Guy A. Rub, COPYRIGHT SURVIVES: RETHINKING THE COPYRIGHT-CONTRACT CONFLICT, Virginia Law Review Vol. 103, No. 6 tetor 2017, fq. 1141-1245
- Diane Rowland, Andrew Campbell, Supply of Software: Copyright and Contract Issues, International Journal of Law and Information Technology, Volume 10, Issue 1, SPRING , fq. 23–40,
- Bernt Hugenholtz, Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. Published in [2000] EIPR 11, f. 501-502;
- Rita Matulionyte, Empowering authors via fairer copyright contract law, University of New South Wales Law Journal, Janar 2019,

- Neil Weinstock Netanel , Copyright - What Everyone Needs to Know®, Oxford University Press 10 August 2018 fq.45.
- Alexander Harguth, Steven Carlson, Patents in Germany and Europe: Procurement, Enforcement and Defense - An International Handbook, Wolters Kluwer; 2nd edition 11 Maj, 2017,
- Nicholas Pumfrey, Martin J. Adelman, Shamnad Basheer, Raj S. Dav, Peter Meier-Beck, Yukio Nagasawa, Maximilian Rospatt and Martin Sulsky, THE DOCTRINE OF EQUIVALENTS IN VARIOUS PATENT REGIMES-DOES ANYBODY HAVE IT RIGHT?, Yale Journal of Law and Technology, Vol. 11, 2009, 34-36.
- Maurizio Borghi, Stavroula Karapapa, Copyright and Mass Digitization, Oxford University Press; 1st edition 19 Maj, 2013
- Simone Schroff, The purpose of copyright—moving beyond the theory, Journal of Intellectual Property Law & Practice, Volume 16, Issue 11, November 2021, Pages 1262–1272,
- Michael D. Murray, Generative and AI Authored Artworks and Copyright Law, Hastings Communications and Entertainment Law Journal, Vol. 45, No. 1, 2023
- Omri Rachum-Twaig, Copyright Law and Derivative Works: Regulating Creativity, Copyright Law and Derivative Works: Regulating Creativity, Routledge Press, Forthcoming 2018

Akte normative

- Kushtetuta e Republikës së Kosovës
- Ligji Nr. 04/L-065 Për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta në Republikën e Kosovës,
- Ligji për Masat Doganore për Mbrojtjen e të Drejtave të Pronësisë Intelektuale Ligji Nr. 03/L – 170,
- MARRËVESHJA E STABILIZIM ASOCIIMIT NDËRMJET KOSOVËS*, NË NJËRËN ANË, DHE BASHKIMIT EVROPIAN DHE KOMUNITETIT EVROPIAN TË ENERGJISË ATOMIKE, NË ANËN TJETËR
- Ligji Nr. 2004/45 Për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Tjera të Përafërta

- Çështja 6/64, faqe 1141: « Z. Flaminio COSTA kundër ENEL », vendim i Gjykatës së Drejtësisë, datë 15 korrik 1964
- Ligji për Inspektoratin dhe Mbikëqyrjen e Tregut i Republikë së Kosovë
- Kodi Penal i Kosovës – Kodi Nr. 04/L-082
- Ligji për të Drejtën e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta i Republikës së Maqedonisë së Veriut
- Ligji nr. 35/2016 Për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Tjera të Lidhura me to i Republikës së Shqipërisë
- Kodi Penal i Maqedonisë së Veriut
- Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut
- Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë
- Kodi Civil i Republikës së Shqipërisë
- Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë
- GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 27 / 30 NËNTOR 2011, PRISHTINË LIGJI Nr. 04/L-065 PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA;
- Zyra për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta, Veprimtaria E Zyrës - Zyra Për Të Drejtat E Autorit - ZYRA PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TE DREJTAT E PËRAFËRTA (autori-ks.com)
- GAZETA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË KOSOVËS / Nr. 2 / 14 JANAR 2019, PRISHTINË 1 KODI NR. 06/L-074 PENAL I REPUBLIKËS SË KOSOVËS;
- Службен весник на Република Македонија, Кривичен законик, бр. 55/13.
- Службен весник на Република Македонија, Законот за авторско право и сродните права, Сл. весник на РМ бр. 115/10
- Universal Copyright Convention. Signed at Geneva, on 6 September 1952, trt_unesco1.pdf (wipo.int)